

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeliha BAĞIŞLAR

ÇOCUK EVLERİNDE GÖREV YAPAN DİYANET PERSONELİNDE BULUNMASI
GEREKEN VASIFLAR

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeliha BAĞIŞLAR

ÇOCUK EVLERİNDE GÖREV YAPAN DİYANET PERSONELİNDE BULUNMASI
GEREKEN VASIFLAR

Danışman

Doç. Dr. Şeref GÖKÜŞ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zeliha BAĞIŞLAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Fatih ÇINAR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Şeref GÖKÜŞ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Mustafa Fatih AY (İmza)

Tez Başlığı: Çocuk Evlerinde Görev Yapan Diyanet Personelinde Bulunması Gereken Vasıflar
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 09/02/2023

Mezuniyet Tarihi :06/04/2023

(İmza)
Prof. Dr. Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çocuk Evlerinde Görev Yapan Diyanet Personelinde Bulunması Gereken Vasıflar” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../...../ 2023

İmza

Zeliha BAĞIŞLAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

04/04/2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Zeliha BAĞIŞLAR
Öğrenci Numarası	20195263025
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Şeref GÖKÜŞ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Çocuk Evlerinde Görev Yapan Diyanet Personelinde Bulunması Gereken Vasıflar
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2055504948
Rapor Tarihi	04.04.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 15 Alıntılar dahil: % 27
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:</p> <p>(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.</p> <p>() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelerinin aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
<p>Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.</p> <p style="text-align: right;">Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Doç. Dr. Şeref GÖKÜŞ</p> <p style="text-align: right;">İmza</p>	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Hizmet Nedir?	5
1.2. Sosyal Hizmetin Kapsamı ve Amaçları	7
1.3. Türkiye’de Sosyal Hizmet’in Tarihçesi	9
1.3.1. Türkiye’de Sosyal Hizmet Faaliyetleri	13
1.3.2. Türkiye’de Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları	14
1.3.2.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	16
1.3.2.2. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)	18
1.3.2.3. Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitesi	19
1.3.2.4. Çocuk Evlerinde Çalışan Personelin Görev Tanımı	21
1.3.2.5. Çocuk Evleri ve Çocuk Hakları	26
1.3.2.5.1. Çocuk Evlerinde Yetişen Çocukların İhtiyaçları	31
1.3.2.5.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Korunmaya Muhtaç Çocukların Durumu	32
1.3.2.5.3. İslam Dininin Korunmaya Muhtaç Çocuklara Bakışı	33
1.3.2.5.4. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü	35

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EVLERİNDE GÖREV YAPAN DİYANET PERSONELİNDE BULUNMASI

GEREKEN VASIFLAR

2.1. Mesleki Yeterlik	40
2.1.1. Temel Yeterlikler	40
2.1.2. Özel Yeterlikler	44
2.1.3. Genel Kültür Yeterlikleri	50
2.2. Dinî İletişim	52
2.2.1. Güvenirlilik	55

2.2.2.	Samimiyet.....	57
2.2.3.	Empati.....	58
2.2.4.	Sorumluluk	59
2.3.	Mesleki Tutum ve Motivasyon	64
2.3.1.	Ekonomik Faktörler	66
2.3.2.	Psiko-Sosyal Faktörler.....	66
2.3.3.	Fiziksel Faktörler	67
2.3.4.	Örgütsel Bağlılık	68
SONUÇ		70
KAYNAKÇA.....		76
ÖZGEÇMİŞ		86

KISALTMALAR LİSTESİ

AİHL	: Anadolu İmam Hatip Lisesi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Bkz	: Bakınız
bsk	: Baskı
C.	: Cilt
ÇEKOM	: Çocuk Evi Koordinasyon Merkezi
ÇESAV	: Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezleri
DİB	: Diyanet işleri başkanlığı
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S	: Sayı
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
ss.	: Sayfa Sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
vb.	: Ve Benzeri
yy.	: yüzyıl

ÖZET

Türkiye’de sosyal hizmetler kapsamında gerçekleştirilen din hizmetleri ile manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, Adalet Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokoller aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bu süreçte, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ilki 2007’de, sonuncusu da 2018 yılında olmak üzere çeşitli tarihlerde birbirinden farklı protokoller imzalanmıştır. Sözü edilen protokollere binaen, aile kurumunun oluşturulması, geliştirilmesi, yeteri kadar güçlendirilmesi ile sosyal hizmet faaliyetlerine ihtiyaç duyan ailelerin, çocukların, gençlerin, kadınların, yaşlıların, engellilerin ve diğer insanların karşılaştıkları problemlere yönelik onlara sosyal ve manevi destek verilmesi karar altına alınmıştır. Alınan bu kararların hayata geçirilmesi, sosyal hizmete gereksinim duyan bireylerin bu ihtiyaçlarının giderilmesi için sahada hizmet edecek din görevlilerinin belirli meziyetlere sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, çocuk evlerinde görev yapan Diyanet personelinde bulunması gereken vasıfların neler olduğunu incelemektir. Bahsi geçen amaç kapsamında çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma giriş hariç iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal hizmetin kuramsal çerçevesi verilmiş olup alt başlıklarda bu hizmetlerin çalışma alanları ve faaliyetleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Sosyal hizmet başlığının alt boyutlarında; amaç, kapsam, tarihçe, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı faaliyetleri, ÇODEM, çocuk evleri sitesi ve burada çalışan personelin görev tanımı, çocuk hakları, çocuk evlerinde yetişen çocukların ihtiyaçları ele alınmıştır. Tarihi süreç içerisinde ise; kimsesiz çocukların durumu ve İslamiyet’in kimsesiz çocuklara bakışıyla ilgili bilgilerden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde, sosyal hizmetin tanımı yapılmış, sosyal hizmetin hukuki boyutu çerçevesinde, yapılan genel faaliyetlerden ve özelde çocuk evlerinde yapılan çalışmalardan söz edilerek çocuk evlerinde görevli Diyanet personelinin görev tanımı aktarılmıştır. İkinci bölümde ise, çocuk evlerinde görev yapan Diyanet personelinde bulunması gereken vasıfların neler olduğu üç ana başlıkta toplanarak, alanda yapılan çalışmalar ışığında açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Görevlisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Sosyal Hizmet, Çocuk Evleri, Mesleki Yeterlik.

SUMMARY

QUALIFICATIONS REQUIRED FOR RELIGIOUS PERSONNEL WORKING IN CHILDREN'S HOMES WITHIN THE SCOPE OF RELIGIOUS SOCIAL SERVICE

Religious services and spiritual counseling and guidance activities carried out within the scope of social services in Turkey are carried out through protocols signed between the Ministry of Justice, the Disaster and Emergency Management Presidency, the Ministry of Family and Social Services, the Ministry of Youth and Sports, the Ministry of Health and the Directorate of Religious Affairs. In this process, different protocols were signed between the Ministry of Family and Social Services and the Presidency of Religious Affairs on different dates, the first in 2007 and the last in 2018. Based on the aforementioned protocols, it has been decided to provide social and moral support to families, children, young people, women, the elderly, the disabled and other individuals who need social service activities by establishing, developing and strengthening the family institution. In order to implement these decisions and to meet the needs of individuals in need of social service, religious officials who will serve in the field must have certain merits. In this context, the main purpose of the research is to examine what qualifications should be found in Diyanet personnel working in children's homes. For this purpose, literature review method was used in the study.

The study consists of two parts except the introduction. In the first chapter, the theoretical framework of social work is given, and in the sub-titles, explanations about the working areas and activities of these services are given. In the sub-dimensions of the social work title; purpose, scope, history, activities of the Ministry of Family and Social Services, ÇODEM, the site of children's homes and the job description of the personnel working there, children's rights, the needs of children raised in children's homes were discussed. In the historical process; Information about the situation of orphaned children and the view of Islam towards orphans are mentioned. In addition, in this section, the definition of social work has been made, the general activities carried out within the framework of the legal dimension of social work and the work done in children's homes in particular, and the job description of the Diyanet staff working in children's homes has been conveyed. In the second part, the qualifications required of the Diyanet personnel working in children's homes are gathered under three main headings and explained in the light of the studies carried out in the field.

Keywords: Religious Officer, Presidency of Religious Affairs, Social Service, Children's Homes, Professional Competence.

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinde konunun seçimi, planlanması ve tezin raporlaştırılmasında bilgi birikiminden faydalandığım, sabırla bu süreci benimle birlikte takip eden ve bütün safhalarda benden desteğini esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Şeref GÖKÜŞ hocama, değerli görüşleriyle çalışmama katkı sağlayan Doç. Dr. Fatih ÇINAR ve Doç. Dr. Mustafa Fatih AY'a, bu süreçteki katkılarından dolayı doktora öğrencisi Zahide YILMAZ'a ve Arş. Gör. Şadiye Sümeyye BİLGE'ye teşekkür eder, hepsine ayrı ayrı şükranlarımı sunarım. Ayrıca eğitim hayatımın tüm safhalarında benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam, annem, ağabeyim ve eşime sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

...../...../2023

Zeliha BAĞIŞLAR

ÖNSÖZ

Sosyal yaşamın olduğu her yerde toplumun düzenini sağlayan ve uyum içinde yaşanmasına imkân veren birtakım kurallar bulunur. Bu kurallar tüm bireyler için genel geçer kaideler sunmalı, her bireye eşit yaklaşmalı, hiçbir ayrımcılığa düşmeden adaletin sağlanmasına yönelik olmalıdır. Kuralların belirlenmesi, kanunların çıkarılması, devletin işleyişi o toplumda bulunan dezavantajlı gruplar için de geçerli olmalı yahut onları kapsayacak belirli düzenlemeler yapılmalıdır.

SHÇEK ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ilk olarak 5 Aralık 1989'da Din Hizmetleri Daire Başkanlığının 12/1/232/1393 sayılı yazısı ile sosyal hizmetler bünyesinde sosyal hizmet faaliyetleri bu hizmete ihtiyacı olan bireylerin maddi ve manevi huzurunu sağlayarak kişiyi olumsuz benlik algısından kurtarmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Toplumla barışık olma, sosyal problemleri çözme, batıl inanç sistemlerinden uzak durma gibi kişinin iradesini etkin kullanabilme becerilerini geliştirmek için sosyal hizmet kapsamında huzurevleri, hastaneler, cezaevleri, SHÇEK'e bağlı yuvalarda ve yurtlarda uygulanma imkanı bulunmuştur.¹ Belli aralıklarla kesintiye uğrayan bu faaliyetler, 2007'de Devlet Denetleme Kurulu tarafından tekrardan gündeme getirilmesiyle birlikte, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca revize edilerek yürütülmesi için Dini Rehberlik Daire Başkanlığı'na bırakılmıştır. Daha sonra 2012'de il müftülükleri çatısı altında; içlerinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü temsilcilerinin de yer aldığı sosyal hizmet komisyonları kurulmuştur. Son olarak 2018 yılında yenilenen protokolün amaç ve kapsamında değişiklikler yapılarak yürütülmeye devam etmektedir. Bahsi geçen sosyal hizmetin amacı; dezavantajlı birey ve grupların, her vatandaş gibi, içinde bulunduğu toplumun inancını, kültürünü, ahlaki değerlerini tanımaya, topluma uyum sağlamasına ve manevi açlığını giderebilmesine olanak sağlamaktır. Bu sebeple sosyal hizmet; hak ve özgürlükler çerçevesinde bireysel, toplumsal bütünleşmeye katkısı açısından da içtimai fayda sağlayan bir hizmettir.

Çalışmamız giriş kısmı dışında iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sosyal hizmetin kuramsal çerçevesi verilmiş olup alt başlıklarda; bu hizmetlerin çalışma alanları ve faaliyetleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Sosyal hizmet başlığının alt boyutlarında; amaç, kapsam, tarihçe, ASHB faaliyetleri, ÇODEM, çocuk evleri sitesi ve burada çalışan personelin görev tanımı, çocuk hakları, çocuk evlerinde yetişen çocukların ihtiyaçları ele alınmıştır. Tarihi süreç içerisinde ise; kimsesiz çocukların durumu ve İslamiyet'in kimsesiz çocuklara

¹Saadettin Özdemir, "Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, 2012, s.194.

bakışıyla ilgili bilgilerden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde, sosyal hizmetin tanımı yapılmış, sosyal hizmetin hukuki boyutu çerçevesinde; yapılan genel faaliyetlerden ve özelde çocuk evlerinde yapılan çalışmalardan söz edilmiş, çocuk evlerinde görevli Diyanet personelinin görev tanımı aktarılmıştır. İkinci bölümde ise, ASHB kurumlarında görev yapan Diyanet personeline bulunması gereken vasıfların neler olduğu üç ana başlıkta toplanarak, alanda yapılan çalışmalar ışığında açıklanmıştır. Bu araştırmada, kurum bakımı altındaki çocuklara verilen sosyal hizmet faaliyetleri kapsamında manevi danışmanlık hizmetlerinin niteliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

22.06.1965 tarih ve 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” a bağlı olarak teşkilat; “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” gibi görevleri yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. 02/07/2018 tarih ve 703/141 no’lu kararname ile DİB’in kuruluş kanununda yer alan görev tanımına; “sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak, göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek, aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak” hususları ilave edilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan en son protokolde ise, “Bakanlığa bağlı kuruluşlarda manevî destek ve dinî rehberlik hizmeti sunmak, manevi rehberlik hizmetini belirlenen yeterliliklere sahip personel marifetiyle her bir kuruluş için ayrı ayrı düzenleyerek bir standart çerçevesinde sunmak”² gibi hususların örgütün yerine getirmesi gereken sorumluluklara dahil edildiği görülmüştür. Kuruluş kanununda belirtilen görevlere bu şekilde ilaveler yapılması, teşkilatın uhdesinde yürütülen yaygın din eğitimi ve hizmetleri uygulamaları ile manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde çalışacak olan din görevlilerinin de buna uygun vasıflarla donatılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle, din görevlilerinin sözü edilen görevleri layıkıyla icra edebilmesi ve muhatap kitlenin beklentileri doğrultusunda sorumluluklarını yerine getirebilmesi için bu vasıfların neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmanın problemini, çocuk evlerinde görev yapan Diyanet personelinde bulunması gereken vasıflar nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; sosyal hizmet kapsamında çocuk evlerinde görev yapan diyanet personelinde bulunması gereken vasıfların neler olduğunu tespit etmektir. Ülkemizde sosyal hizmet faaliyetleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokol gereği, teşkilat bünyesindeki ilgili personeller tarafından yerine getirilmektedir. Çocuk evlerinde yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerinin doğru, tutarlı ve

² Remziye Ege, Muhammed Ali Yazıbaşı, “Sosyal Hizmet Alanında Görev Yapan Din Görevlilerinin Öz Yeterlik Algıları”, *Dinî Araştırmalar*, C. XXIV, S.61, 2021, ss.254-255.

nitelikli bir şekilde yapılabilmesi için diyanet personellerinin yönergeye uygun bir tarzda hizmet içi eğitime tabi tutulmaları ve bazı vasıflarla donatılmaları gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada, çocuk evlerinde görev yapan diyanet personellerinde ne gibi vasıfların olması gerektiği ve bu vasıflara haiz olmanın yaptıkları görevlerde onlara ne gibi katkılar sağlayabileceğine ek olarak verilen hizmetin niteliğini artırması noktasında da ilgili literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye'deki sosyal hizmet faaliyetlerinden biri olan çocuk evlerine yönelik alan yazında birçok araştırma olduğu görülmektedir. İlgili çalışmalara bakıldığında; çocuk evlerinin kurulması ve bu kurumlara neden ihtiyaç duyulduğu³, bu evlerin çocukların psiko-sosyal gelişimine olan katkısı⁴, çocuk evlerinde çalışan görevlilerin iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeyi⁵, ilgili personellerin iş ortamında yaşadıkları sorunlar⁶, il bazında çocuk evleri ve çocuklara yönelik fonksiyonları⁷, korunmaya ihtiyacı olan çocukların rehabilitasyonunda din eğitiminin rolü⁸ gibi araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak, çocuk evlerinde görev yapan diyanet personelinde bulunması gereken vasıfları ele alan benzer herhangi bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu yönüyle araştırma orijinaldir ve bu süreçten sonra yapılacak çalışmalara da kaynaklık teşkil edecek bir özelliğe haizdir. Aynı zamanda bu araştırma sonuçlarının hem politika yapıcılara hem de Diyanet yöneticilerine rehberlik edeceği de düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi, incelenen konuya ait verilerin toplanması, sınıflandırılması ve çözüme kavuşturulması sırasında uygun ortamın sağlanması ve gerekli koşulların düzenlenmesini ifade eder. Araştırmanın konusu ile ilgili olarak alan yazının taranması gerekir. Karmaşık ve çok boyutlu olan insan davranışlarını, yaşanılan ortamda mevcut haliyle

³ Şeyda Yıldırım, "2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, 2017, ss.87-110.

⁴ Mehmet Aykul, *Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocuk Evlerinin Rolü (Sakarya Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2019, ss.1-156.

⁵ Ercüment Erbay, Emine Aslan, "Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doymu ve Tükenmişlik Düzeyleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.21, S.2, 2017, ss. 535-556.

⁶ Melike Semerci, Kübra Tural, Burak Acar, Ömer Miraç Yaman, "Çocuk Evlerinde Çalışan Çocuk Bakım Elemanlarının Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.49, 2020, ss.171-188.

⁷ Şeyda Yıldırım, *Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, ss. 1-245.

⁸ Yasemin Davarcı, Zeki Salih Zengin, "Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü", *Journal of Islamic Research*, C.30, S.2, 2019, ss. 255-277.

gözlemek, araştırmacılara her zaman daha sağlıklı bilgiler verir. Nitel çalışmalar, ürünlerden çok süreç ile ilgilenmektedir. Bu araştırmada, sosyal hizmetin çalışma alanlarıyla ilgili bilgiler verilmiş olup, bu kavramların içeriği, çalışma yöntemi ve sınırlılıklarıyla ilgili açıklamalar belirtilmiştir. Literatür kaynakları; mesleki dergiler, raporlar, bilimsel kitaplar, hükümet dokümanları, kanunlar ve tezleri içerir.⁹ Literatür taraması daha önce yayınlanan eserlerin araştırılması, okunması, sınıflandırılması, incelenmesi gibi çalışmalarını kapsamaktadır. Literatür taraması, “problemin önemini gösterme, araştırmanın desenini geliştirme ve araştırma bulgularını önceki bilgiyle ilişkilendirme amacıyla yapılır.”¹⁰ Önceki çalışmaların alandaki yerini tespit etmek, eksikliklere değinmek, yapılan çalışmada gelinen noktayı görebilmek için kullanılan yöntemler arasında literatür taraması büyük önem arz eder.¹¹ Bu bağlamda konuyla ilgili kitap, kitap bölümü, makale, tez, bildiri gibi ilgili kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte hem farklı kütüphanelerden yararlanılmış hem de internet üzerinden gerekli taramalar yapılmıştır. ASHB ve DİB’e ait veriler ve ilgili kanun ve ilkeler, internet bağlantılarına ulaşılmış, kütüphanelerdeki basılı kaynakların taranması suretiyle derlenen tüm bilgiler titizlik ve itinayla bir bütünlük içinde toplanmıştır. Toplanan tüm bilgi ve belgeler kendi içerisinde sınıflandırılarak bilgisayar aracılığıyla fişlenmiştir. Bunun yanında konunun netleştirilmesi açısından hem çocuk evlerinde çalışan hem de burada sosyal hizmet faaliyeti görevini yürüten bazı DİB personeli ile de görüşülmüştür. En nihayetinde, hem görüşmelerden elde edilen bilgiler hem de literatür taranarak elde edilen ve bilgisayar aracılığıyla fişlenen veriler birlikte değerlendirilerek tez çalışması başlıklandırılmış ve her başlığa ait içerik oluşturulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, DİB bünyesindeki Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı “Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı, “Sosyal ve Kültürel Din Hizmetleri Daire Başkanlığı” ile “Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı” kurumlarınca yürütülmekte ve hayatın manevi yönüne katkı sağlayan çalışmalar inşa etmektedir. DİB’in cami dışı din hizmetleri biçiminde sürdürülen birçok çalışma alanı bulunmaktadır. Hastanelerde, huzurevlerinde, cezaevlerinde vb. kurumlarda çalışmalarını sürdürmekle birlikte bizim çalışmamız söz konusu hizmet alanının yalnızca ASHB’ye bağlı çocuk evleri ve çocuk evleri sitesinde yürütülmesine dair faaliyetlerle sınırlandırılarak bu

⁹Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara, 2018, s.75.

¹⁰Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, s.76.

¹¹Şener Büyükoztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2008, s.47.

projede görev alan Diyanet personelinin vasıflarının neler olduğu başlıklandırılarak ilgili literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Hizmet Nedir?

Birey ve sosyal ilişkileri düşünüldüğünde insanın tek başına olmadığı her şart ve koşulda diğer insanların varlığına ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. İnsan diğer insanlarla gerçekleştirdiği ilişkilerinin sağlıklı bir sonucu olarak sosyal bir varlıktır. Aynı zamanda insan; siyasal, toplumsal, eğitimsel ve ekonomik sistemlerin temelinde yer alan en önemli unsurdur. Bu sebeple sosyalleşmeye ve çevresiyle etkileşim kurmaya açık bir varlıktır ve içerisinde yaşadığı toplumun bir üyesi konumundadır. İnsan gruplarının oluşturduğu bu toplumlar maddi ve manevi boyutlarda birbirinden farklıdır, özellikleri ve ihtiyaçları bakımından da çeşitlilik arz eder. Toplumların çatısı altında bulunduğu bazı devletler sosyal devlet statüsünde olup, milletlerinin gereksinimlerine denk düşen sosyal hizmet faaliyetleri yürütür. Esasında sosyal hizmet, insanlık tarihiyle birlikte başlamış olmasına rağmen, meslek ve disiplin haline gelme özelliğini 19.yy’da elde etmiştir.¹² Zira küreselleşen dünya ile insan ihtiyaçlarının çeşitlilik göstermesi sosyal yardım, sosyal adalet, sosyal sorumluluk gibi sosyal hizmetlerin temelini oluşturan kavramların varlığını belirginleştirmiş ve toplumların bu kavramlara karşı koyamadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bauman’ın ifadesiyle sağduyulu olmak ve diğer kimselerin çeşitli gereksinimlerine ve kaliteli bir yaşam sürme ihtiyaçlarına kayıtsız kalmamak sosyal insan olmanın bir gereğidir ve doğal bir istemdir.¹³

İnsanı insan yapan, değerleri bünyesinde barındıran sosyal hizmet kavramına yakından bakılacak olursa, toplum içinde dezavantajlı bireylerin devletin kamu birimlerinden yararlanarak topluma uyum sağlamaları ve refah içinde yaşayabilmeleri amacıyla oluşturulmuş sistematik bir düzen olduğu görülür. Sosyal bilim teorisi açısından insanın esenliğini, huzurunu odak noktası yapan sosyal hizmet, yardım ve hak temelli bir disiplin ve meslektir.¹⁴ Sosyal hizmetin birden fazla tanımı bulunmakla birlikte evrensel bir tanımı olmamasına rağmen, insanın ve toplumun onun çalışma alanını oluşturması genel geçer bir değişmezliktir. Tomanbay’ın hazırlamış olduğu Sosyal Çalışma Sözlüğünde bu kavram, özel gereksinimli grupların ihtiyaçlarını kamusal ve yarı kamusal yapı aracılığıyla kendine görev edinen, tek başına üstesinden gelemedikleri ferdi ve içtimai meselelerin çözülebilmesi için

¹²Abdurrahman Bakılcı, *Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Çocuk Evleri Modelinin Tarihsel Süreci ve Mutlu Yuva Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.7.

¹³Zygmunt Bauman, Tim May, *Sosyolojik Düşünmek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s.19.

¹⁴Aziz Şeker, “Sosyal Çalışmanın Temel Kavramları”, *Sosyal Hizmete Giriş*, ed. İlhan Tomanbay, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2018, ss.1-5.

ortaya konan içtimai bir meslek olduğu ifade edilir.¹⁵ Çelik'e göre insanın tam iyi halini almasında etkin bir rol üstlenip modern hayata uyum sağlamak için insanların problem çözme becerilerini ve direnç kapasitelerini geliştirmektir. Duyan'ın ifadesine göre sosyal hizmet, insanlar arasındaki dayanışmayı sağlayan ve merkezinde toplumsal yardımı barındıran bir çeşit meslektir.¹⁶

Sosyal hizmet çalışma alanı diğer sosyal bilimlerden farklı olarak tarafsız ve etik ilkelere uygun biçimde hareket ederek olaylar ve olgular arasındaki bağlantıyı bulur bu bağlantılar arasında ilişkilendirmeler yaparak kendine özgü birtakım görevler edinir ve söz konusu görevleri yerine getirmek için çalışır. Türkiye'de ilk sosyal hizmet tanımlarından birisi de 1968 yılında yapılan III. Sosyal Hizmetler konferansında belirtilmiştir: Sosyal hizmet yardım ve iş birliği ilkelerine bağlı kalarak, sürekli döngü halinde olan toplum yapısının içinde olan kişi, grup veya çeşitli kitlelerin ihtiyaçlarının giderilmesi, problemlerin çözüme kavuşturulması ve birey ile çevre uyumunu maksimum seviyeye çıkaracak çalışmalar yapmak ve insan kaynaklarıyla sosyal, ekonomik şartların iyileştirilmesini ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla; kendine has bilimsel yöntem ve tekniklerle, bireyler arası ilişkilerindeki çeşitli kabiliyetlere dayanan, sistemli çalışmaları çatısı altında toplayan bir meslektir.¹⁷

Bilim olarak sosyal hizmet, insan ve toplumun değişiminin, gelişiminin hareketliliği ve kuralları hususunda kapsamının genişletilmesi düşüncesi ve bilgisiyle, insanın toplumsal meselelerde olan hareketliliğini arttırmak ve uygulamaya geçmek için ele alınan ilkeler konusunda bilimsel çalışmalar yapan bir sahadır. Mesleki anlamda sosyal hizmet ise; toplumun işlevsel yönünü, savunma mekanizmalarını hareketlendirerek bireyin sosyal bakımdan donamında kazanmasına, temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde yaşam standartlarının artırılmasına bilimsel yöntem ve teknikler kullanarak destek olur.¹⁸ Toplumlarda meydana gelen değişiklikler, ihtiyaçların değişmesi ve şekillenmesinden kaynaklı olarak da sosyal hizmetin anlamı ve kapsamı, yerine ve zamanına göre değişiklik gösterebilmektedir. Fakat sosyal hizmetin engelli, yoksul, yaşlı, kimsesiz ve bakıma muhtaç bireylerden yola çıkarak, her dönem ve devirde bu kimselere yardım etme işi olarak biçimlendiğini söyleyebiliriz.¹⁹ Sosyal hizmet alanı diğer sosyal bilim disiplinleriyle etkileşim kurarak kendine ait çalışmalar üretmiş ve disiplinlerarası bir alan oluşturmuştur.

1983 yılı sosyal hizmetler kanununa göre Sosyal hizmet kavramı, 24/5/1983 tarihli 2828 sayılı kanunun 3. maddesinin a fırcasında: "*Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre*

¹⁵ İlhan Tomanbay, *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Selvi Yayınevi, 1999.

¹⁶ Recep Çelik, *Sosyal Hizmet Tarihi*, Grafiker Yayınları, 2020, s.9.

¹⁷ *Sosyal Hizmet Dergisi* (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı Özel Sayısı), S.3, 1968.

¹⁸ Hıdır Apak, *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.51.

¹⁹ Aziz Şeker, *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü*, SABEV Yayınları, Ankara, 2015, s.26.

*şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*²⁰ diye tanımlanmıştır. Bütün tanımlardan hareketle sosyal hizmet mesleğinin topyekün bir ıslah hareketi olup toplum refahını en üst düzeyde tutabilmek amacıyla ilk başta gönüllülük esasına bağlı kalınarak maddi ve manevi anlamda avantajlı insanların mağdur birey ve toplumlar için daha iyi yaşam koşulları ve imkanları sağlamak amacıyla sosyal değişimi gerçekleştirecek ataklar yapması, beşeri kaynakların artırılması, yaşam koşullarının daha iyiye taşınmasıdır. Toplumun değişmesi ve gelişmesi yönünde yapılan bu dinamik çalışmalar neticesinde, halkın refahını en üst düzeye ulaştırmaya çalışan uygulamalı bir bilim olarak sosyal hizmetlerin doğduğu ifade edilebilir. Yapılan bütün tanımların ve çalışmaların odağında insan unsurunun yer aldığı dikkat çekmektedir.

1.2. Sosyal Hizmetin Kapsamı ve Amaçları

Sosyal hizmetin evrensel bir tanımı olmamakla birlikte yapılan çeşitli tanımlamalardan ve uygulamalardan onun temel çalışma alanının insan ve toplum olduğunu anlaşılmaktadır.²¹ İnsanlar çeşitli özelliklerle, bireysel farklılıklarla hep bir arada yaşamış ve aynı toplumda ortak değerleri paylaşmışlardır. Dünya var olduğundan beri engelliler, yaşlılar, çocuklar, hastalar, savunmasızlar, cüzamlılar, psikiyatrik hastalar vb. gibi farklı zümreler hep bir arada yaşaya gelmiştir ve yaşamaya devam edeceklerdir. Heterojen yapıda olan toplumlar içerisindeki sorunları tanımlamak ve onlara çözüm yolları bulmak için çeşitli yöntem ve teknikler denemişlerdir. Bütün bunlar aracılığıyla toplumların etnik yapıları, kültürleri ve değerleri çerçevesinde o toplumda yaşayan dezavantajlı bireyler için çözümler üretilmiştir. Zamanla sosyal hizmet alanına eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, konut, toplum kalkınması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, aile planlaması gibi hizmetler de dahil edilmiştir. Bir toplumda bulunan bireyler için uygun koşullar oluşturmak yalnızca dezavantajlı grupların refahını sağlamak için değildir, bu aynı zamanda birey, grup, aile ve toplumu içine alan mesleki çalışmaları da kapsar. Sosyal hizmet mesleğinin alana uygun ilke ve çalışma stilleri vardır. İlgili hizmetler, sosyal işlevselliği üzerindeki dikkati ile bireyin yakın ve uzak çevresiyle etkili iletişim kurmalarını sağlayarak²² sosyal değişme ve gelişmeyi hızlandıracak çalışmalar başlatıp toplumların bir arada yaşamasını kolaylaştıracaktır. Genel olarak

²⁰“Sosyal Hizmetler Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2020).

²¹Çelik, *Sosyal Hizmet Tarihi*, ss.9-10.

²²Veli Duyan, “Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.14, S.2, 2003, s.1.

bakıldığında sosyal hizmetin çalışma alanının çok geniş ve kapsamlı olması hedef kitesinin çeşitliliğine işaret etmektedir denebilir.

Kimi araştırmacılar sosyal hizmetin kapsamını makro ve mikro düzeyde kategorilere ayırarak çerçeveyi biraz daha genişletmişlerdir. Makro düzeyde sosyal hizmet yukarıda saydığımız; insanı ilgilendiren ve sosyal hayatta ona kolaylık sağlayan tüm olanakların toplum arasında adaletli biçimde ve eşitliğe bağlı kalınarak dağıtılması; yeni dünyanın sunduğu teknolojik hamleleri takip ederek toplumdaki refah düzeyinin artırılmasıdır. Mikro düzeyde ise; seviye, kültür, yaşam tarzı farklılığı olan, bu sebeple de çeşitli imkân ve olanaklarda yaşam süren gruplara ve kesimlere sosyal kurumlar vasıtasıyla, ihtiyaca yönelik hizmet programları ve bu kapsamda hazırlanmış projelerle destek olmaktadır.²³

Sosyal hizmetin amaçlarına bakıldığında öncelikle onun bir vicdan muhasebesiyle ortaya çıktığı, gönüllülük esasına dayandığı, temelinde karşılıksız yardım etme isteği, içinde bulunulan mağdur durumu ortadan kaldırma hissiyatı yattığı söylenebilir. Esas amacı bireyin veya toplumun iyi halini sağlamak, bununla beraber insan haklarını gözetip adaletle hükmederek şahısların birbirleriyle ve çevreleriyle kurdukları ilişkilerde huzursuzlukları, çelişkileri ve düzensizlikleri ortadan kaldıracak şekilde yardımlar sunmaktır. Kişilerin sosyal hizmetler vesilesiyle sorunlarla baş etme kapasitesi artırılır, problem çözme yetenekleri geliştirilir, kendi güçlerini fark ederek üretkenliklerinin hayata geçirilmesi hedeflenir, bu sayede bireylerin iyi hallerinin sürekliliği sağlanmaya çalışılır. İlgili platform sistemlerin etkili, kalıcı ve insan onuruna yakışacak biçimde çalışmasını hedefleyerek, sistematik planlar doğrultusunda sosyal politikanın daha iyi seviyelere gelmesini sağlar.

Sosyal hizmet, toplum ve ekonomi bazında dezavantajlı grupları güçlendirmeyi, bu grupların doğuştan sahip oldukları itibar ve saygı ile muamele edilmesi hakkını alabilmelerini hedeflemektedir. Friedlander'ın dediği gibi, sosyal hizmet; sağlık bakımından ve ekonomik açıdan kriterleri belirleyip, toplumsal kalkınmanın daha iyi olması için tasarı ve uygulamalar hazırlanması ve uygun koşullarda bu planların hayata geçirilmesidir.²⁴ Sosyal hizmet, bireyler için sorun olan, kişilerin fonksiyonlarını kısıtlayan, günlük yaşamında aksaklıklar meydana getiren, insan yaşamının zenginleşmesine ve gelişmesine ket vuran çevresel etkenlerle ilgilenir, sağlık, ekonomi, din, eğitim, politika gibi alanlarda ülke genelindeki sıkıntılarla bağlantı kurarak bu sorunların çözümlerine yönelik çalışmalar yapar.²⁵ Sosyal hizmet alanının amaçlarını Kirst-Ashman ve Hull beş maddede tanımlamıştır.

²³Yılmaz Çelik, *İslâm'da Sosyal Hizmetler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017, s.18.

²⁴Uğur Özdemir, "Sosyal Hizmet Uygulamasının Genel Çerçevesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet Derleme*, C.1, S.10, 2000, ss.100-110.

²⁵Sema Kut, *Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988, s.27.

“Müdahale sürecinde bireyin kendini tanuması, insanların iyilik durumlarını güçlendirmek ve insanlara etkide bulunan çevresel koşulların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma yapmak için bilgi, değer ve etik ile uygulama becerilerini süpervizyon altında gerçekleştirerek uygulama deneyimi kazanmak, uygulama yapılan kurumun ve sosyal hizmet mesleğinin dili ile uyumlu bir şekilde yazılı ve sözlü mesleki iletişimi kullanmak, öğrenmeyi güçlendirmek amacıyla mesleki süpervizyonu kullanmak ve etik kurallar çerçevesinde kurum politikasını eleştirel bir gözle değerlendirmektir.”²⁶

Zastrow, sosyal hizmetin amaçlarını birey ve toplum açısından değerlendirmiştir. Ona göre sosyal hizmetin odağında insan vardır. O, “çevresi içinde insan” bağlamında insanların sınırlarını arttırmayı, sorunlarla baş edebilme süreçlerini sağlıklı bir şekilde ilerletmeyi ve bütün bunları yaparken insanın kolaylaştırıcı rolüyle bir danışman, rehber ve davranışları değiştirmede etkin rol oynayan bir öğretici olmasını amaçladığını belirtmektedir. Sosyal hizmet kaynak ve sistemlerinin insan onuruna uygun olması ve insan ilişkilerinde odakta bulunan bu yapılanmanın sağlıklı ve geliştirici olması gerekmektedir. Sosyal politikaların iyileştirici nitelikte olup ihtiyaçlara cevap vermesi sayesinde sosyal hizmetin, amaçlarını gerçekleştirme hususunda toplumlar üzerinde etkili ve kalıcı bir rol oynaması beklenir. Sosyal hizmet, birey ve toplumun refahını, huzurunu yükseltmek ve toplumsal bütünlüğü daima etkin kılmak için özellikle dezavantajlı konumdaki insanlara doğuştan getirilen haklara aykırı olmadan sosyal adaletin ilkelerine uygun bir biçimde davranmayı gaye edinir.

1.3. Türkiye’de Sosyal Hizmet’in Tarihçesi

Sosyal hizmet alanında yapılan uygulamalar çok eski tarihlere dayanmakla birlikte 19.yy’dan önce gönüllülük ve yardımseverlik esasıyla icra edilen bu faaliyetler, Batı’daki gelişmelerle birlikte sosyal hizmet uygulamalarının belirli standartları olması gerektiği görüşü üzerine, bir bilimsel disiplin olarak 20. yy’da Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Kapitalist çalışmaların topluma etki etmeye başlamasının ardından, sosyal hizmetin özünde insana yardım etme gayesine bağlı olarak, bu alan disiplinleşmeye başlamış, sosyal bilimlerin desteklediği bir bilim dalı haline gelmiştir.²⁷

Özellikle Türk toplumlarında sosyal çalışma örneklerine sıkça rastlanmıştır. Asr-ı saadet dönemi ve sonrasında ise İslam ışığında sosyal hizmetler faaliyet göstermeye başlamıştır. Türklerin İslamiyet’i kabulünün ardından her iki kültürde de bulunan yardımlaşma faaliyetleri birleşerek uygulamalar daha da güçlenmiştir. Anadolu coğrafyasında

²⁶İbrahim Doğan-Veli Duyan, “Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Yaz Uygulamasının Sosyal Hizmet Uygulamasının Amaçları Açısından Değerlendirilmesi”, *Journal of Society & Social Work*, C.26, S.2, 2015, s.105.

²⁷Şeker, *Sosyal Hizmete Giriş*, s.5.

yaşayan Türkler için sosyal hizmet tarihi incelendiğinde bu çalışmalar Cumhuriyet öncesi ve sonrası diye iki ayrı kategoride ele alınabilir. Cumhuriyetin ilanından evvel, “sosyal hizmetin geleneksel kurumları olarak hayrat vakıfları ve Osmanlı hükümdarlarının kurmuş olduğu yetimhaneler” öne çıkmaktadır.²⁸ Bu dönemde devletin en temel görevlerinden biri vatandaşları için iç ve dış güvenliği sağlamak olmuştur. Milletın refah düzeyini yükseltmek isteyen hanedan üyeleri, vakıf müesseseleri kurmuş, eğitim destekleri sağlamış, yoksullara yardım, yol ve köprü yapımı gibi hizmetler sunmuştur. Büyük vakıf külliyelerinin temelini camiiler oluşturmuş; bu külliyeler medrese, hastane, aşevi, çarşı, hamam gibi sosyal hizmet kurumlarını da bünyesinde barındırmıştır.²⁹ Ayrıca 1868 tarihinde kimsesiz çocukları korumak maksadıyla ıslahhaneler kurulmuş, uluslararası faaliyetler gösteren ve günümüzde hala aktifliğini koruyan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) temelleri atılmıştır. 1873'de de Yusuf Ziya Paşa önderliğinde, bugün de varlığını devam ettiren, öksüz ve yetim çocukların eğitim alması için Darüşşafaka hizmete başlamıştır. İlâveten kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların barınma, beslenme, sağlık ve eğitim gibi gereksinimlerinin giderilmesi maksadıyla Hamidiye-i Etfal Cemiyeti tesis edilmiştir.

En kapsamlı sosyal hizmet çalışmaları II. Abdulhamid döneminde yapılmış olup 1896 yılında yaşlıları himaye etmek maksadıyla Darülaceze faaliyetlerine başlanmış, 1899 yılında kimsesiz çocuklara ve yaşlılara bakım sunmak amacıyla Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi inşa edilmiştir. 1902 yılında yetimlerin kalacak yer ve eğitim ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Darülhayr-ı Ali Yetimhanesi kurulmuştur. 1915 yılında ise Darüleytamların faaliyete geçmesiyle, Trablusgarp ve Balkan savaşları nedeniyle yetim kalan çocukların muhafazasına ve eğitim hayatlarına yönelik faaliyetler uygulamaya konmuştur.³⁰ Birçok vilayette gureba hastaneleri, sanayi mektepleri hizmetler vermiş, devlet tarafından karşılanan dul ve yetim aylıkları sosyal hizmet faaliyetlerinin en önemli çalışmaları arasında yer almıştır.³¹

Cumhuriyet döneminde devletin yönetim biçiminin değişmesiyle birlikte yeni hukuksal düzenlemeler de yürürlüğe girmiş, bu kapsamda sosyal yardım faaliyetleri de devlet görevleri arasına alınmıştır.³² 23 Nisan 1920'den sonra sosyal hizmet faaliyetlerine bakılacak olursa;

- “2 Mayıs 1920 tarihinde çıkartılan TBMM Bakanlıklarının belirlenmesine dair kanunda Sıhhiye ve Muaveneti İçimaiye Vekili'nin (Sağlık ve Sosyal Yardım

²⁸Ergün Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, Nika Yayınevi, Ankara, 2019, s.67.

²⁹Çelik, *Sosyal Hizmet Tarihi*, s.11.

³⁰Ethem Çengelci, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemindeki Yeri*, Aydınlar Matbaacılık, Ankara, 1998, s.8.

³¹Çelik, *Sosyal Hizmet Tarihi*, s.12.

³²Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay, *Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler*, Selvi Yayınları, Ankara, 1991, s.15.

Bakanî'nin) da bulunması kararlaştırılmış, Dârüleytamların da bu bakanlığa bağlı olarak hizmet vermesi uygun görülmüştür.

- *15 Haziran 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi Sosyal Yardım Komisyonu oluşturulmuştur.*
- *30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da "Himâye-i Etfâl Cemiyeti" (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmuştur.*
- *5 Aralık 1922 tarihinde ise Dârüleytamların, "Büyük Millet Meclisi İctimâî Yardım Komisyonu tarafından denetlenmesini hükme bağlayan Dârüleytamlar Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.*
- *1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'da çocuklara yönelik sosyal hizmetlerde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Medeni Kanunun bu konulardaki hükümleri 1965 tarihli "Türk Medeni Kanununun Velâyet, Vesâyet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzük" ile açıklığa kavuşmuştur.*
- *1928 yılında "Yardım Sevenler Derneği" faaliyet göstermeye başlamıştır.³³*
- *1930 yılında 1580 sayılı Belediyeler Kanunu kabul edilip belediyelere sosyal hizmetlerle ilgili görevler verilmiştir.*
- *1930 yılında çıkarılan 1593 sayılı Umûmî Hıfzısıhha Kanunu ile sosyal yardımlarla ilgili çeşitli konular düzenlenmiştir.*
- *1935 yılında Türkiye Himaye-i Eftal Cemiyeti "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" olarak değiştirilmiş ve kapatılıncaya kadar bu isimle varlığını sürdürmüştür.*
- *1936 yılında 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş Kanunu çıkartılmıştır.*
- *1941 yılında 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun ile askerde olanların muhtaç ailelerine yapılacak sosyal yardımlarla ilgili hususlar düzenlenmiştir.*
- *1945 yılında kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar konusu TBMM'ye taşınarak bir komisyon kurulmuştur.*
- *1949 yılında ise 5387 sayılı Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki ilk özel kanun kabul edilmiştir. Ancak bu kanun 1957 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerine aynı adla 6972 sayılı kanun kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.*
- *1957 yılında 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu çıkarılmıştır.*

³³ <https://www.tysd.org.tr/tarihce/> (Erişim Tarihi:02.02.2023).

- 1959 yılında 7355 sayılı profesyonel meslek elemanı yetiştirmek amacıyla Sosyal Hizmetler Enstitüsü ve Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmasına dair kanun kabul edilmiştir.
- 1963 yılında 225 sayılı Kanun Aile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 27 Mayıs 1983 tarihinde korunmaya muhtaç kişilere yardım sağlama hususunda yetki ve sorumluluk veren 2828 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Bu kanunla, ilgili kuruma katma bütçeli ve tüzel kişilikli bir statü kazandırılmış, hizmetlerin iyi yürütülebilmesi için mevzuat hazırlama yetki ve sorumluluğu da verilerek çocukların himayesi ve eğitime yönelik sunulan hizmetler tek çatı altında birleştirilmiştir.”³⁴ Buna göre;
 - “Sosyal hizmet” kavramının hukukî bir tanımı yapılarak kanuni bağlayıcılığı sağlanmıştır.
 - Sosyal hizmetin kapsamı genişletilmiş; kimsesiz çocuklar, engelliler, yoksullar, yaşlılar gibi kesimlere ek olarak, aile de yardım gruplarının içerisinde yer almıştır.
 - Sosyal hizmet sahasında var olan uyumsuzluk, çelişki ve dağınıklıklar bertaraf edilerek işlerin tek bir çatı altında toplanması kararlaştırılmıştır.
 - Korunmaya muhtaç çocuklar için tayin edilmiş devlet korumasında kalma süreci eğitim hayatlarının devam etmesine ve meslek sahibi olma durumlarına göre yeniden düzenlenerek 18’den 20 veya 25 yaşa çıkarılmış, engelli olan çocukların sürekli koruma altında kalmaları sağlanmıştır.
 - Maddi sıkıntı çeken ailelere para ve sosyal yardım yapılması karara bağlanmıştır.
 - Evlenen kız çocuklarına çeyiz yardımı yapılmaya başlanmıştır.
- “29 Mayıs 1986 yılında Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kurulmuştur.
- 24 Ocak 1989 yılında 356 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından ayrılarak direk Başbakanlığa bağlanmıştır.
- 14 Mart 1991 tarihli ve 3703 sayılı Kanunda “Ailenin Bütünlüğünün Korunması Dairesi” kurulmuştur.

³⁴Tuğba Koç, *Türkiye’de Koruyucu Aile Hizmetinin Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri: Türkiye ve Hollanda Karşılaştırması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa, 2016, ss.17-21.

- 30 Mayıs 1997 tarihli 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlık bünyesi altında “Özürllüler İdaresi Başkanlığı” kurulmuştur.
- 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir.
- 2011 yılında “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”nun adı “Sosyal Hizmetler Kanunu” olarak değiştirilmiştir.³⁵

Sosyal hizmetin tarihine bakıldığında kanun ve uygulamalarda hüviyet korunarak bazı şekil değişikliklerine gidildiği fakat özünde tüm uygulamaların amaçlarının aynı olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet alanının kurumsallaşmaya başlamasının ardından toplumsal refahı arttırmak ve bu alanda yapılan çalışmalara hız kazandırmak daha da kolaylaşmıştır. İlgili alanın çok eski tarihlere dayanması, vicdan muhasebesine, din duygusuna ve insanın merhamet yönüne bağlanabilir. Dönemsel koşullar ve olanaklar bağlamında sistemsiz ve plansız yapılan iyi niyetli çalışmalar neticesinde bu alan kurumsallaşmış, sistematik bir biçimde yürütülmeye başlamıştır. Kültürümüzde sosyal hizmet uygulamalarının yetimlere, yaşlılara, muhtaçlara, kimsesizlere, engellilere ve aile kurumuna hitap ettiği ve bu alanlarda yapılan çalışmaların toplumun refah seviyesini arttırdığı, değişen dünya ve gelişen imkanlar sayesinde sosyal hizmetin kurumsal bir hüviyet kazanıp profesyonel uygulamaların çoğaldığı ifade edilebilir. Sosyal hizmet tarihi kuramsal temellere yakın tarihte dayandırılmış olsa da onun başlangıcı insanda bulunan acıma ve şefkat duygularının yeşerip diğer insanlara karşılıksız yardım etme isteği duymasıyla başlamıştır. Bir başka deyişle onun sistematik ve kurallara bağlı olarak yapılması ve bilim dünyasına kazandırılması uzun zaman sonra olmuştur. Bunda ilmin ve fennin gelişmesinin büyük katkıları vardır. Yukarıda verilen tarihler sosyal hizmet alanında yapılan önemli çalışmaların göstergesidir. Batı’da yapılan çalışmaların yanında Türk kültüründe bu alanda yapılan çalışmaların çok eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Sosyal çalışmanın temellerinin 19.yy’da atıldığı ifade edilse de onun doğaçlama biçiminde ve plansız olarak asırlar öncesinden beri varlığını koruduğu bilinmektedir.

1.3.1. Türkiye’de Sosyal Hizmet Faaliyetleri

Sosyal hizmet, temelinde insan hakları ve kitleler arası adalet prensiplerini barındıran, toplumsal gelişimi besleme amacı taşıyan bir yapılandırma. Sosyal hizmet, bireylerin iyi hallerinin sürekliliğinin sağlanması, şahısların özgürleştirilmesi ve kişiler arası problem çözme becerisinin artırılması hususunda onlara yardımcı olan, insan davranışlarına ve sosyal sistemlere uygun kuramlardan faydalanarak fert ile çevre etkileşim noktalarına müdahale eden

³⁵“Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.633.pdf> (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

bir meslektir.³⁶ Sosyal hizmet faaliyetleri 1920’li yıllarda ilk olarak aile ve çocuğun mutluluğunun sağlanması amacıyla, zihinsel ve ruhsal hastalıklara karşı psikiyatrik sosyal hizmet, sağlık sorunlarıyla mücadelede tıbbi sosyal hizmet ve dezavantajlı grupların eğitim haklarını teslim edebilmek için okul sosyal hizmeti alanlarında başlamıştır. Sonraki yıllarda insan ihtiyaçlarının artması ve teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla bu alandaki uygulamalar çeşitlilik kazanmıştır. Sosyal hizmet, Sanayi Devrimi’nin ortaya attığı sorunlar ve pozitivist düşünce yapısına dayanması gibi etkenler nedeniyle kavram olarak Batı’da daha erken ortaya çıkmış, Doğu ülkelerinde ise gelişimi uzun yıllara yayılmıştır.

Sosyal hizmet uygulamaları, “1960’lı ve 1970’li yıllarda hastanelerde, cezaevlerinde, çocuk bakım yurtlarında, huzurevlerinde, çocuk ıslahevlerinde, sendikalarda ve fabrikalarda” faaliyet göstermeye başlamıştır. Sosyal hizmetin sistemli ve ulusal kalkınma hedeflerine uygun yürütülmesi 1982’de anayasada belirtilerek yasal bir dayanak kazanmıştır. Devletin milli dayanışmayı, sosyal adaleti, kişinin ve toplumun refah seviyesinin artırılarak güvenliğinin sağlanması, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde, Anayasanın esaslarından biri olduğu belirtilmiştir.³⁷ Kültürümüzde sosyal hizmet motifli uygulamalar bireye, topluma, çevreye fayda sağlamakta, bu alanlardaki huzursuzluklara, olumsuzluklara, eksikliklere karşı koymaya çalışmakta ve bu amaçla disiplinler arası faaliyetlerle niteliği arttırılmaktadır.

1.3.2. Türkiye’de Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları

Sosyal hizmetler daha önce de ifade edildiği gibi disiplinler arası birçok uygulamayı bünyesinde barındıran uzman kadro ve profesyonel çalışmalar ile mesleki ve akademik faaliyetlerin tamamını kapsayan bilimsel bir alandır³⁸ ve dinamik bir yapısı olması itibariyle toplumsal değişimlerden etkilenir. Önceleri daha dar alanlarda faaliyet gösteren sosyal hizmet; imkanların zenginleşmesiyle, teknolojinin gelişmesiyle ve günümüz dünyasının değişen ihtiyaçlarının etkisiyle uygulama alanlarını genişletme imkânı bulmuştur. Sosyal hizmet alanına başlangıçta eğitim, sağlık, rehabilitasyon, sosyal güvenlik, sosyal refah gibi alanlar dahil edilmişken daha sonraları kapsamı ve hizmet odağı genişlemiştir.³⁹ Buradan hareketle onun sadece dezavantajlı gruplara değil aynı zamanda toplumun diğer kesimlerine de hitap eden çok geniş bir hizmet kapasitesine sahip olduğu söylenebilir. Bunlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

³⁶Charles Zastrow, *Sosyal Hizmete Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara, 2017, s.25.

³⁷Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, s.82.

³⁸Mehmet Zafer Danış, “Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.20, S.1, 2009, s.71.

³⁹Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, ss.89-90.

- “1. Çocuk Refahı Alanı
2. Aile Refahı Alanı
3. Engellilik Refah Alanı
4. Yaşlılık Refahı Alanı
5. Kadın Refah Alanı
6. Adli Sosyal Hizmet
7. Gençlik Sosyal Hizmeti
8. Okul Sosyal Hizmeti
9. Ordu Sosyal Hizmeti
10. Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet
11. Madde Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet
12. Afetler ve Sosyal Hizmet
13. Göçmen, Mülteci, Sığınmacı ve Sosyal Hizmet
14. Toplumla Sosyal Hizmet
15. Endüstriyel Sosyal Hizmet
16. Manevi Sosyal Hizmet
17. Makro Sosyal Hizmet (Politika oluşturma ve yasal hizmetler)
18. Çevre ve Sosyal Hizmetler
19. Sivil Toplum Örgütleri ile Sosyal Hizmet
20. Mahalli İdarelerle Sosyal Hizmet
21. Diğer Alanlarla İlgili Sosyal Hizmet”⁴⁰

Yukarıda belirtilen alanlarda ihtiyaçlar ve gereksinimler doğrultusunda hizmet vermeye başlanmıştır. Sosyal hizmet faaliyetini yürüten bireylerin ve kurumların bilgi, beceri ve değer üçlüsünü hakkınca temsil etmesi, söz konusu uygulamaları ihtiyaçlara cevap verecek seviyeye getirerek onların sürekliliğini sağlar. Bu alanın bilim olma yolunda ilerlemesi, uygulama alanlarının çoğalmasında ve ilgi odağının çeşitlilik göstermesinde etkili olmuştur. Cumhuriyet döneminde, geleneksel sosyal dayanışma yerini insan-çevre arasındaki bağın çözümlenmesinde bilimsel yöntemlerin yer almasıyla sistemli bir yapılanmaya bırakmış, böylece sosyal hizmet bir hayırseverlik faaliyetinden daha ileri noktalara taşınarak, devletin koruyuculuğunda ele alınan bir yurttaşlık hakkı haline gelmiştir.⁴¹ Sosyal hizmet, bireyler ve çevrelerinin birbirleri arasındaki bağın sağladığı etkileşim sonucu ortaya çıkan uygulamaların hayata geçirilmesiyle anlam bulmuştur. Sosyal hizmet meslek ve disiplini,

⁴⁰Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, ss.90-91.

⁴¹Keleş, Jürgen, Tomanbay, *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler*, s.158.

insanlar için çalışmak yerine insanlarla çalışmayı destekler.⁴² Sosyal hizmetin bütün alanlarında insan unsuru ön planda olup insanlarla beraber insanlığa fayda veren çalışmalarda bulunmak esastır. Bu sebeple bilgi, beceri ve değer unsuru hassasiyetine sahip farklı disiplinler, sosyal hizmete uygun çalışma stratejilerinin geliştirilmesinde etkilidir ve ilgili hususta destek sağlayacak profesyonel kişilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıda bahsedilen ve bu çalışmayı yakından ilgilendiren çocuk refah alanı, sosyal hizmetin temel taşlarından birini oluşturur. Çocuklar, geleceği inşa edecek bireyler olmaları bakımından, hiç şüphesiz bütün toplumların kaderini belirleyen en önemli öğeler arasındadır. Bu yüzden çocuğun ruhsal, fiziksel, sosyal gelişiminin her dönemde iyi halinin korunması esastır ve bu nedenle toplumsal huzurun sağlanabilmesinde çocuğun ve onun ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi gerekir. Gelişmemiş toplumlarda hızlı insan popülasyonu yükselişi, eksik ve düzensiz beslenme, sağlık hizmetleri ve eğitim olanaklarının kısıtlılığı, çalışma şartlarının kötü olması, istismar ve savaşlar gibi derin izler bırakan toplum sorunları en fazla çocukları etkilemektedir. Sanayileşen toplumlarda da var olan sorunlar yine en fazla çocukları etkilediğinden sosyal hizmetlerin en kapsamlı kısmı çocuk refah alanıdır.⁴³ Türkiye’de 1983 yılında, toplumsal ve finansal bakımdan dezavantajlı kimselere yönelik hususları tanımlayan, anayasanın 61. maddesinden hareketle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununu çıkartılmıştır.

1.3.2.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Türkiye’de hizmet veren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), maddi durumu iyi olmayan ailelere ve korunmaya muhtaç çocuklara, barınma, beslenme, sağlık, eğitim, kültür faaliyetlerini düzenli, disiplinli ve profesyonelce sunmak için oluşturulmuştur. 1917’de İstanbul’da ulusal dernek statüsünde atılan ve 1921 tarihinde Ankara’da hayata geçirilen Himaye-i Eftal Cemiyeti’nin temelini oluşturduğu bu kurum, 1980 yılında dernek statüsünden çıkarılarak devlet müessesesi formuna dönüştürülmüştür.⁴⁴ 1923’te faaliyetlerine son verilen cemiyette ücretsiz süt dağıtımları yapılmış, anne ve evlatların faydalanabileceği “sıhhi banyolar” tertip edilmesi, çocuklar için park ve bahçelerin inşa edilmesi, dişçilik hizmetleri sunulması, “Çocuk Bakıcı Okulu”nun faaliyete geçmesi gibi birçok sosyal hizmet faaliyetlerine öncülük etmiş, böylece o dönemin en kapsamlı ve önde gelen sivil toplum örgütü olmuştur.⁴⁵

⁴²Uğur Özdemir, *Sosyal Hizmet’in Ne’liği*, Nobel Yayınları, Ankara, 2019, s.48.

⁴³Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, s.91.

⁴⁴Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004, s.25.

⁴⁵https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_Hizmetleri_Genel_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C3%BC%C4%9F%C3%BC (Erişim Tarihi:02.02.2023).

Korumak, himaye ve vikaye etmek anlamlarına gelen esirgemek sözcüğü, çocukların barınma, beslenme, güvenlik gibi hayati ihtiyaçlarının giderilmesi için tasarlanmış olan bu kurumlara verilmiştir. Çocuk esirgeme kurumları açmanın amacı; muhtaç ve hasta çocukların tedavisi için para, yiyecek ve giyecek temin etmek, çocukları imkanlar ölçüsünde güvenilir ailelerin yanlarına yerleştirmek, velisiz ve vasisiz olanların velayetini üstlenerek onlara iş bulmak, sosyal anlamda takiplerini yürütmek, vücutça ve ruhsal olarak engelli olanları ıslah evlerine yerleştirmek, ortada kalmış kimsesiz çocuklar için ıslahevleri ve misafirhaneler açmak gibi hususların gerçekleştirilmesidir. 0-6 yaş grubunda olanlar Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kreş ve yuvalarında barınmaktadır. 7-18 yaş grubu ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Çocuk Esirgeme Kurumu himayesinde olan çocuklar 25 yaşına kadar bu kurumdan faydalanmaktadır.

Sosyal hizmetlerin tarihi gelişimi ülkemizde çok eskilere dayanmakla beraber her dönemde gelişen ve yenilenen maddelere ek 2.3.1989 tarihli ve 20096 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 356 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal hizmetler ve sosyal yardım konusunda radikal düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre;

1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 1991'de yayımlanan Kanun hükmünde kararname ile Başbakanlığa bağlanmıştır.
2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na ailenin bütünlüğünün korunması konusunda daha açık görev ve yetkiler verilmiştir. Ailenin toplumsal ve maddi imkanlar bakımından desteklenmesi ve bu suretle toplum içinde parçalanmadan yekpare olarak yaşamını sürdürmesine yönelik faaliyetleri planlamak ve organize etmek amacıyla "Ailenin Bütünlüğünün Korunması Dairesi" faaliyete geçirilmiştir.
3. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının Sosyal Hizmetler sahasındaki işlevi sonlandırılarak Sağlık Bakanlığı adını almıştır.⁴⁶

Türkiye'de sosyal hizmetlerin zamanla ilerleme kaydeden ve toplumsal değişimi destekleyip, çeşitlendiren faaliyet sahası içinde "çocuk refahı" konusu Cumhuriyet döneminden itibaren üzerinde en çok çalışılan alan olmuştur. Söz konusu alan çocukların bakımını, yetiştirilmesini, eğitilmesini, rehberlik, ıslah ve tedavi hizmetlerini içeren kapsamlı bir rehabilite alanı biçiminde değerlendirilir.⁴⁷ Çocukların her türlü sosyal ve duygusal olumsuzluğa açık olması sebebiyle bu alanda yapılan çalışmalar günümüzde de hızını kesmeden devam etmektedir. Özellikle çocuk koruma alanında yapılan çalışmaların daha

⁴⁶Adem Şahin, *Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1993, ss.9-10.

⁴⁷Keleş, Jürgen, Tomanbay, *Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler*, s.45.

hassas ve dikkatle üzerinde durulması gerektiğine dair kanun ve tüzüklerin, değişen ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara sağlıklı cevaplar bulabilmek amacıyla halen dönüşmekte ve gelişmekte olduğu, yine yapılan yeniliklerin dolaylı olarak sosyal refah düzeyine de olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.

SHÇEK'in “çatısı altında korunmaya muhtaç çocuklar için 76 yıl hizmet veren kuruluşların 2011’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla hız kazanan dönüşümü, çocuklara ev ortamında, aile odaklı bir sistemle bakılmasını” sağlamıştır.⁴⁸

1.3.2.2. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)

Daha öncesinde farklı isimlerle anılan ve bu sebeple çocukların mağduriyet ve muhtaçlığına işaret etmesinden dolayı adı değiştirilen Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, Resmî gazetede ilan edilerek 29.03.2015 tarihli ve 29310 sayılı kanunla yürürlüğe girmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Destekleme Merkezi bünyesinde barındırılan 0-18 yaş arası çocuklar Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitesine yerleştirilir. Alınan ihbarlar doğrultusunda mağdur çocukların buralara yerleştirilme süreci başlar. Yatılı sosyal hizmet kurumları olarak kurulan söz konusu merkezlerin hedefi; çocukların önde gelen ihtiyaçlarını gidermek, fizyolojik, psikolojik, duygusal ve sosyal gereksinimlerini tespit ederek gerektiğinde müdahalede bulunmak, “aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.” Asıl amaç çocukların rehabilite edilmesi, onların süreç içerisinde normal bir yaşam sürmesi ve toplumla bütünleşmesidir. ÇODEM çözüme odaklanmış, ayrıntılı çalışmalar yaparak çocukları olumsuz davranışlara sevk eden sebepleri belirleyerek ve koşulları tespit ederek bir tedavi planı oluşturmayı hedeflemiştir.⁴⁹ Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, kapsamı içerisindeki her çocuk için psiko-sosyal destek programı, destek hizmeti ve danışman gibi ölçütler belirlemiş, böylece var olan psiko-sosyal destek hizmetlerini belli bir standarda sokmayı ve söz konusu hizmetlerin verimliliğini arttırmayı gaye edinmiştir.⁵⁰

Çocuk Destek Merkezleri’nde “*madde kullanan kız, madde kullanan erkek; suçta sürüklenen kız, suçta sürüklenen erkek; cinsel istismar mağduru kız, cinsel istismar mağduru erkek; refakatsiz kız, refakatsiz erkek*” gibi ciddi seviyede destek gerektiren durumlara yönelik hizmetler de sunulduğu için, bu merkezlerde koruma ve bakım altında bulunan çocuklar psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyar.

⁴⁸<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/shcekin-donusumu-cocuklara-sicak-bir-yuvanin-kapisini-acti-/1190554> (Erişim Tarihi:20.11.2020).

⁴⁹<https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

⁵⁰Aliye Mavili, Özkan Bilgin, “Kurum Bakımındaki Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara İlişkin Bir Araştırma”, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 2017, ss.108-110.

Merkezlerin açılma kararı bölgenin nüfusuna, sağlık ve eğitim yönünden yeterliğine ve ulaşım imkanlarına bakılarak alınmaktadır. Bu kurumlarda verilecek destek hizmetlerinde, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, istismar edilen çocukların ruhsal durumlarının iyileştirilmesi ve iyilik hallerinin sağlanması onlar hakkında derinlemesine bilgi sahibi olunması ve gerekli uygulamalarla donanımlı hale gelmesi gibi maddeler öncelenmektedir. Bunların icra edilmesi esnasında çocuğun etrafında bulunan çevrenin esas alınması gerekmektedir.⁵¹

Çocuk Destek Merkezleri uygulama alanında, genellikle sokakta yaşayan ve kapalı ortamlarda uzun süre kalamayacağı düşünülen çocukların kuruma gelişi esnek kurallara bağlanmıştır ve bu minvalde “açık kapı” sistemi kullanılmaktadır. İlgili hususta uzman birimler, gözlemevi/gece barınağı/gezici sosyal hizmet ekipleri gibi uygulamalarla bu tür çocukları yakından takip etmekte, barınma, beslenme, güvenlik, temizlik ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilenmektedir. Çocuk ve gençlerin merkezden kendi arzularıyla ayrılmaları yahut geçici olarak servisten giriş-çıkış yapabilmeleri, açık kapı çalışma sistemine uygun olarak düzenlenmektedir. Bu kapsamda bulunan çocukların koruma kararları bulunmamakla birlikte merkezi izinsiz terk eden çocuklara kaçak muamelesi yapılmamakta, çocuk veya gençlerin merkeze tekrar gelmesi durumunda rehabilitasyon programına devam edilmektedir.⁵² 2021 yılı aralık ayı itibariyle toplam 65 Çocuk Destek Merkezinde, sokakta yaşayan, çalıştırılan 1.493 çocuk ve ailelerine dönük eğitim, danışma faaliyetleri ile rehabilitasyon hizmetleri verilerek çalışmalar daha da yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.⁵³

1.3.2.3. Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitesi

Doğduğu andan itibaren savunmasız olan çocuklar bakıma ve sevgiye muhtaç olarak dünyaya gelirler. Onların hayata karşı güçlenmelerini sağlayan hiç şüphesiz yanlarında olan ebeveynleridir. Fakat her çocuğun aynı şartlarda dünyaya geldiğini söylenemez. Kurum çatısı altında barınan, doğduğu andan itibaren veya daha sonrasında ebeveyn desteği alamayan, onun ilgi ve şefkatinden mahrum kalan çocukların, yine en az ebeveynlerinin verebileceği kadar ilgiye ve sevgiye doyurulabilmesi için bu kurumlar oluşturulmuştur. Bahsi geçen çocuklar, öksüz ve yetim olması, kimliklerinin tespit edilememesi veya terk edilmiş çocuk olması, ihmal edilme gibi nedenlerle fuhuş, alkol veya uyuşturucu bağımlılığı, dilencilik gibi pek çok dış etkenli tehlikeye ve kötü alışkanlıklara karşı potansiyel şartlar taşıyan ve kontrolden uzak bir yaşama sürüklenme ihtimali olan çocuklardır ve onlar “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kapsamında değerlendirilmektedir. Şehirde mevcut bulunan kurum türleri

⁵¹Mavili, Bilgin, “Kurum Bakımındaki Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara İlişkin Bir Araştırma”, ss.122-128.

⁵²Yazıcı, *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, ss.203-204.

⁵³<https://ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2023).

kapsamında, çocuğun neden korunmaya alındığı, özel durumunun olup olmadığı, yaşı, ihtiyaçları göz önünde bulundurarak çocuk için en uygun bakım hizmetine karar verilmektedir. Devlet korumasına alınan çocuklara sunulan bakım çeşitliliği; kendi ailesinin yanına yerleştirme, talep eden koruyucu bir ailenin bakımına verme, evlat edindirme ve kurum çatısı altında ilgili personel yardımıyla bakılması olarak sıralanmaktadır. Kurum çatısı altında yaşayan çocuklar, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, sevgi evi ve çocuk evi gibi barınma seçeneklerinden birine dahil edilmektedir. Çocuk evleri, şehirlerin fiziksel, sosyo-kültürel şartları müsait, çocuk bakmak ve büyütme için müsait bölgelerinde, imkanlar dahilinde il merkezlerinde, bağış olarak alınan, okullara ve sağlık merkezlerine yakın, bilhassa lojman biçiminde tasarlanmış apartman dairesi veya müstakil evlerde oluşturulmaktadır. Çocuk evlerinde 0-18 yaş grubundan 6 ila 8 çocuk bir daireye yerleştirilmekte, söz konusu çocukların bütüncül gelişim öğeleri esas alınarak her alanda iyi gelişimleri, eğitilmeleri ve meslek sahibi olmaları için çalışılarak topluma faydalı kimseler olmaları hedeflenmektedir.⁵⁴ “İlk çocuk evi, Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliği protokolü ile 2000 yılında açılmış ve bu hizmet 2005 yılı içerisinde” yaygınlaştırılmaya⁵⁵ başlanmıştır. Çocuk yuvalarının dönüştürülmesi ile faaliyete başlayan barınma seçenekleri arasında yer alan çocuk evleri, bakıma muhtaç çocukların kendilerini emniyet ve güven içinde hissetmelerini sağlayarak, onlara aile yuvasının sıcaklığını hissettirmeye çalışır, dışarıdaki tehlikelerden korur ve kaybolma risklerini azaltır.⁵⁶ “İlk çocuk evi olan “ÇESAV Gençlik Evi” Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet vermek üzere Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile (Mülga) SHÇEK Genel Müdürlüğü arasında yapılan 30.10.2000 tarihli işbirliği protokolü kapsamında 2000 yılında 15-18 yaş grubu kız çocuklarına hizmet vermek üzere Ankara’da açılmıştır. 2002 yılında da erkek çocuklarına yönelik bir uygulama da Ankara İl Müdürlüğüne gerçekleştirilmiştir.”⁵⁷ Bu hizmetler neticesinde çocuklar olası potansiyellerini keşfetme ve geliştirme fırsatı bularak sosyal hayatın içine dahil olmaya ve toplumla iç içe bir hayat sürmeye yatkınlaşır. Her evde bulunan bakıcı anne/babalar, bakım elemanları ve evlerden sorumlu farklı meslek elemanlarından sosyologlar, sosyal çalışmacılar, psikologlar, çocuk gelişimciler, hemşireler ve öğretmenler çalışma ekibini oluşturmaktadır. Çocukların, varsa kardeşlerini ayırmamak suretiyle aynı evin içerisinde bakımları sürdürülmektedir.

⁵⁴Hacer Başer, *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri”*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2013, s.44.

⁵⁵Şeyda Yıldırım, Vedat Işıkhân “Çocuk Evinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.29, S.1, 2018, s.48.

⁵⁶Fatih Aydoğdu, “Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların ve Beklentilerinin İncelenmesi”, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.1-2-3, 2016, s.65.

⁵⁷Başer, *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri”*, , s.50.

Kalabalık yurt bakımından kaynaklı olumsuzlukların engellenmesi, mahalle, komşuluk ilişkileri, örf ve adetler gibi toplumsal değerleri yaşayarak öğrenmeleri,⁵⁸ yuva sıcaklığının hissettirilmesi, çocukların yetişme ve gelişmeleri nitelikli bir hal alarak sosyal hayata kazandırılmaları bu kurumların asıl hedefidir. 2000 yılında faaliyet gösteren ve istedik sonuçlar elde edilmesinin akabinde 2005'ten itibaren Türkiye genelinde yaygınlaştırılmaya başlanan çocuk evleri sayısı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yayınladığı son 2021 verileri itibariyle 1.193'dür ve burada bulunan çocuk sayısı ise 5.649'dır.⁵⁹

Muhafaza edilmesi gereken çocukların tespit edilip bakımlarının yapıldığı, aynı lokasyonda yer alan birden çok ev biçiminde tasarlanmış sosyal hizmet biriminden oluşan kurumlar "Çocuk Evleri Sitesi" olarak adlandırılmaktadır.⁶⁰ Bu kurumların toplu bir biçimde ve aynı yerde olması güvenlik, bağlılık, olumlu iletişim kurma açısından önemlidir. Koşuş tipi çocuk yuvalarına alternatif olarak geliştirilen Çocuk Evleri Sitesi uygulaması çocukların gereksinimleri ile gelişim evreleri göz önünde bulundurularak site içerisinde veya aile ortamına benzer villa tipi evlerden oluşan yapılarda onlara daha iyi bir yaşam ortamı sunar. Son yayımlanan verilere göre ülkemizde 112 Çocuk Evi Sitesi ve buralarda istihdamı sağlanan 6.160 çocuk bulunmaktadır.⁶¹

1.3.2.4. Çocuk Evlerinde Çalışan Personelin Görev Tanımı

Çocuk evleri ve çocuk evleri sitesinde çalışan görevliler, alanında uzman kişilerden seçilmektedir. Çocuk refahı için sosyal hizmet uzmanı ve bakım elemanları öncü bir rol alır. Personelin her birinin ayrı ayrı görevleri bulunmaktadır ve onlar büyük bir mesuliyet üstlenirler. Kurum çalışanları, korunma gereksinimi olan çocukları psiko-sosyal, zihinsel ve fiziksel gelişimleri için maksimum seviyede desteklemektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmet Kanunu'nda bu çalışmada yer alan meslek gruplarının görev ve sorumlulukları tespit edilmiştir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise kapsamlı bir tanım yapılarak sosyal çalışmacı, öğretmen, çocuk gelişimci, psikolog ve sosyolog çalışma görevlileri olarak tanımlamıştır.⁶²

- a) *Meslek elemanı:* Çocuk evleri sitesi ve çocuk evlerine gelen çocukların ilk giriş işlemleri ile kurumda buldukları süre içerisindeki özlük işlemlerinin, mesleki

⁵⁸Başer, *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli "Çocuk Evleri"*, ss.53-54.

⁵⁹<https://ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2023).

⁶⁰"2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 06.02.2014 tarihli 6518/14 maddesi", <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.doc> (erişim tarihi:01.02.2023).

⁶¹<https://ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁶²Aziz Söğütü, *Çocuk Refah Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, ss.14-16.

işlemlerinin ve eğitim süreçlerinin kontrolünü, planını, uygulamasını ve takibini yaparlar. Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişimci meslek elemanı olarak çalışmaktadır.

- b) *Sosyal Servis*: Muhafaza edilmeye ihtiyacı olan çocuğun kuruma dahil edilmesi ve oryantasyonu için gerekli çalışmaları yaparak çocuk ve ailesinin bilgilerini içeren sosyal inceleme raporu hazırlar, korunmaya muhtaç çocuklar için en münasip hizmet faaliyetlerini kapsayan çalışmalar hazırlayarak, özlük işlemlerinin takibini gerçekleştirir. Personelin geliştirilmesi için hizmet içi eğitimler tasarlar ve eğitim hizmetlerini yürütür. Çocuklara sunulan eğitim, öğretim, sportif ve kültürel faaliyetleri düzenler, uygulanmasını sağlar ve denetler. Sosyal serviste görev yapan çalışanlar; sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve çocuk gelişimci olarak ayrı kulvarlarda hizmet vermektedir. Bahsi geçen personel sosyal servis iş ve işlemlerini yürütmekle sorumludur.⁶³
- c) *Çocuk Evi Sorumlusu*: İlgili personel, sosyal çalışmacılar, psikologlar, çocuk gelişimciler, öğretmenler ve sosyologlar veya üniversitelerin sağlık, sosyal, eğitim bilimleri kapsamındaki fakültelerden birini tamamlamış kimselerden, ASPB il Müdürlüğüne çocuk evi sorumlusu olarak görevlendirilmektedir.⁶⁴ Bu kişiler koordinasyon merkezine devamlı ve eksiksiz veri akışı sağlarlar. Ayrıca onlar çocuk evi arasındaki iş birliği, eğitim-öğretim, sağlık takibi, çocukların ailesi ve sosyal çevresiyle görüşmelerinin izlenmesi, çocuklar için günlük yaşam programının hazırlanması, çocukların gelişimlerinin raporlaştırılması ve ÇEKOM'a rapor edilmesi ile finansal işlerin yürütülmesinden sorumludurlar. Bunun yanında çocuk evlerinde hizmet veren bakım personelinin günlük plan ve ilgili programlarını hazırlarlar, çocuk evi hizmet şeklinin hassasiyeti ve bu konuda dikkatli olunması hususunda bakım elemanlarına rehberlik ederler, ÇEKOM tarafından verilen görevlere katılırlar.⁶⁵
- d) *Grup Sorumlusu*: Çocuk evleri sitesinde korunan ve bakımları sağlanan çocuklar yaş ve öğrenim durumuna göre gruplara ayrılırlar. Grup sorumlusu öğretmen veya diğer meslek gruplarından olabilir. Söz konusu personel, evlerde kalan çocukların ilgi, yetenek ve potansiyellerini dikkate alarak meslek elemanları ile iş birliği, çocukların kariyer planlamasının yapılması, korunma kararının kaldırılmasından sonra hayata

⁶³Başer, *Çocuk Refahı Alanında Yeni Bir Hizmet Modeli "Çocuk Evleri"*, ss.61-64.

⁶⁴"Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik", <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081005-1.htm> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

⁶⁵Başer, *Çocuk Refahı Alanında Yeni Bir Hizmet Modeli "Çocuk Evleri"*, ss.53-57.

tutunmaları için gerekli çalışmaların yürütülmesi ve hayata geçirilmesi hususunda gerekli işlemleri yapar.

- e) *Bakım Elemanı*: Çocukların bakımı ve gelişiminden sorumlu personel bakım elemanı olarak tanımlanmaktadır. Çocuk evlerinde birincil olarak önem taşıyan bu personeller çocuklara ebeveyn hassasiyeti ile yaklaşacağından tutum ve davranışlarının çocuğun ruhsal ve fiziksel gelişimini destekleyecek hassasiyette olması beklenir. Başka bir deyişle bakım elemanının, onların gelişimlerine ket vurmuyacak hal ve tavırlar takınmaması önemlidir. Dünyaya geldikleri andan itibaren ebeveyn bakımı kuşkusuz bütün çocuklar için gereklidir. Bu nedenle çocukların bakımı konusunda sorumluluk yüklenecek ve çocuklarla ilgilenecek bireylerin istihdam edilmesi çocuk evlerindeki en önemli husustur. Bakım elemanlarının da aynı bilinç ve hassasiyette olmaları, bu sorumluluğun bir gönül ve vicdan işi olduğunu bilerek hareket etmeleri gerekmektedir. Bakım elemanlarının en önemli görevi çocukların günlük bakımlarını üstlenmeleridir. Temel gereksinimlerin doğru ve tutarlı karşılanması çocuğun diğer alanlardaki ihtiyaç ve gelişimlerini destekler. Bakım elemanları çocukların yaşam alanında, onlarla beraber yer, içer, onları uyandırır, temizliklerini yapar, evdeki veya çocuklar arasında çıkan problemleri çözer, hastalık durumunda onların evdeki tedavilerini yapar, okul hayatlarını takip ederek ödevlerinde yardımcı olurlar. Kısacası bakım elemanı çocukların her an her durumlarında yanındadır ve ebeveyn profiline en yakın konumda olan personeldir.

Çocukların çocuk evlerinde kaldığı 0-18 yaş aralığı gelişim safhalarının tamamlandığı ve hızla ilerlediği dönemdir. Fiziksel, bilişsel ve sosyal anlamda gelişimi desteklenen bu çocuklar bundan sonraki süreçte de sosyal hayatta uyumlu bir kişiliğe sahip olabilir, hayatın getirdiği sorunların ve yükümlülüklerin üstesinden gelebilirler. Bu nedenle himaye edilmeye ihtiyaç duyan çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerinde profesyonel çalışan tarafından gerekli koruma ve bakım hizmeti sağlanmalıdır.

Bakım elemanları; kız meslek lisesinin çocuk gelişimi bölümünden, çocuk gelişimi ön lisans veya lisanstan, sağlık meslek lisesinin hemşirelik bölümünden mezun olanlardan, çocuk bakımı konusunda sertifika alanların ya da pedagojik formasyona sahip olanların içerisinde seçilerek görevlendirilir. İhtiyaç sahibi çocukların günlük yaşamlarını sağlıklı bir şekilde idame ettirmelerinde, ilgili personelin desteğiyle, çocuk evinin düzeni ve tertibini sağlamak, çocuklara sağlıklı bir ortam sunmak, onların öz bakım becerilerini desteklemek, beslenme ve eğitim süreçlerini yakından takip etmek etkin rol oynayacaktır. Zira çocuklar gelişim safhalarının tümünde aileye ihtiyaç duyarlar. Aile kavramı bir çocuk için olmazsa olmaz bir

unsurdur. Dezavantajlı çocuklar için, çocuk evi ve çocuk evleri sitesi görevlilerinin üstlenmiş olduğu bir nevi ebeveynlik sorumluluğu söz konusu kurumların önemini arttırarak çocukların hayata tutunmaları hususunda pozitif bir ayrıcalık sağlamaya çalışmaktadır.

f) *Çocuk Evlerinde Görevli Diyanet Personeli; Kur'an Kursu Öğreticileri- Manevi Danışman:* Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığına bağlı görev tanımında personelin; “Sevgi evleri, huzurevleri, yetiştirme yurtları, kadın konuk evleri gibi sosyal hizmet kurumlarında dini rehberlik hizmeti sunmasını sağlamak”⁶⁶ ifadesi yer almaktadır. Bu minvalde din hizmetleri çerçevesindeki sosyal hizmet faaliyetlerinin ilk adımları 1982 yılında atılmış ve sosyal hizmetlerden yararlanan çocuk ve gençlerin dini danışmanlık ve değerler eğitimini kapsayan söz konusu hizmet kesinti ve aksaklıklar olmasına rağmen günümüze kadar devam etmiştir. Sosyal hizmet olarak nitelendirdiğimiz bu alanın ülkemizdeki öncülerinden olan Saadettin Özdemir 1999 yılında yapmış olduğu çalışmayla ve akabinde bu alanda yayınladığı makalelerle günümüze ışık tutmuştur. Korunmaya ihtiyacı olan bir çocuğun özellikle itikâdi konuları anlamlandırması, yaşamın amacını anlaması, kader gibi konularda tatmin olması, sorularına yanıt olmayan geçiştirici cevaplara maruz kalmaması gibi önemli meselelerin halledilmesi çocuk evlerinde görevlendirilecek olan personelin niteliğine bağlıdır. Doğru rehberlik yapıldığı takdirde onların hayata olan bakışları, çevreye olan uyumları ve yaşamı anlamlandırmaları kolaylaşacaktır. Evlerde ve yurtlarda kalan çocukların aile yanında kalan çocuklara nazaran sahip olduğu dini bilginin daha sığ olduğu söylenebilir. Zira çocukların bu eksikliği hissettiği ve söz konusu eksikliğin giderilmesine yönelik taleplerinin olduğu yapılan bazı çalışmalarda tespit edilmiştir. Ahlak ve değerler eğitiminin kapsamlı olmadığı bir gerçektir. Bu sebeple çocuklara verilen ahlak ve değerler eğitimi onların din konusundaki sorularına yetecek bir disiplin değildir. İçeriğinde ahlak ve değerler eğitiminin de olduğu kapsamı geniş, çerçeve bir sosyal hizmet programı uygulanması bahsi geçen sorunların çözümünde etkili olabilir. Özdemir’in dış etkenlerden muhafaza edilmeye ihtiyaç duyulan gençlerin din tahsili ihtiyaçlarına yönelik yaptığı çalışmasında bu eksikler tespit edilmiş ve buna yönelik çözüm ve önerileri günümüz çalışmalarını anlamlı hale getirmiştir.

Doğası gereği savunmasız ve desteklenmeye muhtaç oldukları düşünüldüğünde çocuğun en güvenli ortamının ailesinin yanı olduğu ifade edilebilir. Ailenin çocuğa karşı

⁶⁶“Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi”,
[https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20\(2002\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20(2002).pdf) (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

destekleyici, geliştirici, koruyucu edimlerini yerine getirmesiyle, ruhen ve bedenen sağlıklı nesillerin yetiştirilmesine olanak sağlar.⁶⁷ Fakat aile ortamına sahip olamayan dezavantajlı çocuk ve ergenlerin bu ihtiyaçlarının en iyi biçimde doyurulabilmesi için çalışmalar yapmak onların bütüncül gelişimi açısından çok önemlidir. Çocuk ve ergenlerin sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri, dünyaya doğru bir perspektiften bakmaları, psiko-sosyal uyum ve manevi olarak onarılmaları için profesyonel destek almaları şarttır. Çocukların gereksinimleri her yönden ve bütüncül olarak değerlendirilmeli, yalnızca maddi ihtiyaçların karşılanması öncelenmemelidir. Manevi gereksinimlerin de göz önünde bulundurularak geniş kapsamlı hizmet sunulması, çocuk evlerinde yetişen çocukların ihtiyaçlarının bütüncül olarak giderilmesine olanak sunar. Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılan iş birliği neticesinde ASHB'ye bağlı kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin doğru, sistemli, desteklemeye ve yetiştirmeye yönelik, planlı bir değerler eğitimi faaliyetlerine dahil olmaları hedeflenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile 2011'de en son olarak da 2018'de yaptığı iş birliği protokolünde dinî rehberlik ve sosyal hizmet modeli geliştirerek değerler eğitimi ile dinî rehberlik faaliyetleri geliştirmek için⁶⁸ ortak bir faaliyet raporu hazırlanmış ve kurumlarda ders verecek personele her yıl Eylül ayında yıllık çalışma takvimi gönderilmektedir. Örneğin 2017 yılında 200 vaiz ve vaizenin sosyal hizmet kurumlarında istihdamı sağlanmıştır. Bu görevlendirmeler yapılmadan önce de personelin hizmet içi eğitim alması öngörülmüştür. Kurumlarda görevlendirilen personel Diyanet'e ait eserlerden faydalanmaya yönlendirilmiş, böylece salt görüşlerin dinin asıl kaynaklarının önüne geçmesi engellenmiştir. Bahsi geçen personelin muhatabı olan kitleyi çok yönlü desteklemesi hedeflenmiştir. Bununla beraber Başkanlık, Sosyal Hizmet Kurumları için mevcut faaliyetleri çeşitlendirerek günümüze hitap eden çalışma alanları üretmektedir.⁶⁹ Din görevlilerinin çocuklarla sağlıklı iletişim kurabilmeleri için personelin şefkat ve merhamet duygularını kontrol altında tutarak, seviyeli ve içten bir üslupla onlara yaklaşımları gerekmektedir. Çocuklarda ve gençlerde din duygusunun uyandırılması dini rehberliğin yapılması ve değerlerin içselleştirilmesi, onlara samimi olarak sevginin hissettirilmesiyle mümkün olabilir.

⁶⁷Safiye Kesgin, "Kurum Bakımındaki Çocukların Diğer İhtiyaçları Gibi Dini ve Manevi İhtiyaçlarına Duyarlı Bir Yaklaşım: Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.72, 2020, s.971.

⁶⁸<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf> (Erişim Tarihi:01.02.2023).

⁶⁹Hatice Koç Kanca, "Kurum Bakımı Altındaki Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri-Uygulamalar-Yöntem ve Öneriler", *Diyanet İlmî Dergi*, C.1, S.55, 2019, ss.148-150.

1.3.2.5. Çocuk Evleri ve Çocuk Hakları

Birey, doğduğu andan, erginlik çağına ulaşınca kadarki dönemde çocuk olarak adlandırılır.⁷⁰ Yeni bir yaşamın başladığını ifade eden ve insan yavrusu⁷¹ anlamına gelen çocuk kavramı gelişim dönemlerinin baş safhasına işaret eder. Bu süreç insanın en özel ve en masum zamanlarıdır ancak savunmasız olduğu, kendini koruyamadığı, yeterince ifade edemediği ve yetişkin olmadığı için yetersizlikler de yaşadığı dönemdir. Orta çağdan itibaren günümüze kadar çocukluk kavramı, çocuğun gelişimsel özelliklerinin keşfedilmesi, yeni bilimsel faaliyetler ve insan haklarına dair yapılan çalışmalar ile netlik kazanmıştır. “Çocuk Hakları” kavramı ilk kez 20. yüzyılda ortaya çıkmış, Çocuk Hakları Bildirgesi 1924 yılında kabul edilmiştir. “1924’ten sonra uzunca bir süre çocuk hakları ile ilgili yeni bir uluslararası belge ortaya çıkmamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiş olup Türkiye Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni 14 Ekim 1990’da imzalamış ve sözleşme 27.01.1995’te Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe gitmiştir.”⁷² Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde tüm devletler tarafından 18 yaşını geçmemiş fertlerin çocuk olduğu kabul görmüş ve her çocuğun yaşamsal faaliyetlerinin desteklenmeye ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bahsi geçen sözleşme insan haklarına dair yapılan çalışmalarda yürürlüğe giren ilk sözleşme olmuştur. En önemli özelliği ise çocukların da katılım hakkı eklenmiş olmasıdır. Yani bu sözleşme ile çocukların kendileriyle ilgili hususlarda karar verebilme ve şahsiyetlerini oturtabilme, toplumsal meselelerde kendilerini ifade edebilme hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca sözleşmede özel gereksinim duyan çocuklar için de ilkeler tanımlanmıştır.⁷³ Çocukların, çocukluk süreci boyunca sağlıklı olarak yetiştirilmesi onların, karakter oluşumunu, yaşam tarzını, hayata bakışını etkileyen ve sağlıklı bireyler olmalarına olanak sağlayan ön koşuldur. Toplumların temellerinin sağlam ve dinamik olması, sürekli gelişimi, öncelikle o toplumun yapı taşı ve geleceği olan çocukların iyi yetiştirilmesiyle mümkündür. Çocuklarla ilgili alınan kararların çocuğu ilgilendiren her işte göz önüne alınması, çocuğa katkısının en üst seviyede tutulmaya çalışılması icap etmektedir. Bu sebeple 20 Kasım 1989 yılında imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinin 1. Fırkasında “çocuğun yararı temel düşüncedir” ifadesi yer almaktadır. Yetişkinlerin dolaylı olarak da toplumun en temel görevi, çocukların bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişiminin

⁷⁰Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s.8.

⁷¹Ali Naim İnan, “Çocuğun Korunması ve Polis”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.37, S.1, 1980, s.245.

⁷²<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

⁷³Selda Hüseyinoğlu, *Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017, s.7.

sağlanmasıdır. Aile yanında olan yahut devlet koruması altındaki çocukların hakları birbirinden farklı değildir. Çocuk her yerde çocuktur. Bu yüzden kendini ifade edemeyen, kendini muhafaza edemeyen çocukların hakları ilelebet koruma altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nda doğrudan çocukları ilgilendiren çeşitli hükümler bulunmaktadır. Anayasanın; Cumhuriyetin Nitelikleri biçiminde başlıklandırılan 2. maddesinde; *“Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir.”* Devletin Temel Amaç ve Görevleri temalı 5. maddesinde; *“Devletin temel amaç ve görevleri insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmasıdır”* ifadeleri yer almaktadır. Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları başlıklı 41'inci maddesinde; *“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”*⁷⁴ Cümlelerine yer verilmektedir.

- Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi temalı nüshasında; *“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.”*⁷⁵
- Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması temalı nüshasında; *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.”*⁷⁶
- Gençliğin Korunması temalı nüshasında; *“Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.”*⁷⁷
- Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler temalı nüshasında; *“Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya ihtiyacı olan çocukların topluma*

⁷⁴“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/41)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁷⁵“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/42)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁷⁶“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/56)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁷⁷“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/58)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (erişim tarihi: 07.01.2023).

kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.”⁷⁸

- Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk Vatandaşları temalı nüshasında; “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının 7 eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.” şeklinde hükümleri belirlenmiştir.⁷⁹

Bu minvalde, yukarıda bahsi geçen anayasa maddelerinde devletin sosyal yaşamı düzenleyen görevleri belirlenmiş, , çocuğun ve aile kurumunun muhafazasında icap eden her türlü tedbirin alınmasına vurgu yapılmıştır. 2012’de değişikliğe uğrayan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. maddesi, “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” temasında yazıya geçirilmiş, nihayetinde “çocuk hakları” ifadesi anayasadaki yerini almıştır. Bu kanun maddesi kapsamında, istismarın ve şiddetin her türlüşünün önüne geçebilmek için devletin çocukları koruma önlemleri alma görevleri belirlenmiştir.⁸⁰ Çocuğun kişiliğinin, duygusal, fikirsel, ahlaksal, bedensel, sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuksal bütünlüğünün korunması, literatürde “koruma kararı”, “emniyet tedbiri” kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk hakları, ilk defa 23.5.1949 tarihli ve 5387 numaralı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu” (1) ve bilahare onun yerini alan ve aynı adı taşıyan 24.5.1957 tarihli ve 6972 numaralı kanunun (2) 1. maddesindeki ve onun 29 maddesine göre Bakanlar Kurulunun 11.03.1958 tarihli ve 4/1034 sayılı kararıyla çıkarılan 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun Sureti Tatbikine Dair Talimatname’nin (3) 3. maddesinin “mahalin sulh hukuk sistemimize giren “Korunma Kararı” bugün 1983 yılından itibaren 24.5.1983 tarihli ve 2828 numaralı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 3. Maddesinde ve adı geçen kanunun 21. ve 22. Maddesine göre 28.11.1983 tarihinde çıkarılan “Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti İncelenmesi, Korunma Kararına Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik (KMÇY) (4) hükümlerinde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.⁸¹ Devlet korumasına muhtaç olan çocuk; ruhi, bedeni ve ahlaki gelişimleri ya da güvenlikleri tehlike altında olan;

1. “Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

⁷⁸“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/60)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁷⁹“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/62)”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

⁸⁰Hüseyinoğlu, *Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri*, s.7.

⁸¹Ali Naim İnan, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbirleri Kavramları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1-2, 1996, ss.1-2.

3. *Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,*
4. *Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen”⁸²*

Şeklinde özel ve genel özellikleri belirtilen çocuklara “Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk” denmiştir.⁸³ Bu çocukların temel hak ve özgürlüklerinin tanınması, ebeveyn yanında büyüüp yetişen çocuklar gibi hak ve özgürlüklerinin olması zorunlu bir gerekliliktir. Ailesini kaybetmiş veya çeşitli sebeplerden ötürü ailesi ile birlikte yaşayamayan çocuk ve gençlerin korunmasında, yetiştirilmesinde ve hayata bağlanmasında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, günümüzdeki ismiyle Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, farklı faaliyet ve uygulamalar sürdürmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların himaye altına alınmasında hayata geçirilen çocuk evlerinin çocuklar ve gençlere sosyo-kültürel ve psikolojik anlamda nasıl etki ettiği⁸⁴ ve burada kalan çocukların haklarının talep edilmesi söz konusu kurumun kontrolü altındadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında bulunan dört hak, çocukların sahip olduğu bütün hakların kendilerine verilmesinde ve devletlerin üstlendiği görevlerin yürütülmesinde dikkat edilmesi gereken ana ilkeler niteliğindedir. Bahsi geçen dört hak şunlardır:

1. “Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin 2. maddesine göre, taraf devletler, sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının, vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş ya da başka düşünce haklarını, hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.
2. Yaşama ve Gelişme Hakkı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin altıncı maddesine göre, her çocuk yaşama hakkına sahiptir. Devlet, çocuğun yaşamını ve gelişimini güvence altına almak zorundadır. Yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi hakkıdır.⁸⁵

⁸²“Sosyal Hizmetler Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf> (Erişim Tarihi: 20.04.2021).

⁸³Saadettin Özdemir, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Tuğra Ofset, Isparta, 2022, s.15.

⁸⁴Öznur Yaşar-Nihal Dağdelen, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S.18, 2013, s.212.

⁸⁵“Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/6)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zleşme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

3. Çocuğun Yüksek Yararının (Güvenliğinin) Korunması Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, anayasal dayanak çerçevesinde çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmalıdır.⁸⁶
4. Çocuğun Görüşlerine Saygı Gösterilmesi Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin uygulanması ve diğer bütün maddelerin yorumlanmasında temel önem taşıyan ilkelerden biri de belirli bir görüş geliştirebilen her çocuğun, kendini ilgilendiren bütün konularda görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi, bu görüşlere yaşı ve olgunluk derecesi göz önüne alınarak gereken önemin verilmesidir."⁸⁷

Bakıma muhtaç kimsesiz çocukların korunması, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması her dönemde güncelliğini ve önemini korumuştur. Sanayi devrimiyle başlayan ve teknolojinin hızla ilerlemesiyle ortaya çıkan sosyolojik problemler, toplumsal değişimler, zorlaşan yaşam koşulları, çocuğa yönelik şiddet ve kötü muamelenin çoğalması, içkinin, kumarın kalıcı zararları, savaş, kaza ve afetlerde toplu ölümlerin artması kimsesiz çocukların sayısını arttırmış⁸⁸ ve bu durum onların hakkına ayrı bir hukuki boyut kazandırmıştır.

Çocuğun bakımı, terbiyesi, eğitimi, evlendirilmesi, mal varlığının yönetimi ebeveyne ait hak ve sorumluluklardır. Batılı medeniyetlerde çocuğa önem verilmesi ve onlara tanınan hakların hukuksal anlamda değerlendirilmesi çok yenidir. Çocuğun ihtiyacı ve hakkı olan manevi değerlerden biri de sevgidir. Aile ortamında yetişen çocuklar ile devlet koruması altında yetişen çocukların sevgi ihtiyaçları aynı olsa da aynı oranda karşılanamamaktadır. Aileden uzak, kurumda büyümenin çocukluğa dair tüm gelişim dönemlerine ket vurmuş, fizyolojik gereksinimlerine, psikolojik durumlarına, toplumsal ilişkilerine ve manevi yönlerine olumsuz etkileri olmuştur. Sosyal hizmet müesseselerinde ikamet eden henüz buluşa ermiş fertlerin temel güven hissini sağlıklı tesis edilememesinden doğan düşük benlik algısı ve sosyal ilişkiler esnasında ortaya çıkan sıkıntılar çocukların birey olma yolundaki süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte devlet koruması altında olan çocukların bakımını üstlenen personellere büyük sorumluluklar düşmektedir. Temel güven duygusu tatmin edilmemiş çocuk ve gençlerle güven bağı oluşturmak onlara sunulacak olan hizmetlerin düzenli periyotlarla sürdürülmesine bağlıdır. Çocuk evlerinde görevli bakım

⁸⁶“Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/3)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

⁸⁷“Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/12)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

⁸⁸Yunus Emre Arslan, *İslam Hukukunda Kimsesiz Çocuklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2007, s.7.

personeli, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, diyanet personeli vb. için de durum aynıdır. Burada kalan çocukların sağlıklı bir ergenlik geçirmeleri çocuklukta onlara verilecek olan güven duygusunun gücü ile ilişkilidir.

1.3.2.5.1. Çocuk Evlerinde Yetişen Çocukların İhtiyaçları

Ruhsal, bedensel ve ahlaki anlamda gelişimi ve güvenliğini tehlike arz eden çocuklar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" kavramıyla ifade edilir. Aile bütünlüğü içerisinde yaşama imkânı bulamamış çocuklarda aile bilincinin oluşturulması ve hissettirilmesi için ilgili kurumlarda gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Çocuğun korunması, barınma hakkı, öğrenim zorunluluğu ilgili pedagojik ve psikolojik önlemler, çocuk işçiliğine geçit verilmemesi, çocuk suçlarını önleyici tedbirler, bakım müesseseleri ve bakım metotları, çocuk mahkemeleri gibi kavramlar 20. yüzyıl içinde oluşa gelmişlerdir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisine göre "*Çocuk her türlü zulüm, ihmal ve istismardan korunacaktır. Hiçbir şekilde ticarete mevzu olamaz ve bir yaştan önce çalıştırılmaz.*"⁸⁹ ibaresi çocuk yaşta çalıştırılan, ebeveyn ve çevre zorbalığına maruz kalmış, sokakta yaşayan, ailesine bakmakla yükümlü olan çocukların hakkını korumaya yönelik çıkarılmış olan maddedir. Bu maddeye göre devlet istismara ve haksızlığa maruz kalmış bütün çocukları koruması altına almakla yükümlüdür. Çocukların eğitim, sağlık, güvenlik vb. hakları onların benlik ve ruhsal bütünlüğünü dengede tutacak olan en temel haklarıdır ve bu haklardan ödün verilemez. Bu kurumlarda yetişen çocukların ruhsal, zihinsel, kültürel özellikleri aile yanında yaşamını sürdüren çocuklar kadar keskin ve belirgin düzeyde sağlıklı olmayabilir. Suni bir aile ortamı olan çocuk evleri modelinde yetişme ortamlarının da heterojenliği sebebiyle bireysel gelişimler farklılık gösterebilir. Çocukların benlik saygısının düşük olduğu ve buna bağlı sebeplerle kaygı ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Duygusal yoksunluk yaşayan çocuklar saldırganlık ve nörotik eğilimler göstermektedir. Çocukta sağlıklı bir kişisel gelişim gözlemleyebilmek için ona güven vermek, onu ciddiye almak, ona karşı dürüst olmak, vakit ayırmak, ilgi göstermek, onunla sözsüz iletişimle anlaşabilmek önemlidir. Çocukların ihtiyaçları aynı zamanda onların haklarının neler olduğunun belirlenmesinde de referans noktasıdır.

Fiziki yapısı itibarıyla ev ortamı modeli olan çocuk evleri her ilin sosyo-kültürel yapısına göre ufak farklılıklar gösterebilir. Çocuklar için gerekli maddi destek sağlanmakla birlikte onların gereksinim duydukları bütün ihtiyaçları da giderilmektedir. Yine de yapılan bazı çalışmalarda çocukların akranlarıyla anlaşamaması, sert kaidelerin olması, derslere

⁸⁹<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

yardım eden öğretmenlerin yetersiz kalması, iletişim olanaklarının ihtiyacı karşılamaması, teknolojik aletlerin kullanımının kısıtlanması, sanatsal ve sportif faaliyetlere az yer verilmesi, mesleki kursların azlığı, evin fiziki koşullarının yeterli olmaması gibi birtakım sorunların varlığı saptanmıştır.⁹⁰ Çocuk evleri, çocuğun sağlık, eğitim, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, refah düzeyini yükseltmek, arkadaşlık ilişkilerini ve sosyal çevresini dengelemek, onlarla etkili iletişim gerçekleştirebilmek ve kültür, din, dil çeşitliliğini göz önünde bulundurmak için çeşitli düzenlemeler yapmaktadır.

Yurt yuva sisteminin bireyselliğe ket vurması, psiko-sosyal yaşamı geriletmesi, özgüven problemine sebep olması gibi sıkıntılar taşıması çocukların tüm gelişim alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Maddi ve manevi boyutu düşünüldüğünde çocuk evleri uygulaması Türkiye çocuk koruma sistemine kazandırılmış bir değerdir. Bu uygulama toplumla iç içe olduğundan ve ortak değerleri paylaşabilme imkânı sunduğundan dolayı çocuklar, toplumdaki geri kalmadan, kısıtlamalar olmadan, toplu yaşamın getirdiği dezavantajlara maruz kalmadan ve baskı altında hissetmeden daha somut ve canlı şekilde hayatlarına devam etmektedirler.

1.3.2.5.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Korunmaya Muhtaç Çocukların Durumu

Çocukluk, insan ömrünün savunmasız, bakıma ve sevgiye muhtaç ilk evresini ifade eder. Çocukların korunmaya ve ilgiye ihtiyaç duyan yönünün olması çocuk haklarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. İnsanın olduğu her yerde; bir arada yaşayan ve bir toplumu oluşturan bireylerin uyması gereken kaideler vardır. Kanunlar çerçevesinde çocukların haklarını muhafaza eden birtakım kuralların olması tüm toplumlar için kaçınılmazdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede korunma ihtiyacı olan çocuk; ailesi olmayan veya ailesi tarafından terk edilen, yaşam hakkı güvence altında olmayan, ihmal edilmiş, olumsuz tavırları sürekli hale gelmiş ve güvenlik anlamında önlemsiz bırakılan çocuktur. Türkiye’de, devlet koruması kapsamına alınan himaye edilmeye muhtaç çocuklar için tasarlanan hizmetler 1983’te yürürlüğe giren 2828 sayılı sosyal hizmetler kanununa göre yürütülmektedir.⁹¹ Çeşitli nedenlerle aile içerisinde yetişemeyen ve bakıma muhtaç duruma düşen bu çocukların topluma kazandırılması, ülkenin geleceği olmaları hasebiyle devlet ve toplum için hayati önem taşımaktadır. Çocuğun değeri ve hakları her dönemde aynı düzeyde seyretmemiştir. Tarihsel süreç içerisinde toplumlar; çocuğa farklı değerler atfetmişlerdir. Bazı bölgelerde aileye ekonomik anlamda katkıda bulunmayan zayıf ve güçsüz çocuklara değer

⁹⁰ Aydoğdu, “Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların ve Beklentilerinin İncelenmesi”, s.65.

⁹¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

verilmemiştir.⁹² Anadolu coğrafyası çocuk haklarının savunulması ve korunması noktasında köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla Türkiye gündemine kavramsal açıdan girmiş olsa da değer atfedilmesi ve uygulanması bakımından çok eskilere dayanır. Çünkü Türk kültüründe başı çeken sevgi ve merhamet gibi duygular nedeniyle çocuk hakları aile yaşamında öncelenmiş, sağlam bir zemine oturmuştur.⁹³ Bir toplumun çocuklara nasıl yaklaştığı, o toplumdaki adalet mekanizmasının işleyişi, geleceğe dair atılan adımların niteliği ile doğru orantılıdır.⁹⁴

Çocuk hakları, dünyadaki tüm çocukların doğuştan getirdiği, eğitim, sağlıklı yaşam ve barınma hakları, fiziksel ve ruhsal iyi olma hali veya cinsel istismardan korunma gibi hakların tanımlanmasında başvurulan, dünya çapında kullanılan bir kavramdır.⁹⁵ Korunmaya muhtaç çocukları oluşturan gruplar bu tür istismarlara daha açıktır. Zihinsel gelişim safhaları ileri yaşlarda üst boyutlara ulaşsa da çocukların sosyal gelişimini tamamlamamış “çocuk akıllı” olduklarını bilmek, onların aile ortamında büyümüş ve aile terbiyesi almış çocuklara nazaran dışarıdaki tehlikelere karşı daha savunmasız olduğunu unutmamak gerekir. Böylesi çocukları muhafaza etmek toplumun ve devletin iş birliği neticesinde mümkündür. UNICEF'in raporu “Dünya Çocuklarının Durumu 2001”e göre; gelişmekte olan ülkelerde dünyaya gelen on çocuktan dördü ileri seviyede yoksulluk içinde hayata gözlerini açmaktadır.⁹⁶ Söz konusu çocuklar, yaşama, büyüme ve çok yönlü gelişme bakımından gerekli olan maddi, manevi ve duygusal imkanlardan mahrum kalmaktadır. Bu nedenle çocuklarla ilgili sorunların çözümünde çocuk üzerinde kalıcı değişiklik meydana getirecek toplumsal tutumların değeri büyüktür. Bir başka deyişle Ailenin, dinin, ekonomik politikaların, eğitim kurumlarının, sağlık ve hukuk hizmetlerinin kısaca tüm toplumsal kurumların çocuğa karşı müşterek bir bakış açısı geliştirmesi icap eder. Nihayetinde çocuk toplum içerisinde bir birey olarak değer görmeli, her türlü istismar edilmekten ve ihmalden korunarak yetiştirilmelidir.⁹⁷

1.3.2.5.3. İslam Dininin Korunmaya Muhtaç Çocuklara Bakışı

Modern dönemde “korunmaya muhtaç çocuk” tabiri; kimsesiz çocuklar, terk edilmiş çocuklar, sokak çocukları, şehit çocukları ve savaş çocukları gibi farklı sebeplerle yetim kalmış çocuklar için söylenmiş genel bir tabirdir. Yetim kavramı ise, babasını kaybetmiş

⁹²Sevil Lale Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, S.36, 2016, s.101.

⁹³Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, s.103.

⁹⁴Zeynep Uğurlu, İpek Aksoy Gülsen, “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2014, s.3.

⁹⁵Sevinç Güçlü, “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 2016, s.9.

⁹⁶Şebnem Avşar Kurnaz, “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, C.3, S.12, 2007, s.49.

⁹⁷Güçlü, “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, s.21.

çocuk için kullanılır. Babanın ailenin geçimini sağlaması ve koruyucu vasfının olmasından dolayı babası olmayan çocuklar ergenlik çağına kadar yetim olarak anılır.

İslamiyet'ten önce kız ve erkek çocukları hem sosyal anlamda hem de mali anlamda hor görülmüş, itilip kakılmıştır. Kabileler arası savaşlar, kan davaları gibi cahiliye gelenekleri nedeniyle de o dönemde pek çok yetim çocuk bulunmaktadır. İslam'ın gelmesiyle, tarih boyunca tartışmalı ve çoğu zaman kabul edilemez uygulamalara maruz kalan çocukların hakları, öncelikle de kız çocuklarının yaşam hakları hukuki güvence altına alınmış, sonraki süreçte medeni haklar bunun üzerine inşa edilmiştir.⁹⁸

*“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”*⁹⁹ ayetinde de olduğu gibi İslam, korunmaya ve şefkate muhtaç yetimlerin hakkını gözetmiş, insanlara bu hususta öğütler vermiştir. İçtimai adaletin sağlanmasında ve toplumsal refahın artmasında korunmaya muhtaç çocukların muhafaza edilmesinin de payı vardır.

Kur'an-ı Kerim de insanları dünyada ve ahirette refaha kavuşturacak olan hak dinin Allah katında sadece İslam olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁰ İslam dini muamelata da önem vererek dinin emrettiği biçimde toplumsal vazifelere bağlı kalmak maksadı güden çeşitli vakıflar kurmuştur. Söz konusu yapılanmalardan biri, topluma ve devlete emanet edilen *“yetimler”* için inşa edilen çeşitli kurum ve vakıflardır. Bu kurumların yegâne amacı Müslümanlarca Allah'ın emaneti olarak kabul edilen yetimleri hakkıyla himaye etmektir. Hz. Peygamber de yetimleri kendi evlatlarından ayırmayarak onlara sıcak bir aile saadeti sunan Müslümanlara; *“Ben ve yetime kol kanat geren kimse cennette böyle (yan yana) olacağız.”* buyurmuş ve aralarını hafifçe açarak işaret parmağıyla orta parmağını göstermiştir.¹⁰¹ Yetimlerin himaye edilmesi, onlara iyilik ve ihsanda bulunulması ve mallarının gasp edilmemesi gerektiği ile ilgili Kur'an ve sünnette gerekli ikazlar ve mesajlar verilmiştir. Kur'an'da toplam 13 surede¹⁰² geçen *yetim* kelimesi insanlığın problemlerinden biridir ve her dönemde ön planda olduğundan konunun önemini ifade eden bu ayetler, yetimlerle ilgili ortaya çıkabilecek olası her durumda Müslümanlar için yol gösterici ve uyarıcıdır.

⁹⁸Hüseyin Ertuç, “İslam'da Yetimlerin Hukuki Statüsü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.31, 2009, s.134.

⁹⁹Nisa, 4/36.

¹⁰⁰Âli İmran, 3/19.

¹⁰¹Buhârî, Talâk, 25.

¹⁰²Kehf, Haşr, Enfâl, Beled, Duha, İnsan, Nisa, Maun, Bakara, En'am, İsra, Fecr Sureleri.

1.3.2.5.4. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İmzalanan İşbirliği Protokolü

Cami dışı din hizmetleri kapsamında faaliyet gösteren manevi danışmanlık programları, toplumun bir yönü eksik kalmış, maddi, manevi yara almış kısmına destek olmak amacıyla çeşitli platformlarda yer almak, dezavantajlı bireyleri muhafaza etmek ve karşı karşıya kalınabilecek tüm olumsuzluklar için tedbir almak maksadıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ile ASHB'nin iş birliğiyle yürütülen bir çeşit topluma hizmet alanıdır. İnsanların bir arada yaşadığı toplumlarda düzeni oluşturmak ve korumak için belli kuralların konulması esastır. Dünya ezelden beri çeşitli toplulukları bünyesinde barındırmıştır ve barındırmaya da devam etmektedir. Bu sosyal yapılarda bir arada yaşayan insanların birbirleriyle ve akabinde toplumla ilişkilerini düzenlemek ve sağlıklı bir toplum düzeni oluşturmak üzere devlet tarafından konulan kurallara hukuk kuralları denir. Konulan bu kaideler bireylerin sağlıklı, huzurlu olarak yaşamlarını sürdürmeleri ve sıkıntıların, engellerin mümkün mertebe ortadan kaldırılması için devletin vatandaşa sunduğu bir hizmet çeşididir. Bir toplumda çeşitli özelliklere sahip bireyler bulunabilir, bu sebeple kurallar belirlenirken, kanunlar çıkarılırken ve devlet yönetilirken halkın her kesiminin menfaatleri göz önünde bulundurulmalıdır ve belli kesimlere pozitif ayrımcılık yapılmamalıdır. Bu bağlamda dezavantajlı gruplara sosyal hizmet faaliyetlerinin ulaştırılması, mevcut dezavantaja göre olanak ve imkanların sunulması şüphesiz devletin görevidir.¹⁰³ Dezavantajlı gruplar için yine gerekli materyaller, fiziksel ve sosyal öğretim ortamı hazırlanarak, manevi danışmanlık kapsamında eksiksiz bir din hizmeti sunulması onların hukuki ve insani hakkıdır. Hak ehliyeti anne karnında başlayan bir bebeğin, doğup birey olduktan sonra ölümüne kadar beraberinde getirdiği mevcut hak ve özgürlüklerdir. İnsan hakları dediğimiz bu haklar insan ayrımı gözetmeksizin tüm bireylerin sahip olduğu haklardır.

İnsan çevredeki faktörlere açık bir varlık olduğundan insanlarla sosyal ilişkiler kurar. Toplum düzeni, insanların bir arada yaşamalarından kaynaklı kural ve kaidelere bağlanmıştır. Küçük büyük tüm devletler sağlıklı bir işleyiş için yazılı kurallar koymuşlardır. Vatandaş ve devlet konulan kurallara uyduğu takdirde; rahat, huzurlu ve sağlıklı bir toplum düzeni

¹⁰³1982 Anayasasının 24. Maddesi: “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14.üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. ... Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.” din eğitimine atıf yapmaktadır. Ayrıca, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. Maddesi: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar” ibaresi ile İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin sözleşme ve Helsinki Nihai Senetleri ve bu senedi onaylayan Paris şartı benzeri hukuki metinlerde bu ilkelere değinilmiştir. İnsan hak ve özgürlükleri kapsamında yer alan değerler eğitiminde gerekli koşullar sağlanarak bir öğretici tarafından verilmelidir. Bkz. “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (Madde/18)”, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Insan-Haklari-Beyannamesi-1.pdf> (Erişim Tarihi:01.02.2023); Özdemir, “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, s.196.

sağlanabilir. Esasında devletin topluma hizmeti çeşitli kollarda gerçekleştirilir; bunlardan biri de bakıma ve yardıma ihtiyaç duyan kişilere dönük yapılan sosyal hizmet faaliyetleridir.¹⁰⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı, insanların iyi halinin sürekliliğini sağlayıp onların yanında olmak adına çeşitli alanlarda faaliyetlerde bulunarak cami içi ve dışı birçok çalışma alanı oluşturmuştur. 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı kanun kapsamında teşkilat, cami dışı din hizmetlerini planlamak amacıyla birçok bakanlıkla yaptığı protokollere bağlı kalarak çocuk evleri, kadın sığınma evleri, huzurevi, cezaevi ve çeşitli sosyal hizmet kurumlarında sosyal hizmet alanı altında çeşitli destek faaliyetleri yürütmektedir.¹⁰⁵

1950’li yıllardan itibaren tartışılmaya başlayan ve sosyal hizmet bünyesinde yapılması planlanan sosyal hizmet; SHÇEK ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ilk kez 5 Aralık 1989 tarihinde Din Hizmetleri Daire Başkanlığının 12/1/232/1393 sayılı yazısı ile uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulama, 27.07.1989 tarihinde yayınlanan 12.1/166/857 sayılı 74 nolu genelgenin il müftülüklerine ve SHÇEK’e bağlı kurum ve kuruluşlara bildirilmesiyle hayata geçmiştir.¹⁰⁶ Bu süreçten sonra konuyla ilgili kurumlar arasındaki işbirliği yavaş yavaş ilerlemiş ve bugünkü halini almıştır:

- “*Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu arasında 26.02.2007 tarihinde iş birliği protokolü imzalanmıştır. 26.10.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yeniden revize edilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu hizmetleri, oluşturduğu Dini Rehberlik Daire Başkanlığı eliyle yürütülmüştür.*”¹⁰⁷
- “*2012 yılında il müftülükleri bünyesinde oluşturulan ve içlerinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü temsilcilerin de bulunduğu sosyal hizmet komisyonları kurulmuştur.*”¹⁰⁸

¹⁰⁴Kanca, “Kurum Bakımı Altındaki Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri-Uygulamalar-Yöntem ve Öneriler”, s.122.

¹⁰⁵ Saadettin Özdemir, “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma Isparta-Burdur Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.21, 2008, s.23; Şuayip Özdemir, “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Ed: Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s.89; *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, DİB Yayınları, 2012, s.29; Şeref Göküş, Zahide Yılmaz, “Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar”, *Bilimname*, S.48, 2022, ss.567-600; “Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği”, [https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20\(6002%20C3%B6nceisi\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20(6002%20C3%B6nceisi).pdf) (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

¹⁰⁶Bedrettin Kesgin, Metin Erdem, “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.16, s.86; Ayşe Kaya Göktepe-Asude Coşkunsever, *Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, DİB Yayınları, 2. Bsk., Ankara, 2020, s.10.

¹⁰⁷ Göktepe, Coşkunsever, *Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, , ss.13-15.

¹⁰⁸ <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/2012%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).

- “26 Haziran-5 Temmuz 2015 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer kamu kurumları arasında oluşturulan protokoller ile Çocuk Destek Merkezlerinde barınan çocuklara yönelik çalışmalar hazırlanmıştır.”¹⁰⁹

2018 yılında ASHB ile DİB arasında yapılan yeni protokol gereği manevi danışmanlık faaliyetleri; Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı “Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı, “Sosyal ve Kültürel Din Hizmetleri Daire Başkanlığı” ile “Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı” tarafınca ifa edilmektedir.¹¹⁰

İki kurum arasında 2018 yılında yapılan yeni protokolle birlikte, hizmet alanları ve iş birliğiyle hareket edilecek çalışmalar daha da genişletilmiştir. Protokolde öne çıkan maddeler şunlardır¹¹¹:

Madde 6- (1) “Ailenin kurulması, güçlendirilmesi, aile içi iletişimin artırılması, aile bireylerinin sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesi, koruyucu ailelik gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılık sağlamak amacıyla ortak çalışmalar yapmak”

(4) “Çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı, çocuğa yönelik şiddetle mücadele, çocuklara yönelik sanal ve gerçek tehlikeler, erken yaşta evlilik gibi konularda toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla içeriğinin ortaklaşa belirlendiği çalışmalar yapmak”

(7) “Kurum bakımı altındaki çocukların aile sıcaklığına eşdeğer ortamda bakımlarını sağlayabilmek için ortak çalışmalar yapmak”

(8) “Bakanlığa bağlı kuruluşlarda ahlakî, dinî ve millî duyguları geliştirmeye yönelik değerler eğitimi ve dini rehberlik faaliyetleri ile dini ve milli günlerde ortak faaliyetler yapmak”.

¹⁰⁹ “Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (Madde/11)” <https://www.aile.gov.tr/media/14233/2-diyanet-isleri-baskanligi-arasinda-isbirligi-protokolu-26-10-2011.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).

¹¹⁰ “Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (Madde/11)” <https://www.aile.gov.tr/media/14233/2-diyanet-isleri-baskanligi-arasinda-isbirligi-protokolu-26-10-2011.pdf> (Erişim Tarihi:03.02.2023); 2018 yılında ise yine Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Çalışma Merkezleri Çalışma Yönergesinde yer alan madde (6) da yer alan; “Çocuk evi, çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezi, kadın konukevi ve huzurevinde koruma ve bakım altında olanlar için hazırlanan Değerler Eğitimi Programları uygulanır.” ifadesi ihtiyaç sahibi bireylerin özel ilgi ve bilgiye ihtiyaç duymaları halinde uzmanlaşmış personelle sunulan dini bakış açısı içeren bir hizmet türü olduğunu dile getirmektedir. Bkz. “Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Çalışma Merkezleri Çalışma Yönergesi, (Madde/6)”, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/D%C4%B0YANET%20%C4%B0%C5%9ELER%C4%B0%20BA%C5%9EKANLI%C4%9EI%20A%C4%B0LE%20VE%20D%C4%B0N%C4%B0%20REHBERL%C4%B0K%20B%C3%9CRO%20VEYA%20MERKEZLER%C4%B0%20C3%87ALI%C5%9EMA%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023); Göküş, Yılmaz, “Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar”, s.570.

¹¹¹ <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> (erişim tarihi:04.04.2023)

(11) Kurum bakımı altında olan engelli bireylerin, yaşlı, kadın ve çocuk ile şehit yakını ve gazilerin belirlenecek kriterler çerçevesinde umre organizasyonlarına katılımını sağlamak.”¹¹²

İki kurum arasındaki söz konusu protokol gereği DİB, 2015 yılında hazırlanan “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi”ni tekrar gözden geçirmiş ve 2019 yılında güncelleyerek tekrar yayınlamıştır. İlgili yönergede sosyal hizmetlerle ilgili olarak şu hususlara değinilmiştir;

- a. “Çocuk evi, çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezi, öğrenci yurdu, huzurevi, kadın konukevi, aile yaşam merkezleri, fabrika vb. mekânlarda ilgili kurumlarla yapılan protokollere bağlı kalarak manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri gerçekleştirmek.”
- b. Sosyal hizmet kurumlarında manevi destek, panel, seminer, konferans, TV/radyo programları vb. faaliyetlerde görev almak.
- c. Aile, kadın, çocuk, genç ve yaşlı ile ilgili olarak ulusal/uluslararası kabul edilen gün/haftalarda ilgili kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapıp sempozyum, panel, konferans ve kampanya vb. etkinliklerin düzenlenmesini sağlamak.”¹¹³

Çocuk evlerinde koruma altına alınan ve burada aile ortamı benzer bir ortam içerisinde yetiştirilen çocukların, bedenlen ve ruhen sağlıklı olarak büyüyüp iyi birer yetişkin olması toplumun tamamı tarafından desteklenmektedir. Bu bağlamda ilgili kurum elemanları, Diyanet görevlileri ve sosyal hizmet personelinin birlikte uyum halinde hareket etmeleri gerekmektedir ve bu şartlarda hizmet sunmak verilen eğitimin kalitesini doğrudan etkileyebilir. Yaşam şartları ve ruhsal durumları bakımından hassas bir grupta muhatap olan din görevlileri, değerler eğitimi ve dini rehberlik faaliyetlerini yerine getirirken süreye, üsluba ve kullandığı metotlara dikkat etmelidir. Toplumun manevi hayatına katkıda bulunmakla vazifelendirilen din görevlisi, İslamiyet’in merhamet odaklı mesajlarını dezavantajlı kesimlere ulaştırmalıdır.¹¹⁴

İnsanın en masum ve en savunmasız hallerinden birini temsil eden çocuklar, her dönem ve koşulda korunmaya ve himaye edilmeye çalışılmalıdır, zira bu toplumun ve devletin önemli görevleri arasındadır. Yine insan fitratında var olan ve çocukluk yıllarından

¹¹² <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf> (Erişim Tarihi: 04.02.2022).

¹¹³ “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi”, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/D%20C4%B0YANET%20C4%B0%20C5%9ELER%20C4%B0%20BA%20C5%9EKANLI%20C4%9EI%20A%20C4%B0LE%20VE%20D%20C4%B0N%20C4%B0%20REHBERL%20C4%B0K%20B%20C3%9CRO%20VEYA%20MERKEZLER%20C4%B0%20C3%87ALI%20C5%9EMA%20Y%20C3%96NERGES%20C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

¹¹⁴ *Din Görevlisi Rehberi*, DİB Yayınları, 3. Bsk., Ankara, 2017, s.233.

itibaren ortaya çıkan inanma isteğine bağı olarak da din ve değerler eğitiminin doğru bir zemine oturtulması gerekir. Özen gösterilmesi gereken çocukların yeni dünya düzeninin çeşitli olumsuz tesirleriyle dinî ve manevi yönleri arasında oluşabilecek kesintileri gidermek hassas bir gayret ve çabayı zorunlu kılmaktadır. Buna bağı olarak örgün eğitim kurumlarında dinî bilgilerinin verilmesi yanında çocukların yaşamlarını en çok geçirdikleri ev ve aile ortamında da din hizmeti alması mühimdir.¹¹⁵

¹¹⁵Kanca, “Kurum Bakımı Altındaki Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri-Uygulamalar-Yöntem ve Öneriler”, s.122.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EVLERİNDE GÖREV YAPAN DİYANET PERSONELİNDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

2.1. Mesleki Yeterlik

Mesleki yeterlik, kişinin kendi göreviyle ilgili rollerini bünyesinde bulunduğu kurumun belirlediği hedeflerine ve muhtevasına uygun biçimde yerine getirebilmesi için lüzumlu olan bilgi, beceri ve tutumlarını ifade eder.¹¹⁶ Bireyin manevi destek ihtiyacının karşılanması için, güvenilir, mantıklı ve sağlıklı iletişim kurabileceği görevlilere ihtiyaç vardır. Alanında uzman kişilerin bir disiplin ve denetim ağı çerçevesinde yetiştirilmesi gerekmektedir. Bahsi geçen bu kimselerin üstlenilen görevin yeterli olabilecek düzeyde yerine getirebilmeleri için kişide bulunması gereken bilgi, beceri, tutum, vb. mesleki ve kişilik özelliklerinin geneline mesleki yeterlik denilmektedir.¹¹⁷ Mesleki yeterliliği; temel ve özel yeterlikler, genel kültür ve iletişim yeteneği gibi mesleki yeterliliğin atardamarı olan ana ilkeler etkilemektedir.¹¹⁸

2.1.1. Temel Yeterlikler

Toplumun manevi yönünü oluşturan din hizmeti faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yerine getirilmekte, Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun birinci maddesinde, Başkanlığın resmi görevi, “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek”¹¹⁹ olarak belirtilmektedir. İl ve ilçe müftülüklerinde yerine getirilen bu görev için yüksek din öğretimi kurumlarında eğitim almış olmak temel zorunluluktur. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın muhtelif sahalarında istihdamı sağlanan ve çeşitli unvanlarla sınıflandırılan din görevlilerinden, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda ifade edilen kriterlere sahip olmanın yanı sıra, İslam dininin belirlediği karakteristik özelliklere ve meslek ehliyetine de hakim olmaları gerekmektedir.¹²⁰ Temel yeterlikler, İslam ilimleriyle ve din hizmetleri ile ilgili basit düzeyde

¹¹⁶İbrahim Turan, “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.13, S.1, 2013, s.49; Mevlüt Kaya, Nurettin Küçük, “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, 2015, ss.1-4.

¹¹⁷Muhammet Esat Altıntaş, “Bir Hatip Olarak Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Temel Yeterlilikler”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.12, 2018, ss.414-418.

¹¹⁸Kaya, Küçük, “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”, ss.15-18.

¹¹⁹<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/2014%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> (erişim tarihi:04.04.2023)

¹²⁰Turan, “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”, s.48.

bilgi, beceri ve yetkinlikleri ifade eder. Bu noktada din görevlilerinin toplumu din ile ilgili konularda aydınlatmak, ibadet yerleri hakkında bilgi vermek için belli başlı özelliklere ve temel yeterliklere sahip olması gerekmektedir. Toplumun manevi eğitimi için etkin rol alan din görevlileri özellikle ASHB’de görev yapan ve hayati önem taşıyan bir konuda çocukların, gençlerin, yetişkinlerin, yaşlıların itibar ettiği, her yaş ve farklı tabakadan insanla etkileşim halinde olup dini telkin ve tebliğ noktasında önemli görevler üstlenen bir grubu temsil eder.

“Din hizmeti veren görevlinin, toplumun din konusundaki ihtiyaçlarına yeterince cevap verememesi hurafelerin yayılmasına neden olacaktır. Bu nedenle din hizmetlerini yürütenlerin temel alan bilgisi yanında iletişim, genel kültür, eğitim-öğretim gibi alanlarda da bazı bilgi ve becerilere sahip olması, her geçen gün daha çok hissedilen bir ihtiyaç durumundadır. Bu ihtiyacın karşılanması hizmetin verimini ve kalitesini artıracaktır. Dolayısıyla bu mesele, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üzerinde önemle durduğu bir konudur.”¹²¹

Maddesinde de belirtildiği gibi Diyanet görevlisinin temel kavramları, olayları, kaideleri, terimleri, tarihi süreci, güncel problemleri, yeni yönelimleri bilmesi ve din hizmeti alan gruba eksiksiz ve uygun biçimde takdim etmesi onun “bilgi” düzeyinde yeterli özelliklere sahip olduğunu ifade eder. Temel yeterliklere sahip olmayan bir din görevlisinin dine dair verdiği bilgilerin kişide belli beceriler geliştirmesine imkan yoktur. Din hizmeti faaliyetleri her dönemde farklı olanaklarla bir şekilde kendini göstermiş, o döneme uygun nitelikli insan yetiştirme amacı baki kalmıştır. Günümüzde bilgi teknolojilerinin etkin olduğu ortamlarda bireyler; bilgiye erişebilen, bilgiden bilinçli olarak faydalanabilen ve bu sayede yeni fikirler ortaya koyan güncel teknolojileri aktif kullanabilen kişiler olmalıdır.¹²² Tüm toplumların kaderine yön veren en önemli unsur hiç şüphesiz o toplumun içinden çıkan ve her bireyde farklı etkiler bırakan, bilgiyi aşıl原因an, bilgiye ulaşma yollarının kapılarını aralayan, yol gösteren, rol model olan ve onları hayata hazırlayan uzman kişilerdir.¹²³

Din hizmeti faaliyetleri insanların, manevi, ahlâkî, siyasi ve sosyal gidişatını belirleyerek sağlıklı ve huzurlu bir toplum inşa edilmesine olanak sağlar. Ancak bu süre sosyal hizmetin etkili ve verimli gerçekleştirilmesiyle ilerler. Her kurumda olduğu gibi din hizmetlerini yöneten Diyanet kurumu da 2010 yılında himayesinde görev yapan veya görev

¹²¹“633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19353&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmelig&mevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

¹²²Şenol Beşoluk, Mehmet Barış Horzum. “Öğretmen Adaylarının Meslek Bilgisi, Alan Bilgisi Dersleri ve Öğretmen Olma İsteğine İlişkin Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.44, S.1, 2011, ss.20-22.

¹²³Beşoluk, Horzum “Öğretmen Adaylarının Meslek Bilgisi, Alan Bilgisi Dersleri ve Öğretmen Olma İsteğine İlişkin Görüşleri” s.23.

alacak personelin görevlerini sağlam şekilde ifa edebilmeleri için birtakım gerekliliklerin olduğu personel yeterliklerini belirlemiştir¹²⁴, 2014 yılında ise bazı çalışmalar ve değişikliklere gidilmiştir. 2018’de yapılan yeni düzenlemelerle manevi danışmanlık ve rehberliğin sınırları belirlenmiş, kapsamı genişletilmiştir. Din hizmetlerinde çalışan personelin vazifeleri, vasfi itibariyle oldukça zor aynı zamanda topluma ışık tutması açısından son derece önemlidir.¹²⁵ Bahsi geçen temel yeterlikler detaylı bir şekilde incelendiğinde birtakım hususlara değinilmiştir. Bunlar:

1. “Mesleğinin bünyesinde bulunan temel kavramlara hâkim olma
2. Dinin temel kaynaklarını tanıyarak, içerikleri bilme
3. İslam’ın temel inanç, ibadet ve ahlak ilkelerine hakim olma
4. İslam tarihine hâkim olarak buradaki olayları sebep ve sonuç ilişkisi açısından açıklayabilme
5. Din, birey, çevre ve kültür arasındaki bağı açıklayabilme
6. Ayet ve hadisleri yorumlayarak konuyla bağlantı kurabilme
7. İslam’ın hak din olduğunu delillendirdikten sonra diğer dinler hakkında bilgi verebilecek düzeyde olma
8. Güncel dini meseleler hususunda, uyanık olma ve değişen dünya ve uygulamalara karşı duyarlı olma
9. Din, ibadet, ahlak, muamelat gibi herhangi bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırarak bulunan bilgileri yorumlayabilme.”¹²⁶

Din hizmetlerinde görev alacakların temel yeterliklerini ifade eden bu maddeler hiç şüphesiz etkin ve kalıcı bir eğitim için olmazsa olmazdır. Donanımlı bir din görevlisi dini içerikli bütün kavramların bilgisine sahip olmalı, olası bir durumda kavram karmaşasına düşmemelidir. Aksi halde muhatabına karşı mahcup olarak onun güvenini kaybedebilir. Din görevlileri Kur’an ve sünnet ışığında bir öğretim faaliyeti hedefleyerek mümkün mertebe sağlıklı, içeriğinde yanlış ve sapkın düşünceler barındırmayan kaynaklardan yardım almalı, İslam’ın temel kaynaklarıyla ters düşmemelidir. İslam’ın en temel öğretilerinden olan evrensel ahlak ilkelerine ait bilgilere sahip olmalı aynı zamanda bunu yaşam tarzı haline getirerek karşısındakine örnek olmalıdır. Din görevlisi imanla ilgili meselelerde donanımlı olmalı, inançla ilgili gelebilecek sorulara karşı hazır bulunmalıdır. İbadetlerle ilgili tüm

¹²⁴“633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2022).

¹²⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoglu, “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, 2004, s.18.

¹²⁶Aşıkoglu, “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”, ss.19-20.

meselelere hâkim olarak inanç, ibadet ve ahlak ilkelerinin bütünselliğinden yola çıkarak disiplinler arası bir yaklaşım tarzıyla hareket etmelidir. Birey ve toplum arasında ihtilafa sebebiyet verebilecek yegâne konulardan biri de fikir hareketleri ve mezheplerdir. İyi bir din görevlisi İslam tarihini tüm ayrıntılarıyla bilirse Asr-ı saadet ve sonraki dönemler için muhatabın zaman ve anlam kargaşasına düşmesini önleyerek olaylar arasında iyi bir sebep sonuç ilişkisi kurabilmesine katkı sağlar. Toplumlarda hâkim olan dinin o toplumun, sanatına, musikisine, edebiyatına, çevresine, bireyin kendine ve sosyal değişime olan etkisine doğrudan müdahale ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Toplumların dinamik fonksiyonları göz önünde bulundurulduğunda sürekli bir değişim halinde olduğunu görürüz. Din, tüm insanlığı ilgilendiren ve içinde bulunduğu halkın sosyal yapısı ile irtibatı olan mefhumdur. Bu sebeple din, bireyin manevi yaşamından, ahlaki olgularına ve sosyal ilişkilerine kadar müdahale eder. Dinin kapsayıcı yönünün bulunduğunu yaşam tarzımıza doğrudan etki ettiğini uygun bir dille anlatmak için personellerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olması şarttır. Din görevlisinin muhataplarına bunun dinin çevreye, bireye ve topluma olan etkisinin doğal bir sonucu olduğunu uygun bir dille anlatabilmesi gerekir. Ayet ve hadislerin vermek istediği mesajları bireye uygun bir dille anlatmak, ayet ve hadisler ışığında ortaya sunulan durumla ilgili ilke ve mesajlar çıkarmak, önce din görevlisinin verilmek istenen bilgiyi doğru ve eksiksiz biçimde almasıyla mümkün olur. Toplumumuzda değişik ve farklı kültürleri merak eden insanların varlığı yadsınamayacak kadar çoktur. Haliyle kültürler, yaşam tarzları, dinler, ritüeller vb. gibi konularla ilgili gelebilecek farklı tarzlarda sorularla karşılaşmak mümkündür. İnsan fitri olarak inanma ihtiyacıyla dünyaya geldiğinden ulu ve ulvi bir güce itaat edip inanmak ve bağ kurmak onun yaratılışında vardır. Hz. Peygamber *“Her doğan çocuk, fitrat üzere doğar. Sonra onu annesi ve babası Yahudi, Hristiyan ya da Mecusi yapar.”*¹²⁷ buyurmaktadır. İnsanlar manevi arayış içine girdikten sonra yüce bir varlığa inanma ihtiyacı hissetmiştir. Bu durumda din görevlileri çeşitli din algıları ve inançları hakkında bilgi sahibi olmalı, buralardan gelebilecek sorulara yanıt verebilecek yeterliliğe ulaşmalıdır. Dünyada her geçen gün gıda maddeleri, sağlık, tıp, ekonomi gibi çeşitli sahalarda geçmişte deneyimlenmemiş ve bu nedenle hükmüne Kur’an ve sünnette direkt olarak karşılaşılmayan bazı konular vuku bulmakta ve günden güne çeşitlenmektedir. Müslümanların dine uygun bir yaşam tarzı benimsemesi için bu tür meselelerin çözüme kavuşturulması şarttır. İnsan hayatını, sağlığını, neslini, ahlakını riske atmayan yeni uygulamalar hakkında yapılan içtihatlar yakından takip edilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde konuyla ilgili fetvaların verilmesi noktasında din görevlilerinin bu konuya hakim olması onların yegâne görevleri arasındadır.

¹²⁷Buhârî, Cenaiz, 92.

Tüm bu ilkelerden yola çıkarak ASHB’de görev yapan diyanet personeli kırılğan ve hassas bir kesimle muhatap olacağından din hizmetlerini en iyi şekilde sunma noktasında temel yeterliklere sahip olmalıdır.

2.1.2. Özel Yeterlikler

Özel yeterlikler, “yapılmakta olan meslek ile ilgili kişide bulunması istenen bilgi, beceri ve yeterlilikleri”¹²⁸ ifade eder. Bu manada, sosyal hizmet faaliyetlerini yürüten din görevlileri; kendini iyi yetiştirmiş, mesleki gerekleri bilen, kültür seviyesi yüksek, kibar, bireyin gelişim basamaklarını dikkate alan, bilimsel ve kültürel etkinlikleri takip eden, yaptığı işi seven ve görevini isteyerek yapan kişiler olmaya özen göstermelidirler. Zira nitelikli ve etkin bir din hizmeti için öncelikle alanında yetkin görevlilerin bu sahada bulunması şarttır. Bilgiyi talep edene bilgi vermek belli düzeyde beceri ve tecrübe gerektirir. Toplumun geleceğine yön veren, çocukları ileride iyi bir birey olarak yetiştirmeye gayret eden en önemli unsurlardan biri de öğreticilik görevini üstlenen diyanet personelleridir. Bireyde istendik davranış kazandırmak isteyen kişi mesleği gereği karşısındakinin gelişim özelliklerini, ruhsal durumunu göz önünde bulundurmalıdır. Öğretici kimliğine sahip kişiler toplumun saygı duyduğu ve içtimai hayatta yer edinmiş kimselerdir. Mesleki bilgi ve becerilerinin yanında duyuşsal olarak da bu mesleğe yatkın olmaları onların meslek hayatında başarılı olmalarının ön koşuludur. ASHB’de görev yapan din görevlilerinin yapacağı manevi rehberlik faaliyetlerinin verimliliği toplumun yetiştireceği nitelikli insan gücü ile doğru orantılıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Personel Yeterlikleri yönergesinin özel yeterlikler başlığında da ifa edildiği gibi;

- 1- Din görevlilerinin ilgili kişi ve uzmanlarla iş birliği yapması,
- 2- Pedagojik esaslara uygun hareket edip muhatap kitlenin özelliklerine uygun planlamalar yapması,
- 3- Bireyin öğrenme özelliklerini belirlemesi,
- 4- Öğretim materyalleri hazırlayıp aktif kullanması,
- 5- Projeler planlaması, üretmesi ve yürütmesine dair sorumluluklar üstlenmesi,
- 6- Hizmetlerin türüne göre zamanı etkili ve verimli kullanması,
- 7- Sorun çözme becerisine sahip olması,
- 8- Kendisine sunulan kaynakları etkili ve verimli kullanması,
- 9- Çağın getirdiği meseleleri yakından takip etmesi onun özel yeterliklere olan

¹²⁸“Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri”, [Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri.pdf](#) (Erişim Tarihi: 04.02.2023).

hakimiyetini ifade eder. Özellikle ahlaki, içtimai ve eğitime dair meselelerde din görevlilerinin toplumdan daha önde olması beklenmektedir. Onlar toplumun gençleri için örnek teşkil edecek kimselerdir. Söz konusu meselelerde toplumun gerisinde kalan bir din görevlisinin topluma sağlıklı, yeterli ve samimi bir yaklaşımla din hizmeti sunması mümkün değildir.¹²⁹

Eğitim-öğretim yeterlikleri, eğitim faaliyetlerinin yerine getirildiği süre zarfında öğreticinin ilgili konu ve alana dair bilgi, beceri ve tutumları bilgiyi alma noktasında hazır olan gruba aktarmak için kabiliyetini kullanarak veya onların öğrenilmesi için uygun ortam oluşturarak imkanları çeşitlendirme çabasıdır.¹³⁰ ASHB'ye bağlı çocuk evlerinde değerler eğitimi vb. faaliyetler yürüten diyanet görevlisi muhatabın gelişim özelliklerini, ilgi ve yeteneklerini, hazır bulunuşluk seviyesini, öğrenme stilini ve aynı ortamda bulunduğu diğer bireylerle iş birliği yapabilme seviyesini göz önünde bulundurarak öğrencisini tanıma yoluna gitmelidir. Çocuğu tanıdıktan sonra değerler eğitimi sürecini planlamak için öğretimin hedeflerini, içeriğini, öğretim yöntem ve tekniklerini, kullanılması gereken araç, gereç ve materyalleri hazır bulundurmalıdır. Çocuklara özgüven algısı kazandırma, girişken olma, planlı bir yaşam biçimi geliştirme, sağlıklı yaşamın gereklerini anlatmanın yanında sosyal hayata uyum sağlamak için gerekli olan değerlerin öğretilip manevi boşlukların doldurulmasına yönelik yapılacak olan tüm etkinlik ve çalışmalar değerler eğitimini kapsar. Mutlu yaşam sürmenin kıymetini bilen çocuk hayatını ve sevdiklerini riske atacak hamlelerden uzak durur. Değerlerin önemi küçük yaşlarda idrak edildiği takdirde çocukların özellikle ergenlik döneminde yaşadıkları buhran durumu, depresyon, tatminsizlik, nankörlük gibi ruhsal sıkıntılara sebep olacak ve insanı manevi çöküşe götürecektir olan tüm etmenler engellenmiş olur. Sağlıklı aile ortamında yetişen çocukların manevi erdemleri ebeveyninden öğrenmesi sosyal hayat akışı içerisinde sürerken aile sevgi ve ilgisinden mahrum kalmış çocuklar için bu durumun seyri yavaş kimi zamanda olumsuz gider. Din görevlileri çocuk gruplarına değerler eğitimi verirken çocukları sevdiğini, ona saygı duyduğunu hissettirerek içsel bir motivasyonla ve gündelik hayat içerisinde içinde bulunduğu evi ve yaşadığı hayat tarzını da işin içine katarak manevi değerleri ona benimsetmeye özen göstermelidir. Kişide kalıcı ve istendik davranış geliştirmek profesyonelleşmeyle mümkündür. Teorik ve pratik olarak öğretilmesi planlanan değerler eğitimi tek taraflı düşünülemez. Hassas bir konu olduğundan büyük sorumluluk gerektirmektedir. Bu sebeple de teorik bilgilerin yaşayarak ve

¹²⁹Hasan Yavuzer, "Din Görevlilerinin Meslekleriyle İlgili Memnuniyet, Beklenti ve Performansları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Nevşehir Örneği", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.2, S.1, 2013, s.78.

¹³⁰Süleyman Akyürek, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.18, 2005, s.186.

yaşatarak öğretilmesi hedeflendiği gibi çocukta kalıcı ve hayatına etki edecek izler bırakmasına yardımcı olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2016 ve 2018'de Türkiye'nin 81 ilinde var olan çocuk hizmetlerine bağlı kurumlar için hazırlayıp sunmuş olduğu *Etkinliklerle Değerler Eğitimi (7-15)* ve *Etkinliklerle Değerler Eğitimi (7-12) (13-15)* eğitim-öğretim faaliyetlerinin temel ilkelerini esas alarak çocukların pedagojik farklılıklarına göre iki farklı zaman diliminde bu kitapları hazırlamış, milli manevi değerlere, inanç ilkelerine, ahlaki esaslara, mahremiyet bilincine temas ederek çocuklara yapılması belirlenen manevi rehberlik faaliyetlerine yol gösterici olmuştur. Bahsi geçen genel konular alt başlıklara ayrılarak detaylı anlatımlarda bulunulmuş ve eğitim-öğretim sürecinde de Diyanet personelinin faydalanacağı çeşitli yöntem ve tekniklerle anlatım zenginleştirilerek çocukların konuyu iştahla dinleyip daha iyi anlamaları sağlanmıştır.

Akıl ve irade emanetini üstlenen insanoğluna verilen bu görevi en iyi biçimde yerine getirmek amacıyla kendilerine rehber olarak peygamberler görevlendirilmiştir. Peygamberler, insanlara emanet sorumluluğunu nasıl yerine getirebileceklerini öğreten, onlara rehberlik yapan ve rol model olan örnek insanlardır. Hz. Peygamber de “Ben, ancak ve ancak elçi olarak gönderildim” sözüyle kendini bir rehber, bir yol gösterici olarak tanıtmaktadır.¹³¹ Değerler eğitimi verecek olan görevli personel, eğitim-öğretim faaliyetlerinde Kur'an'ın rehber olduğunu ve Hz. Peygamber'in örnekliğinin son derece önem arz ettiğini bilmelidir. Onların vahiy ve sünnetten çıkaracakları çok fazla ilke vardır. Bu sebeple din görevlisini Kur'an ve sünnetin yol gösterici prensiplerine ihtiyaç duyar. Din görevlisi değerler eğitimi faaliyetlerinin çocuk evlerinde uygun ortamda başlayıp kural, disiplin ve etkinliklerle devam eden sürenin sonunda ise dönütlerin yer verildiği bir süreç olduğunun farkında olmalıdır. Emek verilen her şey meşakkatlidir ve kolay elde edilmez. Bireyde davranış değişikliği meydana getirmek isteyen Diyanet personeli bunun sabır ve sebat gerektirdiğini bilmelidir. Süreç içerisinde meydana gelen her şey doğrudan veya dolaylı olarak o havaya hakim olan görevli ile ilgilidir. Fakat mesleğini severek yapmayan, başta kendini ve hassas bir kalbe sahip olan çocukları güdülemeyen, anlattıklarından keyif almayan bir personelin sosyal hizmet faaliyetlerini etkin ve verimli bir biçimde sürdürmesi bu hususta başarılı olması beklenemez.

Öğrenme ortamı her ne kadar farklılaşsa da öğretim ortamının planlanması, öğretme becerisi, etkili öğrenme ortamları oluşturmak için öğretici görevi üstlenen Diyanet personeli için özel yeterlikleri ifade eden unsurlardan olmaya devam etmiştir. Çocuk evlerinde kalan dezavantajlı bireylerle çalışacak olan din görevlisi, çocuk evlerindeki ortak alanda yapılan değerler eğitimi faaliyetlerinin bir sınıf ortamı düzeyinde olmayacağını bilmelidir. Kendisinin

¹³¹Yusuf Macit, “Hz. Muhammed'in Bazı İletişim İlkeleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S.16, 2004, s.273.

ortamı düzenleme ve ortama kalıcı müdahale etmesinin de mümkün olmayacağını farkında olmalıdır. Öncelikle uygun bir sınıf ortamı olmamasını göz önünde bulundurarak çocuğun ilgi ve dikkatini müfredat programında var olan konuya çekmeli, onu derse hazırlamalı, ortamdan kaynaklanabilecek dikkat dağınıklığına karşı maksimum önlem almalıdır. Her hafta periyodik olarak hizmet veren din görevlisi değerler eğitimi ve danışmanlık hizmetlerini önceki ve sonraki konularla ilişkilendirerek verilen mesajları kalıcı hale getirmeli, çocukların ihtiyaçları ile konu arasında bağ kurmalıdır. Ayrıca bu bağın onların kalplerine dokunacağı gibi kendi farkındalıklarını idrak etmelerine ve çocuğun güdülenmesine etki edeceğinin bilincinde de olmalıdır.

Din görevlisi burada bulunan çocuklara işlenen konunun hedef davranışlarını açıkça ifade ederek öğrenilen bilgilerle kendi davranışlarını düzenleme ve kalıcı davranış kazandırmak için onları bilinçlendirmelidir. Değerler eğitimi veya manevi rehberlik faaliyetlerinin yapıldığı ortamlar, klasik grup çalışmalarının yapıldığı sınıf ortamları veya çalışma atölyeleri olmak mecburiyetinde değildir. Bir yönü buruk çocukların zorunlu değil, gönüllü olarak orada bulunma isteklerini artıracak uygulamaların hâkim olduğu ortamlar olmalıdır. Sosyal hizmet kapsamında değerler eğitimi verecek olan bir din görevlisi sosyal hizmet faaliyetlerini etkili ve keyifli hale getirecek çeşitli yöntem ve teknikler kullanmalı, öğretim ortamını kendi olanakları doğrultusunda hazırlamaya özen göstermelidir. Diyanet İşleri Başkanlığının ASHB kurumlarına özel olarak hazırlanmış olduğu yardımcı kaynaklar burada bahsi geçen hizmeti verecek olan din görevlilerinin birincil kaynaklarıdır. Özellikle çocuk evlerinde bulunan kütüphanelerin içeriğinin kontrol edilmesi varsa değerler eğitimine dair eksik kitapların temini ve ders esnasında bu kaynaklardan yararlanılması önem arz etmektedir.

Günümüzde bireysel yaşama yönelim ağırlık kazanmış bu nedenle ihtiyaç sahibi insanlara dair bilgi ve hassasiyet azalmıştır. Söz konusu durumların yaşanması yardım ilişkilerinin sistematik ve profesyonel bir şekilde sürdürülmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca içinde yaşadığımız çağ, değişimin çok hızlı yaşandığı bir çağdır. Göç sistemleri, uyuşturucu, istismar, şiddet mağdurları, sosyal medyanın hayatımızda kapladığı alanın artması, sosyal, kültürel, siyasal, toplumsal düzende ve teknolojik yapıda çok yeni gelişmeler yaşanması, takibi profesyonellik isteyen bir sistemin kurulmasını gerektirir.¹³² Hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı dünyamızda, gelişmelerin yakından takip edilmesi, uyanık ve duyarlı olunması; hitap edilen kitlenin bilgi ve kültür seviyesi bakımından çeşitlilik gösterdiği göz önünde bulundurulmalı, bu çerçevede güncel gelişmeler dinin temel kaynaklarına bakılarak

¹³²Cengiz Poyraz, "Türkiye'deki Rehberlik Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, 2006, s.189.

değerlendirilmeli ve ilgili kitleye öyle hitap edilmelidir.¹³³ Hitap edilen kitlenin kalbinde ve zihninde kalıcı izler bırakmak ve anlatılanları ruha ve karaktere inşa etmek için din görevlisinin farklı alanlara ait yöntem ve bilgilerden faydalanması, disiplinler arası okumalar yaparak bağdaştırıcı sonuçlar ortaya koyması, bilgi ve kelime zenginliğini artırarak din hizmeti alan gruplarda kalıcı davranış değişikliği meydana getirmede etkili olur. Karakter inşasında önemli bir etkiye sahip olan din görevlileri, görev yaptıkları çocuk evlerinde onlara karakter ve duruşlarıyla örnek olur, onların da genel kültürlerini geliştirmeleri için yönlendirmede bulunurlar.

Bireylerin birer bütün olarak gelişmesini isteyen genel eğitim sistemi; üretken, yaratıcı, kendine yetebilen, kendini yetiştirme çabası içinde olan, özgür düşünen, iyi bir toplum kurmayı hedefleyen mutlu ve topluma yararlı insanlar yetiştirmeyi hedefler. Bu süreçte ASHB'ye bağlı olan ve rehberlik hizmeti sunan kurumlar öğretim etkinliklerini, içerikleri, yöntem ve teknikleri yine çağdaş eğitim sistemine göre dizayn ederler. Çağdaş eğitim sisteminde çocuğa bilgi ve beceri kazandırarak zihinsel güçlerini geliştirmesi hedeflenir. Bu bağlamda değerler eğitimi ve manevi rehberlik faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli personel ve araç-gereç sağlanır. İlaveten bireyin içsel dünyasını bilerek, sorunlarını çözme noktasına gitmesi, hayatı için uygun kararlar alması, sınırlarını genişleterek kendini maksimum seviyede donatması, çevresine uyum sağlaması ihtiyacı bulunduğundan, ASHB'ye bağlı çocuk evlerinde manevi rehberlik hizmeti de çok önemlidir. İnsan kişilik gelişimini tamamlamış olsa dahi her yaşta ve her koşulda manevi destek ve rehberliğe ihtiyaç duyar. Buna bağlı olarak da birey inanca dair sorularının cevaplarını bulabildiği ölçüde dinin kaidelerini daha kolay kabullenir ve kabullendikleri esaslar çerçevesinde hayatlarını düzenleme gayreti içine girerler.¹³⁴ Din eğitimi kurumları, farklı biçimlerde eğitim faaliyetleriyle eğitim sürecini sürdürürken, manevi danışma bu süreç içinde öğrencilerin ve yetişkinlerin din kaynaklı problemlerinde çözüm mekanizması olarak itikadi, ubudî, ahlaki soruların cevaplarını kişilere öğretme görevini üstlenir.¹³⁵ Özellikle sosyal hizmet kapsamında manevi rehberlik faaliyetlerini yürütecek olan din görevlisi, rehberliğe dair ilke ve yöntemleri bilerek insanların manevi problemlerine çözüm getirmeyi hedeflemelidir. Allah'ın insanları doğru yola sevk etmek için ilahi kitaplar ve peygamberler göndermesi de insanlığa sunulmuş bir rehberlik hizmetidir. Bu sayede Allah, insanlara yaşadıkları yolun dışındaki alternatifleri de göstermiş, eğrinin ve doğrunun sınırlarını çizmiş

¹³³Yaşar Yiğit vd., "Vaaz Kılavuzu", *DİB Yayınları*, Ankara, 2012, s.74.

¹³⁴Nurullah Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.41, S.1, 2000, s.327.

¹³⁵Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", ss.327-328.

ve bu şekilde onlara kendileri için doğru olanı seçme imkanını sunmuştur. Bu sebeple Allah, söz konusu imkanların daha iyi anlaşılabilmesi için kendi içlerinden insanlara iyiyi ve doğruyu anlatacak peygamberler göndermiştir. Hz. Muhammed gönderilen peygamberlerin sonuncusudur.

Hz. Peygamber insanların hayatlarına doğrudan müdahalede bulunmamış, onlara çeşitli alternatifler sunarak onların doğru olanı seçerek o istikametten gitmelerine kılavuzluk etmiştir. Dezavantajlı bireylerle çalışan bir din görevlisi bu süreçte Hz. Peygamberi örnek almalıdır. Zira günümüz insanın en belirgin problemlerinden biri, onun anlam arayışıdır. Özellikle hayata karşı yenik başlamış, hasta, yaşlı, sevdiklerini kaybetmiş bireylerin veya bir yuva sıcaklığı içinde yetişmemiş çocukların hayatı anlamlandırmaya çalışması ve sorularına cevaplar bulması diğer insanların durumuna göre daha zordur. Böylesi yitik bir kalbe dokunarak onların ruhsal sıkıntılarına şifa aramak noktasında rehberlik edecek görevlilerin Hz. Peygamber'in kullandığı metotlarla görevini ifa etmesi beklenir. Sosyal hizmet kapsamında değerler, insanı kötü olandan arındırıp iyiye sevk etme yolunda dinî değerler çerçevesinde yetiştirir. İnsanın özgürlüğü ve sahip olduğu yetenekler kişinin kendisini ve başkalarını geliştirecek şekilde yönlendirilmelidir. Aile, devlet, dinî kurumlar, eğitim kurumları insanın karakter gelişiminde ve sorumluluklarının bilincinde olup bunları yerine getirmesinde yardım etmek için vardır.¹³⁶ *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış. Doğrusu Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir.”*¹³⁷ ayetinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in düsturu ve metoduyla insanları din konusunda aydınlatıp onlara kılavuzluk etmek büyük bir tebliğ vazifesi olduğundan bu hususta görev alanlara önemli sorumluluklar düşmektedir.

2014'te güncellenen Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri yönergesinde özel yeterlikler başlığında birtakım ilkeler zikredilmiştir. Bu ilkelerin din görevlileri tarafından dikkate alınması oldukça önemlidir. Zira değerler eğitimi faaliyetleri de eğitim sürecinin planlanmasını gerektirir. Bu sebeple din görevlilerinin öğretim sürecini planlamasından başlayarak öğretimin her aşamasında strateji, yöntem ve teknik açısından neyi, nerede, ne zaman, nasıl kullanacağını ve uygulayacağını bilmesi, belirlenen hedefe en etkili, kalıcı ve kolay yoldan ulaşma çabasıdır.¹³⁸

¹³⁶Beyza Bilgin, “İrşadda Evrensel Sorumluluk”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1995, s.149.

¹³⁷Nahl, 16/125.

¹³⁸Mevlüt Kaya, Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay 19-25 Temmuz 2010)*, 2011, s.126.

Din hizmetleri kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı çocuk evleri sitesinde görev alacak personelin muhakkak mesleki formasyon bilgi ve becerisine sahip olması gerekir. Temel yeterlikler başlığında ifade edilen alan bilgisinin niteliği kadar o bilginin öğrenciye nasıl ve ne miktarda aktarıldığı da çok önemlidir. Manevi rehberlik faaliyetleri verilen tüm kuruluşlarda, görevlendirilecek meslek elemanında muhakkak bu eğitimin alınıp alınmadığına bakılmalı, görevliler bu duruma göre tahsis edilmelidir. Özellikle günümüzün dinî ihtiyaçlarını belirlemek için, çağın getirdiklerinin gerisinde kalmaması icap eden din görevlisinin mesleğiyle ilgili gelişmeleri ve yayınları takip etmesi zaruridir. Çocuk evlerinde görev yapan görevliler hassas ve kırılğan yapıda bir kitleye hitap ettiklerinin bilincinde olarak hedef kitleye yönelik sorun çözme becerisine sahip olmalıdır. Manevi doyumu hissetmek ve bir arada yaşamanın olumlu yönlerini görebilmek maksadıyla önemli gün ve gecelerde program düzenlenmesine katkı sağlayacak olanlar da yine Diyanet bünyesinde görev yapan din görevlileridir. Din hizmetlerinin etkili yürütülmesinde aktif rol alan din görevlileri, ASHB'ye bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü biriminde görev aldıkları müddetçe kendine olan inançları tam olmalı ve sorumluluklarının ne kadar zor ve meşakkatli olduğunu bilerek en zor görevleri üstlenmekten kaçınmamalı, problem çözme becerilerini en üst seviyede kullanmalı, gerekli etkinlikleri organize ederek bütüncül bir hizmet ortaya koymalıdır.

2.1.3. Genel Kültür Yeterlikleri

Sosyal hizmet insan odaklı bir görevdir. Zaman ve mekân sınırlaması yapılmadan her türlü kademede hizmet veren bir alan olması bu görevi icra edecek insanlara türlü sorumluluklar yükleyerek onların etkin ve faal olmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle dezavantajlı gruplara verilecek olan bu hizmette onları etkileyecek, ilgisini çekecek, düşünmeye sevk edecek kültür seviyesine sahip olunmalı ve etkili bir iletişim dili kullanılmalıdır. İnsanı içeren her şey kültürün bir parçasıdır. İnsan, hem kültürü oluşturur hem de kültürden etkilenir, bu da kültürü durağanlıktan çıkarır. Her toplumun kendine ait bir kimliği vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014'te yayınladığı personel yeterliklerinde bütün çalışanlar için ortak genel kültür yeterlikleri belirlemiştir. Söz konusu yeterlikler şu şekildedir;

- 1- Dinin insan ilişkileri ve etkisi altında olunan kültür ilişkisini açıklar,
- 2- Ülkenin işleyişine dair bilgileri edinir,
- 3- DİB'in tarihçesini ve kronolojisini bilir ayrıca idari yapı içerisindeki yerini bilir,
- 4- Görevini en iyi şekilde temsil eder,

- 5- Evrensel değerlere, uzlaşmacı yaklaşımla ve mutabakat kültürüne katkı sağlar,
- 6- Ulusal ve uluslararası güncel dini gelişmeleri takip eder,
- 7- Kurumdaki görev, yetki ve sorumluluklarını açıklar,
- 8- Başkanlığın yönetim düzenine ve teşkilatlanmaya hakimdir,
- 9- Müslümanların bilimsel faaliyetlere, kültür birikimine ve medeniyete katkılarını açıklar,
- 10- Dili etkili ve kurallara uygun olarak kullanır,
- 11- Teknolojik gelişmeleri takip ederek bilişim teknolojilerini kullanma hususunda beceriler geliştirir,
- 12- Alanıyla ilgili yayınları takip eder,
- 13- Görev aldığı hizmet birimine dair ilgili mevzuatı açıklar,
- 14- Ülkemizin hangi bölgesinde görev yapıyorsa o bölgenin sosyal ve ekonomik durumun, kültürel ve dinî niteliklerini tanır.¹³⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin itikadi meseleleri, ibadet çeşitleri ve ahlak esasları ile ilgili maslahatların sürekliliğini sağlamak ve toplumun din konusunda çözüme kavuşturmak istediği meseleler için bir yol gösterici rehber olarak günümüze kadar hizmet vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Değişen dünya ve insanlık tarihinin gelişimiyle insanlara hizmet eden tüm kurumlarda kayda değer ilerlemelerin olması ve bünyesindeki elemanların kendilerini geliştirmesi çok önemlidir. Fakat din gibi hassas ve riske atılamayacak bir konuda Diyanet bünyesinde hizmet veren tüm personelin bu bilinçle hareket etmesi şarttır. “Din görevlileri camilerde, Kur’an kurslarında, ceza evlerinde, çocuk evlerinde, hastanelerde vb. yerlerde bu görevi yapabilmekte; hutbe, vaaz, sohbet, konferans, cenaze töreni, hatim merasimi, mevlit, sünnet töreni, asker uğurlama, yeni doğan çocuklara ad koyma, düğün törenlerinde dua etme veya nikâh kıyma, vb. din hizmetlerini yürütebilmektedirler. Buradan da anlaşılacağı üzere, din hizmetlerini yürüten din görevlilerinin yaygın din eğitimi alanında birçok bilgi ve beceriye, çok yönlü mesleki yeterliklere sahip olmaları ve sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir.”¹⁴⁰ Genel kültür bilgisinin yeterli olması İlahiyat alanının diğer disiplinlerle bağ kurmasını kolaylaştıracaktır.¹⁴¹ Mesleğine bütüncül bir yaklaşımla yaklaşan Diyanet personeli genel kültür bilgisinin en az alan bilgisi kadar önemli olduğunu bilmeli ve toplumun değerlerini kendi bilgileriyle harmanlayarak verilen hizmetin kaliteli olmasına gayret etmelidir. Dinî

¹³⁹“Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri”, [Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri.pdf](#) (Erişim Tarihi: 04.02.2023).

¹⁴⁰Altıntaş, “Bir Hatip Olarak Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Temel Yeterlilikler”, s.417.

¹⁴¹Altıntaş, “Bir Hatip Olarak Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Temel Yeterlilikler”, s.422.

terimlerin günlük hayatla bağlantı kurularak, muhatap kitle için anlamlı kılınması din hizmeti veren din görevlisinin genel kültür seviyesine bağlıdır. Verilen içerik yalnızca dinî içerik olsa dahi hizmeti sunan kişinin tekdüzelikten kurtularak daha zengin bir anlatım sergilemesine yardımcı olur, karşısındakine ilginç örnekler, çarpıcı girizgahlar yaparak¹⁴² verilmek istenen mesajın kalıcılığını sağlar ve hayata aktarımını kolaylaştıracak hamlelerde bulunur.

Toplumun kadim değerleri, itikadi düşünceleri, yaşam biçimleri, sosyal ilişkileri gibi ortak paydada buluşan davranışları o toplumun genel kültürünü oluşturur. Öncelikle dezavantajlı bireylerle bir araya gelecek olan görevlilerin, toplumda öne çıkmış ve tarihsel akışa yön vermiş, olaylara karşı duyarlı olması onu karşısında bilgi talep eden insanlara karşı karizmatik bir duruş sergilemesine, insanları kendine çekmesine ve saygınlık kazanmasına etki eder. Karşısındaki insanın donanımlı olduğu hissiyatına kapılan birey ve gruplar verilen hizmete odaklanır ve hazırbulunuşluk seviyeleri artar. Bu sebeple, ASHB’de görev alan din görevlileri çocukların teknolojiyle olan alakalarını yakından takip etmeli kendi de din hizmetlerini yerine getirirken teknolojik aletleri aktif kullanma konusunda beceri geliştirmelidir. Ayrıca din görevlileri, kendi alanıyla ilgili yayınları yakından takip etmeli, çocukların yaşadığı ve benimsediği kültürel değerleri göz önünde bulundurmalı ve onlarla iletişim kurarken söz konusu etkenleri gözden kaçırmamalıdır.

2.2. Dinî İletişim

İnsanlar arasındaki etkileşimi sağlayan ve aralarında anlaşılma amacı taşıyan sözlü veya sözsüz anlaşma ve bilgi aktarımına iletişim denir. İletişim, insanların birbiriyle anlaşmak, konuşmak, alışveriş yapmak için kullandıkları semboller, işaretler veya kelimelerden meydana gelen bütüncül bir sistemdir. İletişimin kaynak, mesaj, mesaj alanı, mesajın ulaştırıldığı araç ve geribildirim gibi unsurları vardır. İletişimin en mühim gayelerinden biri davranışlarda, düşüncelerde, niyetlerde ve inançlarda hayata bakış açısı kazandırmaktır.¹⁴³ Her birey, her yaşta kendini ifade etmek isteyeceği bir topluluğa ihtiyaç duyar; çünkü insan doğası gereği sosyalleşmeye, kendi cinsinden olanlarla etkileşim kurmaya meyilli olduğundan onda hedeflenen davranış değişikliği için uyarıcı rolü üstlenir. İletişim, toplumu bir arada tutar ve sağlıklı bir toplum oluşmasına yardımcı olur. İnsanlar arası etkileşimi çeşitli şekillerde sağlayan iletişim süreci, sözlü ve sözsüz tüm elemanlardan oluşan bir bütündür.

Beden dili: İnsanlığın en eski iletişim aracı olduğundan duygu ve düşüncelerimizi en iyi yansıtan beden dilidir, etkileşimde olduğu kişiyi göz temasında bulunarak karşısına alan ve

¹⁴²Yiğit vd., “Vaaz Kılavuzu”, s.73.

¹⁴³Bayraktar Bayraklı, *Din ve İletişim*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.11.

dik bir duruş sergileyen kişi mesajında güvenli bir özellik katmış olur. Kişiler arasında iletişimi sağlayan 3 temel öge vardır: İletişime sözcükler %10, ses tonu %30, beden dili ise %60 etki eder.¹⁴⁴ Bu ise çocuk evlerinde gerçekleştirilen sosyal hizmet faaliyetleri esnasında öğrencinin güveninin kazanılmasına ve sunulan konuya odaklanılmasına katkı sağlar.

Jestler: İletişim esnasında kendini daha iyi ifade etmek maksadıyla el, kol veya başla anlamı güçlendirmeye yarayan bir elemandır. Jestler öğrencilerin konuyu anlamasına yardımcı olabilir fakat fazla kullanımında dikkat dağınıklığına yol açabileceğinden ölçülü olunmalıdır.

Mimikler: İletişimin türü hakkında bize keskin ipuçları veren öğelerden biri de mimiklerdir. Anlatılanlarla düşünülenlerin tutarlı olduğunu ifade eden, duyguları en iyi biçimde yansıtan mimikler özellikle öğrencilerle olan iletişimde büyük önem taşır. Bu sebeple, diyanet personeli çocuklara kendini iyi ifade etmeli ve aynı şekilde karşısındakini anladığını da ona hissettirmelidir.

Ses tonu: Sözcüklerden daha önemli bir paya sahip olan ses tonu iletişimin kalitesini etkileyecek bir öğedir. İnsanların üzerinde olumlu etki bırakacak olan ses tonu daha çok sakin, sevecen, neşeli, canlı ve enerjik olmalıdır. Kişiler arası iletişimde olumsuzluklara sebep olabilen ses tonu kişiler arası gerginlik ve anlaşmazlığın belirtisidir. Görevini ifa eden din görevlisi ses tonunu ayarlamaya, yüksek sesle konuşmamaya ve bağırılmaya dikkat etmelidir. İletişim süreklilik arz ettiğinden eğitimle eş zamanlı bir mesaj aktarma sürecidir. Başarılı bir iletişim, kaliteli bir eğitimin ana etkenidir.

İnsanların birbiriyle olan iletişiminin önemli olduğu kadar yaratıcısı ile arasında olan manevi hazzı ve mutmain olmayı ifade eden etkileşim de önemlidir. Yaratıcıyla dini irtibat kurma isteğiyle beraber dinî iletişim de insanlığın var oluşuyla birlikte başlamıştır.¹⁴⁵ Dinî iletişim; fertlerin güzel olana yönlendirilmesi, inançlarının kuvvetlendirilmesi, gelişimini çeşitli yanlarıyla eksiksiz tamamlayabilmesi için lazım olan zemini bina etmeye olanak vermesi vb. özellikleriyle etkileyici iletişimle pek çok açıdan benzemektedir. Dinî iletişim, insanların birbiriyle etkileşiminde dinî duygu, düşünce ve anlayışların paylaşım süreci olarak ifade edilir.¹⁴⁶ Dinî değerlerin insanlara verilmesi görevini üstlenen din görevlilerinin, görev yaptıkları kurumlarda daha etkili bir şekilde nasıl aktarım yapacağı hususunda kendilerini

¹⁴⁴Yusuf Macit, “Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, 2012, s.32.

¹⁴⁵Hüseyin Certel, “Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişim Engelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.2, 2008, ss.140.

¹⁴⁶Fatih Çınar, “Özel Eğitimde Dinî İletişim”, *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s.336.

yöntem, teknik ve iletişim becerileri açısından sürekli olarak yenilemeleri zarureti ortaya çıkmıştır.¹⁴⁷ Zira çocuklara dinî değerler yönünde inanç, anlayış ve davranışlar kazandırılması salt bilgi aktarımıyla yapılmaz.¹⁴⁸ İslam’da iletişimi etkileyen faktörler arasında tebliğ, davet, irşat, vaaz gibi faaliyetler etkileyici dini iletişim modellerindedir. Dini değerlerin aktarımında söz konusu yöntemler bilgi aktarımından ziyade verilen değerlerin özümsemesi ve hayata yansıtılması için etkili ve kalıcı yöntemlerdir. Dinin olduğu her yerde dinî iletişim kaçınılmazdır; çünkü din, yaratıcıyı ifade ettiğinden aşkın bir gücün muhatabı olma ve aczini ifade etme, ona problemleri dert etmekten çıkarabilecek sonuçlar sunar. İslam dini insanların birbirleriyle olan iletişimine önem verir. Hz. Peygamber’den nakledilen bir hadiste; *“Allah katında en kötü kimse, ağzının bozukluğundan dolayı insanların kendisiyle buluşmayı ve görüşmeyi terk ettiği kimsedir”*¹⁴⁹ buyrulurken insanlar arası sağlıklı iletişimin gerçekleşmesi için insanın ağzından çıkan her bir kelimeye dikkat etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Güvenilirliğin sağlanması için konuşmanın hedefinden sapmaması ve amaç edinilen sonuca ulaşması için ortamın oluşturulması, şartların olgunlaştırılması gerekir. Hz. Peygamber’in tebliğ anlayışından yola çıkarak iyi bir eğitimcinin konuşma adabına dikkat edip hitap ettiği kitleye uygun ifadeler kullanması önemlidir. Düzgün bir üsluba sahip olmayan bir din görevlisinin kendine ve topluma faydalı bireyler yetiştirmesi mümkün değildir. Hele ki hayatına birtakım yönleriyle eksik başlayan çocuklara değerler eğitimi verecek diyanet personelinin böyle eksi bir yönünün olması tolere edilemez. Diyanet görevlilerinin akıllı, güvenilir, merhametli, vicdanlı, ahlaklı vb. özelliklere sahip olması onu rol model almalarına ve düzgün bir karakter inşasına vesile olur. Bu sebeple, sosyal hizmet kapsamında görev alan personel bir iletişim faktörü olan konuşma adabını benimsemeli bunu kendine düstur edinmelidir. Çocuk evlerine gidecek olan Diyanet personeli eğitim vereceği konuya iyi odaklanarak hazırlanmalı ne söyleyeceğine, hangi konu ve ifadelere değineceğine dair alıştırma yapmalıdır. Öğrencileriyle göz teması kurmalı samimi, sıcak tavırlarla onları anladığını ve onlara sevgiyle yaklaştığını hissettirmelidir. Beden dilini etkin, yerinde ve gerektiği kadar kullanmalı, ses tonunu ayarlamalı, anlatılan konuya odaklanıp öğrenciler tarafından iyi idrak edildiğine karar verene kadar konunun üzerinde durmalı fakat onları sıkıp tekrara düşmekten de kaçınmalıdır. Hz. Peygamber Yüce Allah’ın vahiyle şereflendirdiği insanlığa tebliğ etme görevini yüklediği elçisidir. O, her ahlaki özelliği ve genel yaşam tarzını temsil ederek güzel ahlakı temsil ettiği için eğitim öğretimde de en iyi temsil olarak

¹⁴⁷Muhammed Hüseyin Demir, “Din Görevlilerinin İletişim Yeterlilikleri”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, C.4, S.2, 2020, s.316.

¹⁴⁸Suat Cebeci, “Öğrenme ve Öğretme Görevi Olarak Dinî İletişim”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2010, s.205.

¹⁴⁹Buhârî, Edeb, 48.

nitelendirilmiştir. Onun erdemleri övecek sözleri, fiilleri, davranışları, yaşam tarzı, ahlâkı, sosyal ilişkileri, bakış açısı bu alanda hizmet verecek olan eğitimcilere dinin eğitim ve öğretim metotlarıyla, takip ettiği yol ve kararlılık anlayışıyla sağlam bir çerçeve sunmaktadır.¹⁵⁰

Dinî iletişimi kuvvetlendirecek en önemli unsurlardan biri; bir konu veya fikir üzerine güzel ve etkili söz söylemek, heyecanlı konuşmalar yapmayı sağlayan hitabet yeteneğidir. İslam geleneğinde Hz. Peygamber'den bu yana devam ettirilen hutbenin ıstılahı manası; Cuma namazlarından önce ve bayram namazlarından sonra, camide bulunan cemaate yönelik, hatibin yaptığı dinî içerikli konuşma ve nasihat olarak tarif edilmektedir.¹⁵¹ Toplu eğitim merkezleri olan camilerde, hutbeler vasıtasıyla dinin başlıca meseleleri olan inanç, ibadet, ahlak ve muamelat ile ilgili konulara yer verilmekte, mübarek gün ve geceler hakkında bilgiler içeren konuşmalar yapılmaktadır. Ancak hitabet sadece camilerde yapılmamaktadır. Herhangi bir kimsenin bir kimseye ya da geniş kitlelere kendini dinletebilmesi ve etkili konuşmalar yapabilmesi o kimsenin hitabet becerisi olduğunu göstermektedir. Önemli olan hususlardan biri muhatap kitlenin özelliklerini dikkate almaktır. Bu sebeple cami dışı faaliyetlerden biri olan ASHB'ye bağlı çocuk evlerinde görev alacak diyanet personelinin hitap edeceği kitlenin duyuşsal özelliklerini bilmesi elzemdir. Dinî iletişimde kopukluğu önlemek ve yanlış yönlendirmelere sebebiyet vermemek adına din görevlisi hitap edilen kitlenin çocuklardan oluştuğunun idrakinde olmalı, onların yaşlarına uygun bir üslup belirlemeli, duygularını incitmeyen, onurlarını kırmayan bir tavır içerisinde olmalıdır. Çocuk evlerinde barınmakta olan çocukların özel durumlarını göz önünde bulundurarak iletişim kurmak, onların bunalım ve kaygılarını gidermek, Allah'a olan inançlarını, güvenlerini ve bağlılıklarını arttırmak ön planda olmalıdır.¹⁵²

2.2.1. Güvenirlilik

İnsan davranışlarını düzenleyen tutumların birey ile olay veya obje arasındaki bağı biçimlendirmesi gerekir. Toplumda bir arada yaşayan insanların birbirini gözlemesi ve değerlendirmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden bireylerin doğru ve güvenilir tutumlar takınması ve davranışlarının anlattıklarıyla uyum içinde seyretmesi gerekir. Bir duygu veya düşüncüyü anlatan sözcük dizisine söz denirken, bu duygu ve düşüncenin organizma üzerindeki tepkilerinin tümüne de davranış denir. Davranış, hem içte yaşanan durumlar hem de dışa

¹⁵⁰Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu", *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, C.5, S.2, 2019, s.216.

¹⁵¹Şeref Göküş, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015)", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II*, Samsun, 2016, s.1345.

¹⁵²Mualla Selçuk, "Dinî Hitâbet Uygulamalarımız", *İslâmi Araştırmalar*, C.5, S.3, 1991, s.173.

akseden faaliyetlerdir. İnsanın ağzından çıkan sözlerle yaptığı davranışlar arasında tutarlılık olmazsa sosyal ilişkiler zarar görür. “*Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.*”¹⁵³ ayetinde olduğu gibi insanlar arası söz davranış uyumsuzluğu söz konusu olduğunda; samimiyet, güvenilirlik ve yaptırım gücü gibi faktörler kaybolur. Netice itibariyle içtimai hayat sekteye uğrayacağından ve çeşitli anlaşmazlıklara sebep olacağından insanlara ayetler vasıtasıyla ikazlarda bulunulmuştur. Toplumun en güvenilir tabakasını temsil etmesi gereken din görevlilerinin her şeyden önce güvenilir olması şarttır. Zira din görevlileri, oldukça hassas ve kırılabilir olan bir kitleye hitap ettikleri için onlarla kurulan iletişim süreçlerinde güvenilir olmaya ve buna uygun davranışlar sergilemeye azami derecede dikkat etmeleri gerekir.

İletişim faaliyetlerinin sağlam bir zemine oturtulması iyi bir ahlaki eğitime bağlıdır. Aile içinde iletişimin ilk adımlarını atan çocuklar ebeveynlerinden öğrendikleriyle kendilerini ifade ederler. Çocuklara, güvenilir olmaları için doğru sözlü olunması, kaba ifadelerden kaçınılması gerektiği ve konuşma kurallarına dikkat edilmesinin önemi önce aile ortamında öğretilir. Çocuk daha önce tecrübe etmediği yeni bir durumla karşı karşıya kaldığı zaman, benzer bir olay karşısında başkalarının ne söylediğine, hal ve davranışlarına bakarak tutarlı bir davranış belirler. Bu nedenle çocuklara verilmek istenen ahlaki değerlerin önce ebeveynleri tarafından uygulanması ve yaşam tarzı haline getirilmiş olması icap eder. Olumsuz ve hatalı ebeveyn tutumları, ilgili bakış açısını benimseyen çocukların gençlik ve yetişkinlik zamanlarında çevre ilişkilerini olumsuz etkiler ve insanlar tarafından onaylanmalarını engeller. Aile ortamında yetişmeyen dezavantajlı bireyler, doğuştan getirdiği genetik eğilimlerle, yetiştiği ASHB’ye bağlı çocuk evleri sitesinde, okulda aldığı eğitimlerle ve sosyal çevrenin etkisiyle din ve inançlarla ilgili bazı duygu ve düşünceler geliştirir. Dinî duygu ve düşüncelerin kendi içerisinde uyumlu olması kişide bulunan dinî bilginin mahiyetiyle ilgilidir. Öğrenilen dinî bilgilerin doğruluğu kişinin bilişsel süreci sağlıklı geçirmesinin akabinde duyuşsal ve davranışsal boyutların tutarlı seyretmesinin ön koşuludur. Bu sebeple, çocuk evlerinde verilecek değerler eğitiminin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal örüntü oluşturması gerekir. Dinî bilginin ibadetler, ayinler ve faaliyetler kısmı davranışsal boyutunu ifade ederken, bireyin bu faaliyetleri pratiğe uyarlamak için iradeli ve istekli olması duyuşsal yönünü ifade eder. Eğlenerek ve isteyerek öğrenen birey, yetişkinlik çağına geldiğinde dine karşı olumlu tavır takınacağından sağlıklı ve tutarlı bir dinî yaşam tarzı edinebilir. Sosyal hizmet alanı bir süreçtir, devamlılık ve planlılık gerektirir. Diyanet personelinin çocuklara

¹⁵³Saff, 61/1-2.

değerleri verirken model olmaları, samimiyetle yaklaşp kendilerini sevdirmeleri ve karşılardaki çocuklara sabır, sebat ölçüsünde davranmaları, onların dine olan bakış açılarını doğrudan etkiler. Bu ve benzeri tutumlar, çocukların din hakkında bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açıdan yüksek düzeyde olumlu yaklaşımlara sahip olmalarına katkı sağlayabileceği gibi tutarsızlıkların olmadığı ve davranış uyumunun en üst seviyede seyrettiği bir eğitim anlayışı da sunabilir.

2.2.2. Samimiyet

İnsanlar birbirlerinin düşüncelerini dikkate alıp büyük işler yapmak için el ele vermek ve kendi menfaatleri kadar başkalarının menfaatlerini de düşünmek mecburiyetindedirler. Yalnız kendini düşünen kimse bencilce davranışlar sergileyeceğinden insanlara karşı içten davranışlar sergileyemeyecektir. Dinî iletişimin sağlam temeller üzerine kurulması insanlara içtenlikle ve istekli olarak yaklaşılmasıyla mümkündür.¹⁵⁴ İnsanın, değerleri ile davranışları tutarlılık gösterdiği takdirde samimi olduğu söylenebilir. Dinî iletişimi etkileyen tüm davranışlar insanın karakterine olumlu veya olumsuz damga vurur. Dürüstlük ve samimiyet Müslümanın kişiliğini ortaya koyacağından samimiyet; gösterişi, yapmacık tavırları, yalanı, kendini olmadığı biri gibi göstermeyi ve yüzeysel ilişkileri kabul etmez. İnsan inandığı ve sıkı sıkıya bağlı olduğu değerlere karşı sadakat gösterebilir. Bireyin jest ve mimikleri, doğru söyleyip söylemediğine ve içten davranıp davranmadığına dair ipucu verir. Kişinin beden dili farklı bir şey söylerken ve davranışları ile sözleri arasında tutarlılık yokken, güven duygusunun oluşması ve sağlıklı ilişkiler kurulması beklenemez. Davranışlarda görülen samimiyetin kaynağının Allah'a duyulan samimiyetten ileri geldiği söylenebilir. İçtenlik burada başlayarak insanın hayatının her yerine yayılır. Sorumluluklarını önce Allah'a duyulan samimi inanca dayanarak yerine getiren insan, işini en güzel şekilde icra etmeye ve maddi çıkarı arka plana atmaya meyilli olur.

Samimi ve dürüst insanlar dünya hayatında sevilen ve itimat edilen insanlardır.¹⁵⁵ Din görevlisi, öğrendiği dini ilkeleri uygulayarak, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun tutarlı davranışlar sergilemeli, öğrendiklerini başkalarına da aktarmalı, aynı zamanda davranışlarıyla ağzından çıkan ifadeler çelişmemelidir. Özellikle karakter inşasına katkıda bulunacak olan Diyanet görevlilerinin bu hususta daha titiz davranmaları gerekir. Bir çocuğun kalbine dokunan her insan o çocukta derin izler bırakır. Bu nedenle çocuk evlerinde dinî değerlerin

¹⁵⁴İbrahim Hilmi Karşlı, "Kur'an'da Samimiyet", Hz. Peygamber, Din ve Samimiyet, DİB Yayınları, Ankara, 2014, s.29.

¹⁵⁵Karşlı, "Kur'an'da Samimiyet", s.39.

öğretilmesi işi, alanında uzman kişiler tarafından sorumluluk bilinci ve Allah rızası ile yapılmalıdır.

2.2.3. Empati

Empati, kişiler arası iletişimin olumlu seyretmesi için gerekli koşullardandır. İnsanları anlama, tanıma, kişiler arası ilişkileri geliştirme ve iletişim psikolojisi önemle üzerine durulması gereken bir yaklaşım biçimidir.¹⁵⁶ Empati, bir kişinin kendisini karşısındakinin düşünceleriyle özdeşim kurarak karşısındakinin duygu ve düşüncelerini hissetme süreci olduğundan karşısındaki insanın hislerini anlamaya çalışıp ona hitap edebilmek için önemlidir.¹⁵⁷ Çocuklarla sağlıklı iletişim kurmak için mesajı veren din görevlisinin ses tonuna, konuşma temposuna, duruşuna dikkat etmesi gerekir. Empati yaparken belli edilmek istenen duygunun ölçüsüne dikkat etmek ve bunun farkında olup uygun tepki vermek önemlidir. Empati kurmanın inceliklerini bilen kişi hitap ettiği kitlenin korku, kaygı, incinme, neşe, öfke gibi duygularıyla boğulmamalı, ona acımamalı veya fazla coşkuya kapılmamalıdır.¹⁵⁸ Çocukları anlamak özellikle bir yanı buruk ve eksik kalmış ilgiye muhtaç çocukları anlamak dirayetli olmayı ve istekli olmayı gerektirir. Empati yoluyla sağlıklı etkileşim kurmak isteyen insanların hata yapma oranı azdır. Empatinin en mühim gayesi insan ilişkilerinde duygusal ve çevresel faktörlerin etkisiyle yanlış yapmayı önleyip doğru davranış geliştirmektir.¹⁵⁹ Empati yapmak her zaman olumlu ve yararlı sonuçlar verirken empati kurmamak karşındakini hissetmeden duygusuzca tepkiler vermek olumsuz sonuçlar doğurur. Çocuk kitleye hitap edecek din görevlilerinin iletişim kurmanın en önemli unsurlarından biri olan empati için bencil düşünmemesi, fedakâr olması, karşısındakinin acısını hissetmesi gerekir. Empatik becerileri ve eğilimleri yüksek olan din görevlilerinin iletişim becerileri yüksek olduğundan çocuklar tarafından da sevilirler. Empatik becerileri artırmak için özellikle insanlarla çalışacak meslek grupları için empati eğitimleri verilmektedir. Empati eğitimi, aynı zamanda değerler eğitimi içerisindeki karakter eğitiminin bir parçasıdır.¹⁶⁰ Değerler eğitimi faaliyetlerinin bireylerin karşı karşıya kaldığı sosyolojik problemleri çözüme kavuşturmada ve empati yapma becerisini artırmaya katkısı vardır.¹⁶¹ Bu yüzden çocuk evlerinde görev yapacak diyanet görevlileri değerler eğitimi kapsamında empatik düşünme biçimlerini onlara

¹⁵⁶Hayati Tetik, “Din Hizmetlerinde İletişim Becerileri ve Empati”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.8, S.41, 2009, s.175.

¹⁵⁷Tetik, “Din Hizmetlerinde İletişim Becerileri ve Empati”, s.176.

¹⁵⁸Ahmet Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016, s.83.

¹⁵⁹Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve ‘Empati’ Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2, 2006, s.26.

¹⁶⁰Mehmet Ödemiş, “Sosyal Projelere Katılımın Empatik Gelişime Etkisi”, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, S.15, 2022, s.90.

¹⁶¹Ödemiş, “Sosyal Projelere Katılımın Empatik Gelişime Etkisi”, s.90.

yansıtmalı, çocuklara bu değeri aşlamak için doğru yönlendirmeler yapmalıdırlar. Empati, öğretici görevi üstlenen din görevlilerinin kişiliğinin bir parçası olduğu takdirde çocuğun dinî, ahlaki ve sosyal davranışlar geliştirmesine katkı sağlar. Söz konusu görevliler hassas çocukların somut ihtiyaçlarına sözleri ve davranışları ile karşılık vererek iletişim sürecini sağlıklı sürdürmeye gayret etmelidir.¹⁶²

2.2.4. Sorumluluk

Sorumluluk, insanların yerine getirmekle yükümlü olduğu bir durumdur ve gerektiğinde hesap verme, yapılan davranışın ortaya çıkaracağı sonuçları kabul etme mecburiyetidir. Kişinin yaşamına katkı sağlayan sorumluluk bilinci dünya ve ahiret hayatının mutluluğunu temin eden değerlerden biridir. Amaçlarına ulaşmak isteyen insanoğlu, uhrevi ve dünyevi boyutta yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerini, sorumluluk bilinci doğrultusunda ihlas ve samimiyet üzere gerçekleştirebildiği takdirde başarıya ulaşır. Sorumluluk bilinciyle hareket eden bireyler topluma erdemli kişiler de kazandırabilir. Bu bilinç karakterine işlenmeyen bireyler ise bencilce duyguları nefislerine pranga yapar ve nihayetinde içinde yaşadığı topluma zarar verebilecek davranışlarda bulunur.

Sosyal bağların koptuğu, bireyselliğin ön plana çıktığı, sorumlulukların azaldığı ve etkisinin yitirildiği bir dünyada; bir ve güçlü olma duygusu, dayanışma, yardımlaşma gibi erdemlerin eksilmesi buna bağlı olarak toplum refahının azalması kaçınılmaz olabilir.¹⁶³ Sorumluluk bilinci olan bireyler yetiştirmek, onlara verilecek eğitim ve kalplerine işlenecek vicdan duygusuyla mümkündür. Okullarda verilen din kültürü ders müfredatlarında günümüzde yaşanan sosyokültürel değişimin yarattığı tahribatı onarmaya yönelik kültürel aidiyet ve sorumluluk bilincini ön plana çıkaran konuların işlenmesi ve özverili bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁶⁴ Bireyin aileden aldığı eğitimde diğer değerlerle birlikte sorumluluk bilinci de verilmelidir ve bu duygunun işini Allah rızası için ve içtenlikle yapmakla bağlantılı olduğu vurgulanmalıdır. Yine ASHB'ye bağlı çocuk evleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan '*Etkinliklerle Değerler Eğitimi*' kitabında genel ve dinî sorumlulukların sadece bireysel boyutlarının olmadığı, toplumsal hayatta sorumluluk bilinciyle hareket etmenin gerekliliği, ayrıca samimi niyetle yapılacak olan tüm olumlu davranışların ibadet hüviyeti kazanabileceği hususlarından bahsedilerek, çocuklara

¹⁶²Ali Rıza Aydın, "Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinde Empati ve Öğretmenlerin Rol Modelliği Üzerine", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.9, S.4, 2009, s.83.

¹⁶³Yasin Yiğit, Hüseyin Kasım Koca, "Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği: Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, 2019, ss.114-117.

¹⁶⁴*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara, 2018, ss.2-4; *AİHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara, 1973, ss.4-5.

sorumluluk ve diğer değerler arasında kuvvetli bir bağ olduğunu anlatacak çeşitli etkinliklere başvurulmuştur.¹⁶⁵

İyi yetişmiş nitelikli insan önemi itibarıyla her döneme damga vurmuştur ve bütün meslek alanlarında sorumluluklarını bilen, işini en güzel şekilde yapan bireylere ihtiyaç vardır. Nitelikli din görevlileri yetiştirildiği takdirde; toplumun ruhsal sağlığı muhafaza edilebilir, sosyal ilişkiler güçlendirilip güven ortamı oluşturulabilir, milli, manevi değerlerin öğretilmesi sağlanabilir ve moral dengesi en üst seviyede tutulabilir.¹⁶⁶ Öğrencilerin fakültelerden mezun olmadan önce çalışacakları meslekle ilgili uygulama dersleri almaları bir ihtiyaçtır. Büyük bir sorumluluk alacakları meslek hayatlarında uygulama derslerinde dini içerikli kaynakları doğru bokuma ve idrak edebilme, hissi ve fikri ifadeleri kurallara uygun bir Türkçe ile aktarabilme, tarihi ve güncel mevzuları, dini kural ve kaideleri, birbiriyle uyumlu biçimde ve asıl manalarıyla yanlışa sebebiyet vermeden yorumlayabilme kabiliyeti kazandırılabilir.¹⁶⁷ Son sınıfta alınan Özel Öğretim Yöntemleri dersi öğrencilere kendi alanlarının öğretim bilgisini vermek, sorumluluklar verip uygulamalar yaptırarak öğretim becerileri kazandırmak amacıyla icra edilmektedir.¹⁶⁸ ASHB'ye bağlı kurumlarda görev alacak diyanet personelleri bu ders sayesinde bir konunun nasıl işlendiğini, hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığını görme imkanı bulurlar. Hassas kitleye hitap edecek kişilerin üzerine düşen sorumluluklar daha meşakkatlidir. Birçok meslekte olduğu gibi din görevlisi de henüz öğrenciyken, çalışma sahasında deneyim kazanmalıdır.¹⁶⁹ Bu bağlamda ilahiyat fakülteleri programlarında, özellikle 3. ve 4. sınıflarda, din görevliliği mesleki uygulamalarına yoğun biçimde yer verilerek, öğrencilerin öğrenilen bilgileri gerçek hayatta nasıl kullanacakları, hocalar gözetiminde ve anında dönütlerle öğretilmelidir. Din hizmetleri uygulamaları bizzat ilgili kurumlarda yaptırılmalıdır. Bu tür uygulamalar ilgili alanda eğitim gören din görevlisi mesleğine dönük olumlu karar takınmalarına ve motive olmalarına¹⁷⁰ katkı sağlayabilir, iş hayatına atıldıktan sonraki süreci hem kendileri hem de hizmet verilen kitle için daha verimli hale getirebilir. Bu şekilde diyanet görevlileri sorumluluklarının bilincinde olacağından hem yüksek motivasyonla mesleğe atılma imkânı bulur, hem de mümkün merteye eksik yönlerini

¹⁶⁵ *Etkinliklerle Değerler Eğitimi I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2019.

¹⁶⁶Ömer Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, *EKEV Akademi Dergisi Sosyal Bilimler & Eğitim Bilimleri*, S.57, 2013, s.519.

¹⁶⁷Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, ss.505-506.

¹⁶⁸Selçuk, “Dini Hitâbet Uygulamalarımız”, s.174.

¹⁶⁹Nevzat Aşık, “İlahiyat Fakültelerinin Pratik Din Hizmetlerine Katkısı”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, DİB, 2008, s.460.

¹⁷⁰Ömer Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlilikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.9, 2019, ss.80-85.

tamamladıkları ve hatalarını giderdikleri için mesleğin ilk yıllarından itibaren sevimsiz tecrübeler edinmek durumunda kalmazlar.

İlk insan Hz. Adem'den bu yana devam eden beşerî kültürün temel öğelerinden olan giyim kuşamın en önemli amacı insan vücudunu doğa şartlarından korumak ve kişinin fitratında bulunan haya duygusuyla belli bölgeleri örtme hissiyatıdır. Asıl amacı korunmak ve örtünmek olan giyim farklı kişi ve grupları temsil edici yönü de bulunmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağında yer alan bir gereksinim olan giyim kuşam kişinin karakter özelliklerini ve psikolojik durumlarını dışa yansıtan unsurlar olduğundan kıyafet tercihi; değerleri, toplumdaki statüsü, mesleği ya da maddi durumuyla ilgili fikir vermektedir. Bu sebeple kıyafetler de sözsüz iletişim araçlarından biridir.¹⁷¹ İletişim kurduğumuz insan, ağzımızdan çıkan söze, hal hareketimize ve giyim tarzımıza bakarak bütüncül çıkarımlarda bulunabilir. Giyim kuşam, insanın kimliğine dair önemli ipuçları verebilir. İslam tarihinde yapılan ikazlardan biri de Müslüman kimliğe sahip insanların giyim kuşam, tavır ve davranışlarında farklı milletlere benzememesi hususundadır. Çünkü giyinmek zorunlu bir ihtiyaç olduğu gibi Müslümanlar için dini yaşantının da bir parçasıdır. İslam'ın belirlediği ideal Müslüman giyim kuşamıyla da kendini belli etmeli, manevi hissiyatıyla değil aynı zamanda dış görünüşüyle de başka dinleri benimsemiş kişilerin dış görünüşlerinden farklı olduğunu belli etmelidir.¹⁷² İklim şartlarına uygun olarak, sade, temiz giyinmek; tertipli, düzenli ve uyumlu görünmenin ilk şartıdır. İslam dünyasında yaşantısıyla insanlara örnek olan Hz. Peygamber yaşamının bir parçası olan giyim kuşam adabıyla da ümmete örnek teşkil etmiş birtakım tavsiyeleri de vardır.

İslam dini maddi-manevi tüm kirlilerden arınmayı öğütleyerek cismani ve ruhi temizliğin birbiriyle uyum içinde olması gerektiğini ifade eder. Hz. Peygamber'e inen ilk vahiyden sonra "*Elbiseni temiz tut*"¹⁷³ emriyle görünür pislikten kıyafetini temiz tutmasını "*Her türlü pislikten uzak dur*"¹⁷⁴ emriyle de güzel ahlaka aykırı her türlü manevi kirlilikten uzak durup nefsinin arındırması istenmiştir. Çocukluktan itibaren her birey kendini güzel görmek ve insanlar içinde de güzel görünmek ister. İslam dini de Müslümanların giyim kuşamına özen göstererek zarif bir görünüme sahip olmalarını talep eder. Müslümanların bayramı olan cuma gününde temiz kıyafetler giyinmek, Hz. Yusuf Peygamber'in halkın karşısına güzel kıyafetler giyip zarafetiyle ön plana çıkmasının istenmesi dinin emirleridir.

¹⁷¹Hamza Yüzgeç, *İslam Hukukunda Kılık Kıyafet Ahkâmı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017, s.12.

¹⁷²Şule Yüksel Uysal, "Men Teşebbehe Bi Kavmin" Hadisini Küresel Giyim Kültürü Açısından Yeniden Okumak", *Türkoloji Araştırmaları*, C.11, S.7, 2016, s.297.

¹⁷³El-Müddesir, 74/4.

¹⁷⁴El-Müddesir, 74/5.

İslam, insanı bir bütün olarak güzelleştirmeyi hedef alır ve Müslüman kimliği; sözler, yaşayış ve değerler çerçevesince etrafa yansır. Çocukluk çağı taklit ve benzeşimin en üst safhada yaşandığı çağdır. Farklı medeniyet ve toplumlarda var olan giyim kuşamın çocukluktan itibaren yetişkinleri taklit ederek kalıcılık kazandığı ardından gelecek kuşaklara aktarıldığı tarihsel bir gerçektir. İslâm dini, insana dair birçok alan ilke ve kaideler getirdiği gibi giyim kuşam konusunda da birtakım hükümler getirmiştir. İslam Peygamberinin de giyim kuşam konusundaki uygulamaları bağlayıcı ve evrenseldir. Hal böyleyken henüz çocukluk yıllarından itibaren eğitim-öğretime önem veren, bunu ciddiye alan bir toplum olarak bu alanda hizmet verecek olan Diyanet personeli de ASHB'ye bağlı kurumlarda görev aldığı müddetçe sağlıklı iletişimin önemli unsurlarından biri olan kılık kıyafetlerine önem vermelidirler. Çocuk evlerinde ise kalıcı davranış kazandırma ve verilen bilgileri hayata yansıtma amacının olduğunun idrakinde olarak giyimlerine dikkat etmelidirler. Giyinmenin ilkeleri; “temiz giyinmek, uygun ve iyi giyinmek, gösterişten uzak durmak, giyimde israf etmek, her zaman sağdan başlayarak giyinmek ve yeni elbise giyerken dua edip sünnete uygun hareket etmek şeklinde sıralanabilir.” Bu esaslar görsel bir tecrübeyle çocuklara öğretilmelidir. Kur'an ve sünnetin giyim kuşamla ilgili ilkeleri sağlık, sıhhat ve ahlâkî işlevler ile yaratılış amacına uygun olarak belirlenmiştir.¹⁷⁵

Dinî iletişimi sağlıklı yürütmenin en önemli ilkelerinden biri de kibirli davranışlar sergilemekten ve bencillikten uzak bir tavır takınmayı ifade eden ahlaki erdemlerin mihenk taşlarından biri olan alçakgönüllülüktür. Alçakgönüllü olan insan yeni bilgiler edinmeye istekli olarak dış dünyaya kapılarını kapamaz. Alçakgönüllülük erdemi insanın bir duyarlılık halidir ve kendini bilmesine fırsat sunar. Birey kendinde keşfettiği yetenek ve başarılarına bütüncül yaklaşmalı ve aynı zamanda bu koca evrende küçük bir yer kapladığının bilincinde olarak bir gün yok olacağını düşünerek egosunu dengelemeli ve sınırlarını bilmelidir.¹⁷⁶ İslam dini insanlara bencilliği, egoizmi, kibri yasaklamış ve bu özellikleri taşıyan kimselerden gelebilecek yıkıcı etkilerden dolayı uzak durulmasını istemiş yine dinî kaidelere uygun olarak alçakgönüllülük erdemini karakterize etmeyi öğütlemiştir. Tevazu sahibi insan kendinde her zaman iyilik bulundurmaya ve kalbinin hiçbir yerinde kötülük barındırmamaya dikkat eder ve başka biriyle mukayese yaptığında onun herhangi bir özellekle kendisinden daha üstün olabileceğini varsayar. Bu kavramın İslamî literatürdeki karşılığı tevazudur. Tevazu ise “*kişinin nefsinin Allah'ın huzurunda kulluk yerine koyması, insanlara karşı büyükleme ve*

¹⁷⁵Ömer Şık, *Hadislerde Giyim Kuşamla İlgili Temel İlkeler ve Uyarılar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020, s.2.

¹⁷⁶Yunus Emre Temiz, “Alçakgönüllülük Ölçülebilir Mi? Alçakgönüllülüğün Kavramsallaştırılması ve Ölçülmesinde Karşılaşılan Güçlükler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.4, 2019, s.3063.

kibirleşme arzusu olmama ” olarak ifade edilir.¹⁷⁷ İslâmî literatürde tevazu yerilen ve övülen olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Allah rızası için tevazu gösteren birey başkalarına karşı büyülenmez, insanları hor görmez ve kendini beğenmez. Eleştirilip hoş karşılanmayan tevazu ise; insanın dünyevî menfaatlara kapılarak yaratıcısını unutmaması, dünyalık kazanç elde etmek maksadıyla tevazu göstermesidir. Bu yaklaşım insanı hırslı biri yapabilir ve dünyayla olan meşkini artıracığından kendine ve çevresine zarar vermeye açık hale getirebilir. İslâm’a göre tevazu, insanlar arasındaki iletişimin sağlam temeller üzerine inşa edilmesine ve bu sayede toplumda güçlü bağların kurulmasına zemin hazırlayan ahlâkî bir gerekliliktir.¹⁷⁸ Alçakgönüllü insanlar, diğer insanlara olan tutumlarından dolayı yaratıcının merhametini kazanabileceği gibi insanların teveccühü ile saygın ve kaliteli bir yaşam elde edebilir. Hz. Peygamber’in karakteri ve yaşam tarzı erdemler ve değerler noktasında tüm insanlar için bir emsal olmuştur. O, tüm yaşamı boyunca hayatın uç boyutlarını harmanlamış çobanlık yaparken de devlet başkanlığı yaptığı dönemde de mütevazî kişiliğinden ödün vermemiştir. İnsanlar arasından zengin, fakir, beyaz, siyah, yaşlı, genç, asil, hizmetçi ayrımı yapmamış, sahabeler veya diğer insanlar tarafından kendisine keyfi ve ayrıcalıklı bir tavır takınılmasını istemiştir. Hayatı boyunca hassasiyetle uyguladığı bu davranışlar onun sünnetini teşkil etmiş, alçakgönüllülüğün yaşam tarzında ve İslâm’ın telkin ettiği davranışlar noktasında ne derece etkin ve vazgeçilmez olduğunun göstergesi olmuştur.

Güçlü karakter oluşmasına yardımcı olan ebeveyn tutumlarında ahlâkî vasıf ve değerlerin çocukluktan itibaren bireye kazandırılması esastır. Çocuğa gerçek dışı ve aşırı övgülerde bulunmak ya da yaşlılarıyla kıyaslayarak aşağılamaya kalkmak, rekabeti ve büyülenmeyi tetikleyeceğinden karakter gelişimine ket vurur. Çocuğa verilen eğitimin zeminini oluşturan değerler, eksik kaldığı müddetçe gerçek anlamda eğitim tamamlanmış olmaz. Egosuna hâkim olmanın öğretilmediği bireyler hayatın her alanında eksik yönleriyle tanınırlar. Değerler eğitiminin en başında yer alan alçakgönüllülük ailede, okulda, sosyal zeminde çocuğa aşılmalıdır. Her çocuk aile ortamı disiplininde terbiye edilemeyebilir. Yıkıcı olaylar yaşayan, çok küçük yaşlarda dünyanın gerçekleriyle yüzleşmiş olan çocuklarda ahlâkî ve ruhsal çöküntüler olabilir. Onların sağlıklı bireyler olarak yaşama devam etmeleri ve ümitvar olmaları için kişilik gelişimlerini ahlaki değerlerle yoğurmak Diyanet Kurumu ve personelinin görevleri arasında yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının 2016 ve 2018’de Türkiye’nin 81 ilinde var olan çocuk hizmetlerine bağlı kurumlar için hazırlayıp sunmuş

¹⁷⁷Mehmet Canbulat, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (tevazu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.657.

¹⁷⁸Metin Güven, *Narsisizm, Alçakgönüllülük ve Dindarlık İlişkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019, s.63.

olduğu *Etkinliklerle Değerler Eğitimi I-II* (7-15) kitabında “Allah’ın sevdiği ve razı olduğu davranışlar” başlığında tevazudan bahsetmesi, insanoğlunu iyiye ve güzele sevk eden dinamiklerden birinin de tevazu olduğunun ispatı niteliğindedir. Değerler, bireylerin karakter inşasında mihenk taşı olduğundan toplumların iskeletinin sağlam ve dayanıklı olmasına da zemin hazırlar. ASHB ile Diyanet kurumu çocuklar için ortaklaşa yürüttüğü tüm projeler İslam’ın insanlığa mâl olduğu günden bu yana üzerinde durduğu ve her dönemde önemini koruyan değerlerin küçük kalplere eksiksiz ve kalıcı izler bırakacak şekilde işlenmesi içindir.

2.3. Mesleki Tutum ve Motivasyon

Bireylerin psikolojik veya sosyolojik bir olay karşısında tuttıkları yol veya takındığı tavra tutum denir. Tutum kavramı bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğelerden meydana geldiği için tek boyutlu düşünülemez. Belli sınırlar dahilinde sahip olunan hisler, düşünceler, davranış eğilimleri de tutum olarak değerlendirilir. Tutumlar insanın doğuştan getirdiği özellikleri olmayıp sonradan öğrenilen davranışlardır, insanın gelişim düzeyine ve yaşına bağlı olarak da değişim gösterirler. İnsanların yaşam tecrübeleri belli başlı konularda gösterdikleri tutumların dayanak noktasını oluşturur. Yaşanan birtakım kuvvetli olaylar neticesinde birey, rutin tutumunun tam aksi yönde bir tutumu benimseyebilir. İnsanda var olan tutumların çoğu çevresel faktörlerin etkisiyle rol model olarak gelişir, bunlar genellikle aile, okul ya da arkadaş ortamında edinilen tutumlardır. Tutumlar anlık takınılan tavırlar değildir; aksine uzun bir süre insan davranışlarında gözlenebilen tepkilerdir. Tutumlar başlı başına bir duruma veya olaya gösterilen reaksiyonun ham halidir. Tutumlar insanda olumlu davranışlara yol açtığı gibi olumsuz davranışlara da dönüşebilir.

Mesleki tutum kişinin ifa ettiği mesleğe karşı içinde beslediği duyguları ifade eder. Çalışan bireylerin kendi mesleklerinin zorluklarına, eğlenceli taraflarına, toplum içerisindeki statüsüne ve ekonomik getirisine bağlı olarak bir takım duygusal eğilimleri vardır. Çünkü bireyle bütünleşen bir mesleğin o kişiyi etkilememesi düşünülemez ve yapılan iş zamanla insanın kimliği haline gelir. Bu bağlamda din görevlileri de kendi mesleklerine karşı bir algı geliştirirler. Din görevlisinin bu algı çerçevesinde işine karşı olumlu bir tutum geliştirmesi muhatabının algı biçimine de etki edebilir. Sosyal hizmet kapsamında görev alan Diyanet personelinin bu hizmete tutumu olumlu ve iyileştirici yönde olursa çocuğun beğendiği insanları taklit etmesi, onlarla özdeşleşmek istemesi öğrenme süreci içerisinde gerçekleşeceğinden karakter oluşumunda etkin rol oynayabilir.¹⁷⁹

¹⁷⁹Mevlüt Kaya, Bayram Ali Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.26-27, 2008, ss.26-30.

Bireylerin belli bir amacı gerçekleştirmek için kendilerini harekete geçirdikleri içsel güce ise motivasyon denir. Motivasyon hedefe yönelik başlatılan ve sonuç alıncaya kadar devam ettirilen bir süreçte ihtiyaç duyulan itici güçtür. İnsan yaşamı bu süreç içerisinde çeşitli faktörlerden etkilenerek motivasyon kaybı yaşayabilir. İnsanın motivasyonunu etkileyen unsurların temel ihtiyaçları olduğunu savunan Maslow, söz konusu kavramı bütüncül olarak ele alır. Onun ihtiyaçlar hiyerarşisi basamak sisteminden oluşur ve ilk sırada fizyolojik gereksinimler bulunmaktadır. İkinci katmanda kişinin kendini güvende hissetmesi bulunurken diğer basamakta sevmeye, sevilme ve aidiyet duygusu vardır. Dördüncü katmanda saygınlık ve son basamakta kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır. Tüm davranışlara doğrudan etki eden bu ihtiyaçlardan biri doyurulmadan diğerine geçilemez.¹⁸⁰

İnsan yetişkinlik çağından itibaren temel gereksinimlerini karşılayabilmek için çalışmak zorundadır. Uygun mesleki ortamın ve yaşam şartlarının geliştirilmesi, bireyin hayatının farklı alanlarındaki motivasyonunu da etkiler. Bireyin mesleki tutumu ile mesleki motivasyon arasında pozitif yönde kayda değer bir ilişkinin olduğu görülmektedir.¹⁸¹ Zira “Mesleki tutum ve motivasyon kişinin mesleğine karşı olan hisleri ve mesleğini icra etmek için üzerinde hissettiği sorumluluk duygusudur. Kişinin mesleğine olan tutumu, mesleğine olan olumlu veya olumsuz duygu ve düşüncelerinden ibarettir. Kendisini mesleğinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirme konusunda hazır olması ve istekli hissetmesi mesleki motivasyonunu derecesini ifade eder. Mesleki tutum ve motivasyon seviyesinin yükseltilmesi, performansı yüksek hizmet noktasında verimi sağlayan çalışanlar yetiştirilmesini etkiler. Çünkü performans, yetenek ve motivasyonun toplamından meydana gelir. Bir kişinin mesleki yeterliğe sahip olması, icra edilen işin inceliklerini bilmesi ve titizlikle çalışması tek başına o işi en iyi şekilde yapması için yetmeyebilir. Yetenek ve bilgiyle beraber icra edilen işe olumlu bir tutum geliştirmek aynı zamanda motivasyonun yüksek olması gerekir.”¹⁸²

Mesleki tutum ve motivasyonu etkileyen faktörlerin başında ekonomik faktörler, psiko-sosyal faktörler, çalışma şartları, mesleğin toplumdaki yeri ve saygınlığı gibi etkenler gelmektedir.

¹⁸⁰Kaya, Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, ss.52-53.

¹⁸¹Kaya, Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, s.50.

¹⁸²Kaya, Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, s.29.

2.3.1. Ekonomik Faktörler

İnsanların yaşam şartlarını düzgün hale getirebilmesi için çalışması ve yaptığı işin ekonomik getirisini göz önünde bulundurması gerekir. Kurumlarda çalışan personellerin maaş, ekonomik ödüller, sağlık sigortası, sosyal yardımlar vb. mesleki motivasyonlarını etkileyen ekonomik faktörlerdir. Yaşam standartları içerisinde insanlara uygun ekonomik şartlar sağlandığı müddetçe işe bakış, işin gereklerini yerine getirmedeki hız, iş performansı gibi durumlar olumlu yönde seyredebilir. Ekonomik faktörler tek başına bir motivasyon sebebi olmayabilir. Fakat iş alanının birçok yönünü etkileyen önemli bir etkidir. Kur'an kurslarında görev alan, camilerde imam veya müezzin olan, vaiz ve vaize personellerden çocuk evlerinde görevlendirilenlerin iş yüküne baktığımızda üzerlerinde bulunan sorumluluk normal iş hayatı içinde seyreden sorumlulukların çok ötesinde olduğundan; maaş veya ek derslerine maddiyatın yansıtılması gerektiği, faaliyetlerin sürdürülebilir olması için bu tür hamlelere ihtiyaç duyulduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca buralarda görevlendirilecek tüm diyanet personelinin, çalışacağı çocuk evi mevkisinin, iş yerine veya eve olan uzaklıkları ayarlanarak, maddi ve manevi açıdan din görevlilerinin sıkıntı yaşayıp motivasyonlarının düşmesine engel olunmalıdır.

2.3.2. Psiko-Sosyal Faktörler

Çalışanların motivasyonu, kurumların başarısının anahtarıdır. Bireylerin motive olmalarını sağlayacak etkenlerin bilinmesi ve gerekli ortamın oluşturulması yönetimin sorumluluğundadır.¹⁸³ Psikolojik ve sosyal etkiler birbiri ile ilişkilidir. İnsanın iç ve dış faktörlerle etkileşim kurması; onu birçok anlamda çevreleyen ruhsal, bedensel, kültürel etkileri olan çok yönlü bir varlık olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. İnsana bir bütün olarak baktığımızda bu unsurların her birinin diğeri ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Yaşanması muhtemel durumların olumlu veya olumsuz sonuçlarına göre bu insani yönlerin her biri söz konusu durumdan etkilenebilir.¹⁸⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanları için de ASHB çalışanları içinde bakım hizmetleri içerisinde yer alan ana faktör insandır. İnsanla birebir çalışılan mesleklerde, bireylere yönelik verilen hizmetler neticesinde üstlenilen sorumluluk, nesne için duyulan sorumluluktan daha meşakkatlidir. Dolayısıyla bu alanda görevli kimselerin tükenmişlik duygusuyla karşı karşıya kalma oranı daha yüksektir. Zira insana hizmette, çalışmak ve üretmek, yerine getirdiği işi kendisiyle bütünlüğünü ve çalıştığı

¹⁸³Bilal Yıldırım, "Yönetimde Motivasyon Kaynakları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5, 2000, s.565.

¹⁸⁴Fatma Kılıç, *Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarında Psikolojik Sermaye Algısı, İş Doyumu ve Maneviyat Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss.30-35.

kurumla dengeli bir işleyişi sorgulamayı beraberinde getirir. Sözü edilen faktörün baş etken olması aşırı iş yükü, taleplerin çatışması ve rollerin karmaşıklığı, çalışanı etkileyen kararların danışılmadan alınması gibi etmenler sürecin sağlıklı ilerlemesine ket vurabilir.

Çocuk evlerinde görev yapan diyanet personelinin mesleki motivasyonunu etkileyen psikososyal etmenler; çalışma ortamı ve şeklinden etkilenme derecelerinin, kurum içerisinde bulunan sorunlar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak sunulan hizmetin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için ön koşul niteliğindedir. Personele kişisel gelişimi sağlayan etkinlikler düzenlenerek kaliteli işler yapmaya teşvik eden bir sistem sunulmalı, personeller ile yönetici arasında sağlıklı güven ilişkisi olmalı, din görevlileri, statü kazanmaya yönelik teşvik edilmeli, onların mesleki veya sosyal sorunları göz ardı edilmemeli ve gerekli çözüm önerileri getirilmelidir. Uzman kişilerin yürüteceği planlama ve eğitimlerle, müdahalede bulunulacak çocuk evleri üyelerinin, gelişimlerine katkı sağlanabilir. Alanında uzman diyanet personelinin görev aldığı bu kurumlarda, stresle ve kaygıyla başa çıkma, iletişim ve empati gibi konularda ihtiyaca yönelik eğitimler düzenlenmesi gerekir. Çalışan personelin ihtiyaçlarının, sorunlarının ve stres kaynaklarının belirlenerek, bu pürüzlerin ortadan kaldırılması yönünde girişimlerde bulunulması, mesleki motivasyonu olumsuz etkileyecek psiko-sosyal tesirleri de ortadan kaldırabilir.

2.3.3. Fiziksel Faktörler

Bireylerin yaşadığı veya çalıştığı mekanlar ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde ve sorunlara pratik çözümler getirdiği müddetçe, kişinin o mekâna bağlanma olasılığı da artar. Bilim ve teknolojinin hızla gelişmesiyle insanoğlu, değişen ortama ve durumlara karşı adapte olmakta zorlandığından, davranışlarını yenilemeye ihtiyaç duymaktadır. Sürekli ve hızlı değişimlerin gerekli kıldığı eğitim ihtiyaçlarının, sadece örgün eğitim kurumları yoluyla karşılanamayacağını, tüm dünya ülkeleri kabul etmiş ve yaygın eğitim çalışmalarına ağırlık vermiştir.¹⁸⁵ Din hizmetlerinin gelişen ve değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmesi için bu hizmeti sunan kurumların dinamik olması eşgüdüm ve iş birliğini gerektirir. Çocuk evlerindeki değerler eğitimi faaliyetlerinde de klasik bir sınıf ortamının oluşmasını hedeflemektense alışlagelmiş yöntemlerin dışına çıkmak ve yenileştirme çalışmaları yapmak icap etmektedir. Burada yapılan değerler eğitimi faaliyetleri yaygın din eğitimi faaliyetleri adı altında değerlendirilir ve fiziksel çevre özellikleri de buna göre düzenlenmelidir. Gerek örgün eğitim faaliyetlerinde bulunan okullar gerekse Kur'an kursları olsun geleneksel sınıf modelinin en çok rastlandığı öğretim merkezleridir. Sınıf koşulları da belirlenen ölçütlere

¹⁸⁵ İlhan Yıldız, "Ahmet Hamdi Akseki'ye göre Cami Ortamında Din Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.5, 1998, s.102.

göre tasarlanır. Fakat manevi danışmanlık hizmetlerinin yapıldığı çocuk evlerinde durum daha farklıdır. Geleneksel bir sınıf ortamından ziyade yine öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu ve öğretimi somutlaştırdığı projeksiyon, tepegöz, slayt, bilgisayar gibi pek çok öğretim araç gereçleri kullanılmalıdır. Diyanet personelinin ev ortamından maksimum verim elde etmek için yenilikçi ve işlevsel çözümler üretmesi esastır. Cami dışı din hizmetlerinin yürütüldüğü yerler sınırlı sayıda olduğundan sunulan imkanlar çerçevesinde değerler eğitimi faaliyetleri azami bir gayret ve özveriyle sürdürülmelidir. DİB yayınları ile güncel meselelere temas edilen DİB süreli yayınlarının da çocukların elinin altında bulunacağı kütüphanelerin olması elzemdir. Bu sebeple evin fiziksel özellikleri belirlenirken çocukların özgürce vakit geçirebileceği, kitap okuyabileceği, fikir sohbetleri yapabileceği, kütüphanelerinin bulunacağı bir oda tahsis edilmelidir. Çocuk evlerinde görevlendirilen diyanet personeli de değerler eğitimi faaliyetleri sırasında bu tahsis edilen odalardan maksimum ölçüde yararlanmalı, buranın eğitim faaliyetleri için düzenlenmesinde gerekli çabayı sarf etmelidir.

2.3.4. Örgütsel Bağlılık

Çalışanların kişisel durumları, kurum ile ilişkileri, kuruma karşı olan algı ve beklentileri gibi hususlar kurum performansını doğrudan etkilemektedir.¹⁸⁶ Çalışma mekanında güven ortamının pekişmesi, örgüt içi barış, çalışanların mutluluk seviyesini ve iş performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Örgütsel bağlılık, bireyin dahil olduğu grubun ortak ilke ve değerlerini dikkate alarak hedeflenen amaçlar için çaba sarf etmesi ve gönüllü olarak bağlı olduğu grupta kalma arzusudur. Örgütsel güven ortamının oluşmasıyla mesleki doyumun arasında sıkı bir bağ olduğu bu alanda yapılan nadir çalışmalarla ispatlanmıştır. Göküş'ün yapmış olduğu araştırmada diyanet personellerinin örgütsel güven duygusu ile mesleki doyum ilişkisinde orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir bağ olduğu belirlenmiştir.¹⁸⁷ Ay'ın yapmış olduğu çalışmada ise; din görevlileri üzerinde uygulanmış örgütsel adalet algısı ile mesleki doyum arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı korelasyon olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁸

Örgütsel bağlılığı etkileyen görev kimliği, rol çatışması, beklentilerin karşılanması, iş odaklanma gibi faktörler, iş birliği içerisinde hareket edilen duruma doğrudan tesir etmektedir. Roller belirlenmesinde meslek gruplarının görev aldıkları birimler etkilidir. Çevresiyle sağlıklı etkileşim kuran ve iş arkadaşlarıyla iletişim halinde olan bireylerin

¹⁸⁶Mustafa Fatih Ay, "Din Görevlilerinde Mesleki Doyum ile Örgütsel Adalet Algısı İlişkisi", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 2020, C.6, S.1, s.250.

¹⁸⁷Şeref Göküş, "Din Görevlilerinin Örgütsel Güven Düzeyleri ile Mesleki Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.9, S.2, 2019, s.305.

¹⁸⁸Ay, "Din Görevlilerinde Mesleki Doyum ile Örgütsel Adalet Algısı İlişkisi", s.250.

örgütsel bağlılığı olumlu seyreder. Farklı meslekleri icra eden bireylerin aynı ortamda farklı alanlarda görev alması örgütsel bağlılığı olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Çocuk evlerinde görevli diyanet personeli haftanın belli günü buralarda bulunmakla beraber çocuk evlerinde yaptıkları eğitim faaliyetleri esnasında evde görevli olan çocukların bakımı ve gelişiminden sorumlu bakım elemanlarıyla etkileşim halinde olurlar. Ortak amaçlar doğrultusunda hareket eden personellerin hedefe odaklanarak hizmet alanındaki işlerini eksiksiz ve planlı olarak devam ettirmesi farklı alanlarda çalışan personellere destek olacağı gibi çocukların gelişim evrelerine pozitif yönde katkı sağlayarak ortak hedeflenen amaçlara zamanında ulaşmayı da sağlayacaktır.

SONUÇ

Türkiye’de sosyal hizmetler kapsamında gerçekleştirilen din hizmetleri ile manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, Adalet Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokoller aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bu süreçte, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ilk olarak 2007’de, sonuncusu da 2018 yılında olmak üzere çeşitli tarihlerde birbirinden farklı protokoller imzalanmıştır. Sözü edilen protokollere binaen, aile kurumunun oluşturulması, geliştirilmesi, yeteri kadar güçlendirilmesi ile sosyal hizmet faaliyetlerine ihtiyaç duyan ailelerin, çocukların, gençlerin, kadınların, yaşlıların, engellilerin ve diğer bireylerin karşılaştıkları sorunlara yönelik onlara sosyal ve manevi destek verilmesi karar altına alınmıştır. Alınan bu kararların hayata geçirilmesi, sosyal hizmete gereksinim duyan bireylerin bu ihtiyaçlarının giderilmesi için sahada hizmet edecek din görevlilerinin belirli meziyetlere sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada, çocuk evlerinde görev yapan Diyanet personeline bulunması gereken vasıfların neler olduğu incelenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili birimlerinde görev alan personelin eğitim düzeyinin en az lisans seviyesinde olması, mesleki yeterliliği doğrudan etkileyen eğitim-öğretim sürecinin atardamarı olan formasyon bilgisine sahip olması, ifa ettiği görevin hedef, amaç, kapsamına uygun hareket etmesi, bahsi geçen kurumlarda yapılacak din hizmetlerinin ön koşuludur. Bu sebeple çocuk evlerinde görevlendirilecek personelin eğitim seviyesi olarak en az lisans düzeyinde eğitim almış diyanet personelinden seçilmesi gerekmektedir. Grupları araştırmaya ve öğrenmeye heveslendirerek merak duygularını dinamik tutmak, genel kültür bilgisi yüksek olan eğitimcilerin başarabileceği bir durumdur. Hitap edilen kitlenin ilgisini çekerek, onları düşünmeye sevk etmek önemlidir. Zira diyanet personelinin verdiği hizmeti daha çekici hale getirmesi kendisine karizmatik bir lider görüntüsü kazandıracaktır. Bireyin kendine olan güveni yaptığı işlerdeki başarı oranına göre şekillenir. Söz konusu vazife ve akabinde üzerine düşen mesuliyetleri yerine getirmek amacıyla bu görevi üstlenmiş kişide bilgi, beceri ve olumlu düzeyde seyreden tutumlar öz yeterliliğin ön koşuludur. Eğitim-öğretim faaliyetleri kendi içinde ahenk oluşturur. Din hizmeti verecek olan personelin öz yeterlik algısının sağlıklı olması gerekir. Kendilerine olan inançlarının zayıf olması, zor durumlarla başa çıkmada etkisiz kalmaya ve olumsuz kişisel yargı geliştirmeye neden olabilir. Öz yeterliği yüksek olan Diyanet personeli, yeni yöntemler denemekten, tecrübe edinmekten, müşkül görevlerin sorumluluğunu almaktan kaçınmamalıdır.

Nitelikli insan yetiştirmeyi hedefleyen eğitim-öğretim faaliyetleri teknoloji ve bilgi birikiminden etkilenir. Din hizmetlerinde görev yapan personelin ifa ettiği vazife, niteliği itibariyle zor, önem açısından ise elzemdir. Din görevlilerinin, alan bilgisi kapsamında mesleğinin bünyesinde olan temel esaslara hâkim olma, din bilgisinin temel kavramlarını bilerek içeriklerini kavrama ve İslam'ın inanç esaslarını bilme noktasında eksiksiz olmaları icap etmektedir. Onlar ayrıca İslam tarihi kronolojisini bilmeli, konu ile ilgili ayet ve hadisleri yorumlayabilmelidir. Sosyal hizmet kurumlarında himaye edilen çocuk ve gençlerin içinde buldukları buhran durumuna da bağlı olarak dini sorgulamaya dönük girişimleri anlayışla karşılanmalı, sorularına sabırla cevap verilmelidir. Diyanet görevlisi kendi dininin yanı sıra diğer dinler hakkında da bilgi verecek düzeyde olmalı, ayrıca güncel dini meseleleri takip etmeli, değişen dünya uygulamalarına karşı duyarlılığını yitirmemelidir.

Eğitim faaliyetleri hedef kitleye göre değişiklik arz eder. Başarılı bir öğretimin ön şartı etkili sınıf yönetimidir. Eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında yer verilen Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığının Dinî Rehberlik Bürolarına gönderdiği yıllık çalışma planı tek başına yetersiz kalmaktadır. Sosyal hizmet kurumlarında verilecek dinî sosyal hizmetin kurum türlerine göre hazırlanmış özel öğretim yöntemleri ve müfredatının olması gerekmektedir. Pedagojik kurallara uygun tertip edilmiş sistematik bir plan hazırlanarak, salt bu alan için geliştirilen eğitim kuramlarına uygun yeni yöntem ve metotlar tasarlanmalıdır. Gelişim aşamalarına göre hazırlanacak olan eğitim müfredatında gündelik yaşama katkı sağlayacak ve hayatın anlamını keşfedip sosyal yaşamın içinde kendine yer bulabilecek biçimde öğrenilen bilgilerin işlevsel hale getirilmesi hedeflenmelidir. Sosyal hizmet kurumlarında yapılan dinî sosyal hizmetlerde ölçme değerlendirme faaliyetleri bulunmamaktadır. Zorunlu din hizmetlerine tabi tutularak dersin muhtevasına ve önemine ilişkin olumlu sonuç almak zor olacağından hizmetin amacı ve niteliği kurum bakımı altında bulunan çocuklara sevecen, samimi bir yaklaşımla; oyun, taklit gibi metotlarda verilmeli çocuklara katılım ve uygulama konusunda baskı yapılmamalıdır. Bu önerilere ek olarak; sosyal hizmet kurumlarında yapılan değerler eğitimi ve manevi danışmanlık faaliyetleri belirli periyotlarla istikrarlı biçimde devam etmelidir. Söz konusu alan için hazırlanması planlanan özel öğretim programı ve uygun eğitim kuramları için mevcut ilahiyat fakültelerinde bölümleşmeye gidilmeli mezuniyet sonrası istihdamı sağlanacak tüm alanlar için çalışmalar yapılmalıdır. Sosyal hizmet alanıyla ilahiyat alanı mezunlarının ortak hareket ettikleri sosyal hizmet kurumlarında görev yapmak için yetiştirilecek Diyanet personellerinin gönüllülük esasına da bağlı kalıp, alanında uzmanlaşarak mevcut hizmete daha iyi katkı sağlaması beklenmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında görev alan Diyanet personelleri için her yıl düzenlenen hizmet içi eğitim seminerleri, bahsi geçen faaliyetlerin uygulanmasına yönelik eğitim ve önerilerle bir harita görevi üstlenir. Mevcut alanda uzmanlaşmak, söz konusu hizmetin alt yapısını güçlendirerek onu bilimsel temellendirmelerle sağlam zemin üzere inşa etmekle mümkün olacaktır. Hizmet içi eğitimlerin yeterli olmadığı bu kurumlarda görev alan personelin bir kısmının kitapçık kullanarak yönlendirilmesi bir kısmının da hizmet içi eğitime tabi tutulması dengesizlik oluşturmaktadır. Personele ne ölçüde ve ne türde hizmet verileceği, ihtiyaçlar belirlendikten sonra hizmet öncesi ve hizmet içi programlar olarak kademeli, sistemli ve birbirine ışık tutacak şekilde ayarlanmalı, hizmet içi eğitimler için gerekli yeterlikleri içeren bir ölçüt grubu hazırlanmalıdır.

Din Hizmetleri Yönetim Sistemine bağlı olan Elektronik Bilgi Sistemi personelin görev tanımlarıyla ve görev yerleriyle ilgili bilgileri içerir. Eğitim, sağlık, ekonomi gibi iş alanları hassas ve titizlikle çalışılması icap eden alanlar olduğundan, kontrol ve asayiş gerektirir. Veri girişleri, çocuk bilgileri, istatistikler ilgili koordinatörlüklerce yapılmalı, hizmet işleyişi planlanabilir ve düzenlenebilir olmalı, aksaklıklara yer verilmemelidir.

Güncel meselelere yer veren, fikir hareketlerini önemseyen, sahabelerin yaşam tarzlarından bahsedip, Asr-ı saadet ışığında Hz. Peygamberi ve İslam Tarihini anlatan süreli Diyanet yayınları bulunmaktadır. Sahih kaynaklardan yararlanan, batıl ve hurafeleri dinden uzak tutmak için çeşitli önlemler alan Diyanet İşleri Başkanlığı, çocuk ve gençler için de çeşitli sayıda kaynak kitaplar temin etmiştir. Özellikle 15 yaşın üzerinde olan çocuklara çocuk hakları, mahremiyet bilinci, evlilik, İslam'ın kadına ve aileye bakışı gibi konuları kapsayan kaynaklar temin edilmesi, sosyal hayatta kendisine art niyetli yaklaşan kimseleri fark etmelerini ve uyanık tepkiler vermelerini sağlayacaktır. Çocuk evlerinde bu tarz yayınların ne kadar yer aldığı titizlikle yapılan bir çalışmayla tespit edilmeli, ilgili yayınların sosyal hizmet kurumlarında yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu aşamadan hemen sonra ise görevli personele kaynaklarla ilgili bilgiler verilmelidir. Sosyal hizmet kurumlarında bireylerin manevi yönünü tatmin eden ve dine dair kafa karışıklığını gideren kaynağı sağlam kitaplardan oluşan kütüphanelerin bulunması da elzemdir. Bu hususta DİB gerekli incelemeleri yaparak hizmet sunulan tüm kurumlarda yaş grubu, cinsiyet, çağın sorunları, bireyin psikolojik durumu gibi unsurlar pedagojik yönelimlere uygun olarak sınıflandırılarak, zengin materyallere sahip bir kütüphane oluşturmalıdır. Kurumlarda bulunan materyaller gerek yaş grubu gerekse yöntem bakımından eksik kalabilmektedir.

Çocuk Evleri için hazırlanan Etkinliklerle Değerler Eğitimi Cilt 1-2 kitaplarında inanç, ibadet, ahlak konularına yer verilmiş; İslam'ın inanç esasları kategorize edilerek anlatılmıştır.

Helal haram konuları ve mahremiyet bilinci oluşturulup adap hususlarından bahsedilmiştir. 7-12 ile 13-15 yaş gruplarına hitap edilen kitaplara yeni etkinlikler ilave edilerek eğitim süreci daha etkili ve renkli hale getirilmiştir. Sosyal kurumlarda eğitim faaliyetleri planlanırken yaş, cinsiyet, hazır bulunuşluk gibi özlük bilgileri dikkate alınmalıdır. Çocuk evlerinde yetişmekte olan çocukların yaş grupları farklılaşabilir. Zira aynı evde çocuk ve ergenler bir arada kalıyor olabilir. Bu yüzden hazırlanan kaynak kitapların gençlere yönelik içeriklerden oluşması yahut onlar için de uygun kaynakların temin edilmesi gerekir. Barınmakta olan çocukların gelişim safhalarına göre kitaplar çocuk-genç kategorilerine ayrılarak ayrı kaynak basımına gidilmelidir.

Öğretici, çocuklarla karşı karşıya geldikten sonra öğretme işini nasıl yapacağı konusunda yeterli donanıma, yani mesleki formasyon bilgisine sahip olmalıdır. Verilen bilginin niteliğine ve muhatabın durumuna göre yeni eğitim metotları kullanılmalı, zengin yöntem, teknik ve çeşitli materyallerle öğretim süreci verimli hale getirilmelidir. Bu kurumlarda uzman öğretmenlerin veya tecrübesi fazla olan personellerin görevlendirilmesi gerekir. Öğreticinin tecrübesi ve kullandığı metotların etkili olması eğitim sürecini de olumlu etkileyecektir. Yaşanılan olumsuz olaylara bağlı olarak çocukların dikkatlerinin dağınık olması, derse karşı isteksiz olmaları, zihinlerinin başka şeylerle meşgul olması muhtemel durumlardır. Bunlara bağlı olarak Allah inancı, kader meselesi, imtihan gibi konuları irdelemeye ve hayatın getirdiklerine karşı isyankâr tavırlar sergilemeye daha meyilli olan çocuklara söz konusu meseleler titizlikle anlatılmalı, anlatım keyifli hale getirilmeli, yaş grupları dikkate alınmalı, bu hizmetler esnasında ruhsal çalkantıları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocuk evlerinde görevli personel, mesleği gereği iş saatlerinde çocuklarla aynı ortamda bulunur. Sosyal hizmet kapsamında çocuk evlerine gelen Diyanet personeli ise; onlar için dışarıdan bir kimse olduğundan fiziksel duruşu, hitap şekli, mimikleri çocukların dikkatini çeker. Zira sözlü iletişim kadar sözsüz iletişimin de insanlar arası etkileşimde uyarıcı rol üstlendiğini unutmamak gerekir. Çocuklarla dinî iletişim kuracak olan Diyanet personeli bu kriterleri göz önünde bulundurarak kullandığı ifadelere, yaklaşım biçimine, beden diline dinî iletişime uygun olacak şekilde dikkat etmelidir. Dinî iletişim ne kadar sağlıklı olursa verilmek istenen mesaj da o seviyede muhataba ulaşabilir.

Eğitim süreçleri; eğitimin amacı, öğrenme-öğretme etkinlikleri ve değerlendirme aşamalarından oluşur. Sağlıklı bir öğrenme için eğitim süresi büyük önem taşır. Düzenli bir eğitim ortamının olmadığı çocuk evlerinde süreyi ayarlamak önemlidir. Sistemli olmayan değerler eğitimi ve manevi danışmanlık faaliyetlerinde, görev yapan Diyanet personelleri

bahsi geçen çocuk evlerine haftanın bir günü, kimisi haftanın iki günü, bazısı da haftada dört kez gitmektedir. Eğitim süresi 1-2 saat olarak belirlenmiştir. Bu alanda bölünme olmadığından Diyanet personelinin tek görevi sosyal hizmet kurumlarına gitmek değildir. Hal böyleyken verilen eğitimin aksamaması, sürenin ayarlanamaması gibi aksaklıklar yaşanmaktadır. Sosyal hizmet kapsamında ilgili personelin istihdamı yalnızca sosyal hizmet kurumları olarak ayarlanmalı, istikrarlı bir duruşla görevli şeması çıkarılmalı, personel değişikliğine gidilmemelidir.

Üslup, kişinin ve toplumun huzuru için önem arz eder. Konuşma tarzı, ses tonu, davranış biçimi gibi unsurların hepsi çocuklar için rol model alınmayı tetiklediğinden onlarla olan etkileşimde konuşma üslubuna ve davranış biçimine dikkat edilmelidir. Düzgün bir karakter inşası beklenen çocuklara güzel ahlaki benimsetici bir tavır takınmalı, akıllı, merhametli, güvenilir, vicdanlı bireyler olarak yetişmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır. Sosyal hizmet alanında görev yapan personel, haftanın belli bir zamanı çocuklarla bir araya geliyorken evde 7/24 bulunan bakım elemanları her an çocukların gözü önünde olduklarından konuşma üslubu ve davranış biçimlerini kontrol etmelidirler. Bakım elemanlarının sadece eğitim durumlarına önem verilmesi çocuklar için iyi birer örnek olmalarına yetmez. Onlar çocukların yanındayken konuşmalarına, giyim kuşamlarına dikkat etmeli, zararlı madde kullanımından uzak durmalıdırlar. Aksi takdirde çocuklar için örnek teşkil etmeyişleri kurumlara gelen din görevlilerinin verdiği sosyal hizmet faaliyetlerini olumsuz etkileyecektir. Bu sebeple evlerde görevli bakım elemanlarına yönelik kontrol ve teftişler sıklaştırılmalı aynı zamanda Sosyal Hizmetler Kurum Müdürlükleri tarafından bu bakım elemanlarına belli periyotlarla oryantasyon eğitimi verilmelidir.

Kırılğan bir kitleyle çalışan Diyanet görevlileri çocukların yaşam hikayesini, sağlık problemlerini, uyumsuzluk durumlarını dikkate alarak onlara hitap etmelidir. Her çocuğun hayat hikayesi farklı olduğundan, hangi sebeplerle kurum bakımı altında olduğu bilgisinden din görevlileri haberdar edilip, karşılıklı iletişimi kolaylaştırmak adına özel durumlarına göre bir yaklaşım biçimi sergilenmelidir. Bunun için uygun yaklaşım tarzlarını anlatacak, sağlıklı bir sosyal hizmet süreci geçirmeye rehberlik edecek, olası risklerden bahsedecek çocuk psikologlarıyla iş birliği sağlanmalıdır.

İnsan ihtiyaçları onların genel motivasyon durumunu etkileyen temel ölçütlerdir. Her ölçüt birbirini etkiler ve birbirinden ayrı düşünülemez. Tüm ihtiyaçlar birbirini etkilediğinden uygun yaşam şartlarının geliştirilmesi bireyi hayatının tüm yönleriyle motive edebilir. Sistemli bir düzene sahip olmayan çocuk evleri birden fazla insanın görev aldığı çocuk evleri sitelerinde uygun çalışma koşulları sağlanırsa bu tüm çalışan gruplarını olumlu etkiler. Bakım

elemanlarının ihtiyaçları kısmi oranda giderilmezse onların yaşadığı gerginlik haliyle çocuklara yansiyacağından ruhen incinmiş çocukların psikolojik durumlarını daha da çıkmaza sokabilir. Meslek elemanlarının görev ve sorumlulukları yeni hazırlanmış bir yönergeyle net ifade edilmeli, çalışma saatleri düzenlenmeli, ulaşım sıkıntıları giderilmelidir. Aynı şekilde haftanın belli günleri bu hassas grupta bir araya gelen diyanet görevlileri için de yol masrafları, kilometre durumları dikkate alınmalı her öğretici için bahsi geçen kurumlara kolaylıkla ulaşabileceği bir sınıflandırma yapılmalıdır.

Çocuklar için rol model olan din görevlileri onlara İslam'a dair bilgiler verip, güzel ahlak konularına değinerek kimi zaman da mahremiyet, edep ve hayâ, beden temizliği, tuvalet adabı, giyinme adabı, konuşma adabı gibi usulleri öğretmelidir. Söz ve davranış uyumu çocukların din görevlisine olan güvenini doğrudan etkiler. Bu yüzden din görevlisi söz ve davranışlarıyla çelişecek tavırlar sergilememelidir. Diyanet personeli çocuklara örtük veya açıktan herhangi bir dini grubun yahut cemaatin propagandasını yapmamalı ona hak görülen bu kutsal görevi suistimal edecek girişimlerde bulunmamalıdır.

Sistemleşmeye yeni başlayan manevi danışmanlık duyarlı sosyal hizmet faaliyetlerinin yaygınlaşması duyarlı din görevlilerinin katkılarıyla daha da ileri boyuta taşınabilir. Aile ve Dinî Rehberlik Broaları ile G ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığının girişimleriyle tek çatı altında birleştirilen sosyal hizmet faaliyetleri bütüncül bir anlayışla daha sağlam uygulamalara n ayak olacaktır. Bu yüzden manevi danışmanlık odaklı sosyal hizmet faaliyetleri gerek Diyanet İşleri Başkanlığı personeline gerekse Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ilgili birimlerine afiş, reklam, duyuru, görsel panolar aracılığıyla duyurulmalı akademik kriterlere ek olarak gönüllü personellerin bu hizmete dahil edilip mevcut hizmetin yaygınlaştırılıp hızlandırılması adına inografik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Etkinliklerle Değerler Eğitimi I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2019.
- Ağırman, C., “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve ‘Empati’ Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2, 2006, ss.23-53.
- Akyürek, S., “Kur’an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.18, 2005, ss.175-192.
- Altaş, N., “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.41, S.1, 2000, ss.327-350.
- Altıntaş, M. E., “Bir Hatip Olarak Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Temel Yeterlilikler”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.12, 2018, ss.416-429.
- Apak, H., *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Arslan, Y. E., *İslam Hukukunda Kimsesiz Çocuklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2007.
- Aşık, N., “İlahiyat Fakültelerinin Pratik Din Hizmetlerine Katkısı”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, DİB, 2008, s.460.
- Aşıkoğlu, N. Y., “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, 2004, ss.17-24.
- Ay, M. F., “Din Görevlilerinde Mesleki Doyum ile Örgütsel Adalet Algısı İlişkisi”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, C.6, S.1, 2020, ss.231-254.
- Aydın, A. R., “Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinde Empati ve Öğretmenlerin Rol Modelliği Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.9, S.4, 2009, ss.75-83.
- Aydoğdu, F., “Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların ve Beklentilerinin İncelenmesi”, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.1-2-3, 2016, ss.63-71.
- Aykul, M., *Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocuk Evlerinin Rolü (Sakarya Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2019, ss.1-156.
- Bakılıcı, A., *Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Çocuk Evleri Modelinin Tarihsel Süreci ve Mutlu Yuva Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Başer, H., *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri”*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2019.
- Balcı, A., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara, 2018.
- Bayraklı, B., *Din ve İletişim*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2016.

- Beşoluk, Ş., Horzum, M. B. “Öğretmen Adaylarının Meslek Bilgisi, Alan Bilgisi Dersleri ve Öğretmen Olma İsteğine İlişkin Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.44, S.1, 2011, ss.17-49.
- Bilgin, B., “İrşadda Evrensel Sorumluluk”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1995, ss.171-178.
- Buhârî, Cenaiz, 92.
- Buhârî, Edeb, 48.
- Buhârî, Talâk, 25.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Canbulat, M., *Dini Kavramlar Sözlüğü (tevazu)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Cebeci, S., “Öğrenme ve Öğretme Görevi Olarak Dinî İletişim”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2010, s.205.
- Certel, H., “Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişim Engelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.2, 2008, ss.127-158.
- Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, DİB Yayınları, 2012.
- Çelik, R., *Sosyal Hizmet Tarihi*, Grafiker Yayınları, 2020.
- Çelik, Y., *İslâm'da Sosyal Hizmetler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Çengelci, E., *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemindeki Yeri*, Aydınlar Matbaacılık, Ankara, 1998.
- Çınar, F. “Özel Eğitimde Dinî İletişim”, *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak, Grafiker Yayınları, Ankara 2018, s.336.
- Danış, M. Z., “Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.20, S.1, 2009, ss.67-84.
- Davarcı, Y., Zengin, Z. S., “Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü”, *Journal of Islamic Research*, C.30, S.2, 2019, ss. 255-277.
- Demil, E., “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, C.5, S.2, 2019, ss.216-234.
- Demir, O., *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Demir, Ö., “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlilikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.9, Haziran 2019, ss.79-115.

- Demir, Ö., “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, *EKEV Akademi Dergisi Sosyal Bilimler & Eğitim Bilimleri*, S.57, 2013, ss.503-524.
- Demir, M. H., “Din Görevlilerinin İletişim Yeterlilikleri”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, C.4, S.2, 2020, ss.313-354.
- Din Görevlisi Rehberi*, DİB Yayınları, 3. Bsk., Ankara, 2017.
- Doğan, İ., Duyan, V., “Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Yaz Uygulamasının Sosyal Hizmet Uygulamasının Amaçları Açısından Değerlendirilmesi”, *Journal of Society & Social Work*, C.26, S.2, 2015, ss.105-126.
- Duyan, V., “Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.14, S.2, 2003, s.1.
- Ege, R., Yazıbaşı, M. A., “Sosyal Hizmet Alanında Görev Yapan Din Görevlilerinin Öz Yeterlik Alguları”, *Dinî Araştırmalar*, C. XXIV, S.61, 2021, ss.254-255.
- Erbay, E., Aslan, E., “Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.21, S.2, 2017, ss. 535-556.
- Ertuç, H., “İslam’da Yetimlerin Hukuki Statüsü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.31, 2009, s.134.
- Göküş Ş., Yılmaz Z., “Huzurevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Verecek Bir Personelde Bulunması Gereken Vasıflar”, *Bilimname*, S. 48, 2022, ss. 567-600.
- Göküş, Ş., “Diyadin İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi (2010-2015), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II*, Samsun, 2016, ss.1345-1353.
- Göküş, Ş., “Din Görevlilerinin Örgütsel Güven Düzeyleri ile Mesleki Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.9, S.2, 2019, ss.285-309.
- Güçlü, S., “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 2016, ss.1-22.
- Güven, M., *Narsisizm, Alçakgönüllülük ve Dindarlık İlişkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019.
- Hüseyinoğlu, S., *Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.

- İnan, A. N., “Çocuğun Korunması ve Polis”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.37, S.1, 1980, ss.250-265.
- İnan, A., N., “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbirleri Kavramları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1-2, 1996, ss.1-21.
- Karşlı, İ. H., “Kur’an’da Samimiyet”, *Hz. Peygamber, Din ve Samimiyet*, DİB Yayınları, Ankara, 2014, s.29.
- Kaya Göktepe, A., Coşkunsever, A., *Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, DİB Yayınları, 2. Bsk., Ankara, 2020.
- Kaya, M., Küçük, N., “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, 2015, ss.1-18.
- Kaya, M., Nazıroğlu, B., “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi*, S.26-27, 2008, ss.25-53.
- Kaya, M., Nazıroğlu, B., “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay 19-25 Temmuz 2010)*, 2011, ss, 125-141.
- Keleş, T., Nowak, j., Tomanbay, İ., *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler*, Selvi Yayınları, Ankara, 1991.
- Kesgin B., Erdem M., “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.16, ss.69-92.
- Kesgin, S., “Kurum Bakımındaki Çocukların Diğer İhtiyaçları Gibi Dini ve Manevi İhtiyaçlarına Duyarlı Bir Yaklaşım: Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.72, 2020, ss.961-975.
- Kılıç, F., *Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarında Psikolojik Sermaye Algısı, İş Doyumu ve Maneviyat Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Koç, A., *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.
- Koç, T., *Türkiye’de Koruyucu Aile Hizmetinin Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri: Türkiye ve Hollanda Karşılaştırması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa, 2016.

- Koç Kanca, H., “Kurum Bakımı Altındaki Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri-Uygulamalar-Yöntem ve Öneriler”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.1, S.55, 2019, ss.121-153.
- Kurnaz, A. Ş., “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, C.3, S.12, 2007, ss.47-55.
- Kurt, S. L., “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, S.36, 2016, ss. 99-127.
- Kut, S., *Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988.
- Macit, Y., “Hz. Muhammed’in Bazı İletişim İlkeleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S.16, 2004, ss.271-303.
- Macit, Y., *Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği*, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, 2012, ss.29-44.
- Mavili, A., Bilgin, Ö., “Kurum Bakımındaki Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara İlişkin Bir Araştırma”, *Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 2017, ss.105-128.
- AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara, 1973.
- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara, 2018.
- Ödemiş, M., “Sosyal Projelere Katılımın Empatik Gelişime Etkisi”, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, S.15, 2022, ss.85-119.
- Özdemir, S., “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma Isparta-Burdur Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.21, 2008, ss.23-49.
- Özdemir, S., “Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, 2012, ss.125-138.
- Özdemir, S., *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Tuğra Ofset, Isparta, 2022.
- Özdemir, Ş., “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Ed: Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s.89.
- Özdemir, U., “Sosyal Hizmet Uygulamasının Genel Çerçevesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Derleme*, C.1, S.10, 2000, ss.100-110.
- Özdemir, U., *Sosyal Hizmet’in Ne’liği*, Nobel Yayınları, Ankara, 2019.
- Poyraz, C., “Türkiye’deki Rehberlik Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, 2006, ss.187-209.

- Semerci, M., Tural, K., Acar, B., Miraç Yaman, Ö., “Çocuk Evlerinde Çalışan Çocuk Bakım Elemanlarının Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.49, 2020, ss.171-188.
- Selçuk, M., “Dinî Hitâbet Uygulamalarımız”, *İslâmi Araştırmalar*, C.5, S.3, 1991, ss.165-174.
- Söğütlü, A., *Çocuk Refah Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.
- Sosyal Hizmet Dergisi (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı)*, S.3, 1968.
- Şahin, A., *Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1993.
- Şeker, A., *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü*, SABEV Yayınları, Ankara, 2015.
- Şeker, A., *Sosyal Çalışmanın Temel Kavramları*, *Sosyal Hizmete Giriş*, ed. İlhan Tomanbay, AÖF Yayınları, Eskişehir, 2018.
- Şık, Ö., *Hadislerde Giyim Kuşama İlgili Temel İlkeler ve Uyarılar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020.
- Temiz, Y. E., “Alçakgönüllülük Ölçülebilir Mi? Alçakgönüllülüğün Kavramsallaştırılması ve Ölçülmesinde Karşılaşılan Güçlükler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.4, 2019, ss.3055-3083.
- Tetik, H., “Din Hizmetlerinde İletişim Becerileri ve Empati”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.8, S.41, 2009, ss.159-182.
- Tomanbay, İ., *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Selvi Yayınevi, 1999.
- Turan, İ., “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.13, S.1, 2013, ss.47-73.
- Uğurlu, Z., Aksoy Gülsen, İ., “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2014, s.3.
- Yaşar, Ö., Dağdelen, N., “Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S.18, 2013, s.212.

- Yavuzer, H., “Din Görevlilerinin Meslekleriyle İlgili Memnuniyet, Beklenti ve Performansları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Nevşehir Örneği”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.2, S.1, 2013, ss.64-81.
- Yavuzer, H., *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.
- Yazıcı, E., *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet*, Nika Yayınevi, Ankara, 2019.
- Yıldırım, B., “Yönetimde Motivasyon Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5, 2000, s.565.
- Yıldırım, Ş., *Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, ss. 1-245.
- Yıldırım, Ş., Işıkhani, V., “Çocuk Evinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.29, S.1, 2018, ss.46-70.
- Yıldırım, Ş., “2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, 2017, ss.87-110.
- Yıldız, İ., “Ahmet Hamdi Akseki’ye göre Cami Ortamında Din Eğitimi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.5, 1998, ss.155-168.
- Yiğit, Y., Aygün, D., Çekin, A., Han, A., Küçük, H., Süneci, A., *Vaaz Kılavuzu*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.
- Yiğit, Y.-Koca, H. K., “Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği: Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, 2019, ss.112-127.
- Yüksel Uysal, Ş., “Men Teşebbehe Bi Kavmin” Hadisini Küresel Giyim Kültürü Açısından Yeniden Okumak”, *Türkoloji Araştırmaları*, C.11, S.7, 2016, ss.293-314.
- Yüzgeç, H., *İslam Hukukunda Kılık Kıyafet Ahkâmı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017.
- Zastrow, C., *Sosyal Hizmete Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara, 2017.
- Zygmunt, B., May, T., *Sosyolojik Düşünmek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019.

İnternet Kaynakları

- “2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 06.02.2014 tarihli 6518/14 maddesi”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.doc> (erişim tarihi:01.02.2023).
- “633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19353&mevzuatTur=Kuru mVeKurulusYonetmelig&mevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- “633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- “Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Çalışma Merkezleri Çalışma Yönergesi, (Madde/6)”,<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/D%C4%B0YANET%20%C4%B0%C5%9ELER%C4%B0%20BA%C5%9EKANLI%C4%9EI%20A%C4%B0LE%20VE%20D%C4%B0N%C4%B0%20REHBERL%C4%B0K%20B%C3%9CRO%20VEYA%20MERKEZLER%C4%B0%20%C3%87ALI%C5%9EMA%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- “Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (Madde/11)”, <https://www.aile.gov.tr/media/14233/2-diyamet-isleri-baskanligi-arasinda-isbirligi-protokolu-26-10-2011.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023) (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- “Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/12)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- “Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/3)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- “Çocuk Hizmetlerine Dair Sözleşme (Madde/6)”, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi”,<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/D%C4%B0YANET%20%C4%B0%C5%9ELER%C4%B0%20BA%C5%9EKANLI%C4%9EI%20A%C4%B0LE%20VE%20D%C4%B0N%C4%B0%20REHBERL%C4%B0K%20B%C3%9CRO%20VEYA%20MERKEZLER%C4%B0%20%C3%87ALI%C5%9EMA%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

“Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi”,

[https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20\(2002\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20(2002).pdf) (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

“Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği”,

[https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20\(6002%20%C3%B6ncesi\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20(6002%20%C3%B6ncesi).pdf) (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

“Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameler”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.633.pdf> (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

“Sosyal Hizmetler Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2020) (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

“Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081005-1.htm> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/41)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/42)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/56)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/58)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/60)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

“Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Madde/62)”,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

<https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> (erişim tarihi:25.11.2020)

<https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

<https://ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> (erişim tarihi:04.01.2023)

<https://ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2023) (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

- <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/2012%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf>
(Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf> (Erişim Tarihi:01.02.2023)
(Erişim Tarihi:04.02.2022).
- <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> (erişim tarihi:04.04.2023)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_Hizmetleri_Genel_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BC%C4%9F%C3%BC (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/shcekin-donusumu-cocuklara-sicak-bir-yuvanin-kapisini-acti-/1190554> (erişim tarihi:20.11.2020)
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/shcekin-donusumu-cocuklara-sicak-bir-yuvanin-kapisini-acti-/1190554> (erişim tarihi:20.11.2020)
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/shcekin-donusumu-cocuklara-sicak-bir-yuvanin-kapisini-acti-/1190554> (Erişim Ttarihi: 20.11.2020).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
(Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- <https://www.tysd.org.tr/tarihce/> (Eerişim Ttarihi:02.02.2023).
- <https://www.tysd.org.tr/tarihce/> (erişim tarihi:02.02.2023)
- <https://www.tysd.org.tr/tarihce/> (erişim tarihi:02.02.2023)
- <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 11.12.2020) (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- “Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri”, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri.pdf (Erişim Tarihi: 04.02.2023).
- “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (Madde/18)”, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Insan-Haklari-Beyannamesi-1.pdf> (Erişim Tarihi:01.02.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Zeliha BAĞIŞLAR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Hacı Dudu Mehmet Gebizli Lisesi, Antalya,
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Isparta, 2017
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Isparta İYAS Selçuklu Ortaokulu
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Dinamik Gençlik Spor Kulübü, Antalya Ermenek İmam Hatip Ortaokulu, Antalya Pınarlı İmam Hatip Ortaokulu, Antalya Akseki Ahmet Hamdi Akseki İmam Hatip Ortaokulu, Antalya Akseki Şahinler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(halen)